

Vahvuutena vuoropuhelu

– Viljelijöiden kokemuksia maatalousalueiden luonnon
monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelusta

Riina Koivuranta

Vahvuutena vuoropuhelu
- Viljelijöiden kokemuksia
maatalousalueiden luonnon
monimuotoisuuden ja kosteikkojen
yleissuunnittelusta

Riina Koivuranta

PIRKANMAAN
YMPÄRISTÖKESKUS

PIRKANMAAN YMPÄRISTÖKESKUKSEN RAPORTTEJA 02 | 2009
Pirkanmaan ympäristökeskus
Vesienhoito-osasto

Taitto: Anu Peltonen
Kansikuva: Riina Koivuranta
Sisäsivujen kuvat: Riina Koivuranta

Julkaisu on saatavana ainoastaan internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 978-952-11-3491-3 (PDF)
ISSN 1796-1807 (verkkokj.)

SISÄLLYS

1 Johdanto	5
2 Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelu	7
2.1 Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun tavoitteet	9
2.2 Yleissuunnitteluprosessi.....	9
3 Selvityksen toteutus	13
3.1 Selvityksen tavoitteet	13
3.2 Selvityksen rakenne.....	14
3.3 Käytetyt menetelmät ja aineisto	15
3.3.1 Kyselytutkimus.....	15
3.3.2 Aluekeskusten ryhmäkeskustelut	17
3.3.3 Yleissuunnitelmat ja hankkeiden kustannustilitystiedot.....	18
3.3.4 Yleissuunnittelusta ja osallistamisen teoriasta aikaisemmin julkaistut teokset.....	18
3.4 Aineiston analysointi- ja käsittelymenetelmät	19
4 Tulokset ja tulosten tarkastelu	21
4.1 Otoksen edustavuus ja vastaajanäytteen rakenne.....	21
4.2 Yleissuunnittelun toteuttajataho.....	25
4.3 Viestintä ja osallistaminen	27
4.3.1 Käytössä oikeita viestinnän välineitä	29
4.3.2 Yleissuunnittelu vuoropuhelun edistäjänä.....	34
4.3.3 Suunnittelijat sillanrakentajina	38
4.3.4 Valtaa ja vastuuta – viljelijöiden mahdollisuudet vaikuttaa kartoitettaviin ja suunnitelmassa esitettäviin kohteisiin	40
4.3.5 Tiedottamisen ja osallistamisen riittävyys kokonaisuudessaan	42
4.4 Yleissuunnittelun maastotyö	45
4.5 Yleissuunnittelu erityistukien ja ei-tuotannolliset investoinnit - tukien edistäjänä.....	50
4.6 Yleissuunnitelmajulkaisu.....	56
4.7 Suunnitelmasta toteutukseen	60
4.8 Yleissuunnittelun vaikuttavuus.....	62
4.9 Yleissuunnittelun tarpeellisuus	65
4.10 Yleissuunnittelun vaihtoehdot	67
Laatikko 1. Uusimaa- Vihtjoen valuma-alue	71
Laatikko 2. Pirkanmaa- Vesilahti Naarvanjoen, Toivolanojan ja Tuonenojan valuma-alueet.....	75
Laatikko 3 Lounais-Suomi - Paimion Vähäjoki	78
Laatikko 4 Keski-Suomi - Laukaa ja Hankasalmi	81

5 Kohti entistä vaikuttavampaa yleissuunnittelua - selvityksen tulosten hyödyntäminen yleissuunnittelussa	84
5.1 Yleissuunnittelun haasteet	85
5.1.1 Viestintä ja osallistaminen tehostamalla kuntoon	85
5.1.2 Tukipolitiikkaan ja ympäristökeskukseen liittyvät ennakkoluulot	88
5.1.3 Sanoista tekoihin – Kuinka saadaan suunnitelmat paperilta käytäntöön?.....	90
5.2 Yleissuunnittelun vahvuudet.....	91
5.2.1 Toimivalla konseptilla runsaasti piilovaikutuksia	91
5.2.2 Viljelijöillä uusi mahdollisuus vaikuttaa	93
5.3 Yleissuunnittelun uhat.....	94
5.3.1 Vapaaehtoisuuden muuttuminen määräyksiksi.....	94
5.3.2 Yleissuunnittelun muuttuminen pelkäksi kartoitustyöksi ilman neuvonnallista otetta	94
5.4 Yleissuunnittelun mahdollisuudet	95
5.4.1 Laajempi hankkeiden ja toimijoiden välinen yhteistyö.....	96
6 Johtopäätökset.....	98
Lähteet.....	101
Liite.....	103
Kuvailulehdet.....	111

1 Johdanto

Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelulla tarkoitetaan vesiensuojelun ja luonnon monimuotoisuuden hoidon suunnittelutyötä, jonka tarkoituksena on kartoittaa valitulla maatalousalueella ympäristötuen erityistuin perustettavia ja hoidettavia kohteita. Keskeisenä periaatteena on ympäristötuen hallinnollisen sujuvuuden ja viljelijöiden, viranomaisten ja neuvojien välisen yhteistyön tehostaminen. Yleissuunnittelun toimintamallit ovat pääsääntöisesti lähtöisin 1990-luvun lopulta, jolloin alueelliset ympäristökeskukset aloittivat potentiaalisten suojavyöhykekohteiden kartoituksen. Myöhemmin yleissuunnittelua on hyödynnetty luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävien alueiden sekä luontaisten kosteikkopaikkojen kartoittamiseen. Yhdistetty kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu on ollut osa alueellisten ympäristökeskusten ympäristönsuojelutoimintaa vuodesta 2007 lähtien. Alueelliset ympäristökeskukset ovat vastanneet yleissuunnittelun koordinoinnista pääosin maa- ja metsätalousministeriön rahoituksella.

Tässä yleissuunnittelun vaikuttavuutta käsittelevässä, pääosin kyselytutkimukseen perustuvassa selvityksessä on kartoitettu viljelijöiden kokemuksia kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelusta. Ensisijaisena tarkoituksena on ollut selvittää, miten viljelijät ovat kokeneet yleissuunnitteluprosessin ja kuinka hyödyllisenä viljelijät yleissuunnittelun toimintamallia pitävät. Arvioinnin lähtökohtana on tunnistettu, että viljelijöiltä kerättävä tieto on voimavara, jota ei ole täysimääräisesti hyödynnetty yleissuunnittelun kehittämistyössä. Keskeisenä yleissuunnittelun toimijaryhmänä viljelijät voivat kokemuksillaan tarjota arvokasta tietoa yleissuunnitteluprosessista, jota hyödyntämällä toimintamallia voidaan arvioida ja arvioinnin pohjalta kehittää.

Idea viljelijöiden kokemusten kartoitukseen on lähtenyt Pirkanmaan ympäristökeskuksen vesienhoito-osastolta. Kesällä 2008 Pirkanmaalla toteutettiin alueen ensimmäinen yhdistetty kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluhanke, jonka aikana Pirkanmaan ympäristökeskuksessa pohdittiin parhaita mahdollisia yleissuunnittelukäytänteitä yleissuunnitteluun liittyvien oppaiden (Karhunen 2007; Heikkilä 2002) ja muilta alueilta saatujen kokemusten pohjalta. Hankkeen aikana erityisesti vuoropuhelu viljelijöiden kanssa oli merkittävässä roolissa. Yleissuunnittelun aikana syntyi idea selvityksestä, jonka aiheena olisi yleissuunnittelun vaikuttavuus viljelijän näkökulmasta.

Pääsääntöisesti selvityksen tiedot perustuvat kirjetiedusteluna ja sähköisesti kerättyyn aineistoon (kyselylomake; liite 1), jonka perusjoukkona oli vuosina 2007 ja 2008 yleissuunnitteluun Hankasalmella, Laukaassa, Vesilahdessa, Vihdissä, Karkkilassa ja Paimiossa osallistuneet tilat. Vastaajanäyte käsittää yhteensä 128 tilaa, joista suurelle osalle on yleissuunnittelun aikana esitetty luonnon monimuotoisuus- tai vesiensuojelukohde. Lisäksi mukana on muutama tila, jotka eivät ole saaneet kohde-ehdotusta yleissuunnittelun aikana. Kyselytutkimuksen lisäksi arvioinnin pohjana on käytetty alueellisten ympäristökeskusten kesken pidettyjä kokouksia, hankkeiden yleissuunnitelmajulkaisuja sekä yleissuunnitteluun ja osallistamiseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia. Vastaavaa selvitystä ei ole aikaisemmin tehty.

Selvitys on tehty yhteistyössä Pirkanmaan, Lounais-Suomen, Uudenmaan ja Keski-Suomen ympäristökeskusten kanssa. Kirjoittajan lisäksi arviointiin alueellisissa ym-

päristökeskuksissa ovat osallistuneet Heidi Heino, Anni Karhunen, Liisa Horppila-Jämsä, Tiina Schultz ja Irmeli Ahtela. Selvitys on osa Laurea-ammattikorkeakoululle tehtävää opinnäytetyötä.

2 Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelu

Maatalousalueet tarjoavat viljelykasvien ja kotieläinten lisäksi elinympäristön monille luonnonvaraisille lajeille. Muun muassa perinteisten maankäyttömuotojen kautta syntyneet perinnebiotoopit sekä erilaiset saarekkeet ja reunavyöhykkeet elävöittävät maatalousalueiden maisemaa ja lisäävät luonnon monimuotoisuutta. Maatalouden rakennemuutoksesta johtuva tilakoon kasvu, alueellinen erikoistuminen ja tuotannon tehostuminen ovat kuitenkin johtaneet maatalousympäristön yksipuolistumiseen ja useat luonnonvaraisille lajeille tärkeät elinympäristöt ovat vähentyneet radikaalisti (mm. Tiainen ym. 2004). Etenkin karjatalouden väheneminen ja eläinten siirtyminen luonnonlaitumilta peltolaitumille on vaikuttanut negatiivisesti maatalousympäristön eliöstöön luonnonniittyjen ja –laitumien jäädessä pensoittumaan ja metsittymään. Maatalouden modernisoituminen ja tehostuminen ovat osaltaan vaikuttaneet myös vesistöjen kuormitusriskien kasvuun. Tuotannon tehostuessa lannoitetusta maaperästä huuhtoutuvat ravinteet ja vesistöihin kulkeutuva kiintoaines kuormittavat vesistöjä. Peltoviljelyn lisäksi kuormitusta aiheutuu kotieläintuotannosta. (Niemi & Ahlstedt 2008.)

Samanaikaisesti kun maatalouden ympäristövaikutukset ovat tulleet julkisen keskustelun kohteeksi, edellyttävät kiristyneet tuotantotavoitteet, lannoitteiden hinnanvaihtelut ja muut tilojen taloudelliseen toimintaympäristöön liittyvät muutokset viljelijöiltä tuotannon nopeaa ja voimakasta tehostamista. Viljelijät toimivatkin nykyisin alati muuttuvassa ja monimutkaistuvassa toimintaympäristössä. He joutuvat uudelleen arvioimaan omaa toimintaansa ja ottamaan kantaakseen tavoitteita ja vastuita, jotka eivät perinteisesti ole heille kuuluneet. Erityisesti luonnon- ja vesiensuojelu liitetään yhä tiiviimmin osaksi maatalojen vastuukenttää. Ekologisten seikkojen lisäksi viljelijöiden harteille on asetettu myös maisemaan ja virkityskäyttöön liittyviä tavoitteita. Maaseudun elinvoimaisuus ja tulevaisuus rakentuukin aiempaa monipuolisemmin erilaisten intressien ja preferenssien yhteensovittamiselle.

Edellä mainitut tavoitteet ja maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden säilyminen ja vesistökuormituksen vähentäminen edellyttävät pitkäkestoisia taloudellisia kannustimia, kokonaisuuden hahmottamista ja aktiivista toimintapolitiikkaa. Pitkälti näihin haasteisiin on vastattu maatalouden ympäristötukijärjestelmän avulla, joka on keskeinen työkalu maatalouden ympäristöpolitiikassa. Luonnon monimuotoisuutta ja vesiensuojelua edistäviä toimenpiteitä on mukana sekä kaikille viljelijöille tarkoitetuissa ympäristötuen perus- ja lisätoimenpiteissä että vapaaehtoisissa erityistukisopimuksissa. Uutena mahdollisuutena tukikaudella 2007–2013 ovat ei-tuotannolliset investointituet, joita voidaan hyödyntää arvokkaan perinnebiotoopin alkuraivauksessa sekä monivaikutteisista kosteikkoa perustettaessa. (MAVI 2009.) Ympäristötuen avulla onkin pyritty luomaan viljelijöille monipuolisesti sekä velvoitteita että mahdollisuuksia vaikuttaa sekä luonnon monimuotoisuuden että vesiensuojelun edistämiseen.

Tutkimusten mukaan etenkin vapaaehtoisia erityistukimahdollisuuksia edistämällä voitaisiin ympäristötuen vaikuttavuutta lisätä. Erityisesti melko laajasti toteutuneet perinnebiotooppien hoitoa, luonnon monimuotoisuuden edistämistä, suojavyöhykkeiden perustamista ja kosteikkojen perustamista koskevat sopimukset on ympäristövaikutuksiltaan todettu merkittäviksi erityistukitoimenpiteiksi. Erityistukitoimenpiteet on todettu myös taloudellisesti perus- ja lisätoimenpiteitä kannattavimmiksi (mm. Kuussaari ym. 2008, 188; Turtola & Lemola 2008). Tehokkaamman luonnon monimuotoisuuden hoidon ja vesiensuojelun onkin ajateltu vaativan erityistukia koskevan neuvonnan ja tiedotuksen lisäämistä sekä aluetason tarkastelua, jonka

avulla maatalousalueilla voidaan kartoittaa ja kohdentaa erityistukisopimuksia niille soveltuville alueille. Näihin toimintapolitiikan kehittämistarpeisiin on viime vuosina pyritty vastaamaan maatalousalueiden yleissuunnittelun avulla.

Ensimmäiset maatalousalueiden yleissuunnitelmat tehtiin 1990-luvun lopulla kohdentamaan suojavyöhykkeitä vesiensuojelun kannalta tarkoituksenmukaisille alueille. Tarkoituksena oli kartoitusten ja neuvonnan avulla saada viljelijät tietoisiksi suojavyöhykkeistä ja ympäristötuen niiden perustamiseen ja hoitoon tarjoamista mahdollisuuksista. Suojavyöhykkeiden yleissuunnittelusta saatuja positiivisia kokemuksia ryhdyttiin soveltamaan vuonna 2003 myös luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävien alueiden kartoittamiseen. Vuodesta 2007 yleissuunnitelmia on tehty lisäksi maatalouden monivaikutteisten kosteikkojen osalta. Toimintaprosessien tehokkuuden takaamiseksi tehdään edellä mainittuja yleissuunnitelmia nykyisin hyvin usein myös toistensa lomassa. Yhtäaikaista kartoitusta tukevat muun muassa kartoitusten tavoitteelliset päällekkäisyydet: esimerkiksi luonnon monimuotoisuutta kartoitettaessa alueelta kartoitetaan muun muassa kosteita elinympäristöjä, joiden monipuolistaminen ja hoitoon saattaminen voivat edistää myös vesiensuojelullisia tavoitteita. Suojavyöhykkeitä perustettaessa taas edistetään sekä vesiensuojelua että mahdollisesti myös alue-ekologisten yhteyksien syntymistä.

Luonnon monimuotoisuus: Luonnon monimuotoisuudella tarkoitetaan tässä julkaisussa maatalousympäristössä sijaitsevien elinympäristöjen moninaisuutta, maatalousympäristön lajien runsautta sekä maisemataason vaihtelevuutta. Maatalousympäristön monimuotoisuuteen vaikuttavat muun muassa alueen maisemarakenne, alueella harjoitettu maatalous sekä ilmastolliset ja maaperälliset tekijät.

Kosteikko: Kosteikolla tarkoitetaan tässä julkaisussa maatalouden ympäristönsuojelukeinona muokattua tai perustettua aluetta, joka on ainakin runsaimman virtaaman aikana veden peitossa ja pysyy muunkin ajan kosteana. Kosteikkoalueella hidastetaan veden liikettä, jolloin kosteikko pidättää valuma-alueelta tulevaa kiintoaine- ja ravinnekuormitusta. Lisäksi kosteikot monipuolistavat maisemaa ja tarjoavat merkittävän elinympäristön monille kasvi- ja eläinlajeille.

Suojavyöhyke: Suojavyöhyke on pellolle perustettava monivuotisen kasvillisuuden peittämä keskimäärin vähintään 15 metriä leveä alue, jota ei lannoiteta ja jolla ei käytetä torjunta-aineita. Suojavyöhykkeen tarkoitus on vähentää pelloilta vesistöihin kulkeutuvien ravinteiden ja kiintoaineen määrää. Suositeltavia suojavyöhykkeitä ovat kaltevilla, tulvivilla, notkelmaisilla ja eroosiosta kärsivillä pelloilla sekä pohjavesialueilla.

2.1 Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun tavoitteet

Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun tarkoituksena on kartoittaa suunnittelualueelta maiseman ja biodiversiteetin kannalta merkittäviä kohteita, sekä alueita, joihin on mahdollista perustaa vedenlaatua parantavia ja luonnon monimuotoisuutta edistäviä kosteikkoja. Yleissuunnittelun aikana suunnittelualueelta kartoitetaan muun muassa perinteisten maankäyttömuotojen aikaansaamia perinnebiotooppeja, erilaisia pellon reunavyöhykkeitä ja saarekkeitä, pienkosteikkoja ja muita alueita, jotka ovat tyypillisiä maatalousympäristöille. Lisäksi tarkastellaan alueita, joille voitaisiin perustaa kosteikko esimerkiksi patoamalla, pienimuotoisesti kaivamalla, uomia ennallistamalla tai tulva-alueita palauttamalla. Yleissuunnittelu ei pidä sisällään kosteikkopaikkojen rakennesuunnittelua, vaan alueita tarkastellaan alustavasti, mahdollisia jatkoselvityksiä pohjustaen. Yleissuunnittelun aikana ei myöskään luonnon monimuotoisuus kohteita kartoiteta tarkkaa lajistoinventoita käyttäen, vaan tarkoituksena on löytää alueelta kohteita, jotka toimivat esimerkkinä alueelle tyypillisistä luonnon monimuotoisuusarvoista. Keskeisenä periaatteena on kartoittaa kohteita, joiden toteutus ja hoito voidaan rahoittaa maatalouden ympäristötuen erityistuilla. Tuomalla esiin ympäristötuen mahdollistamia hoitomuotoja, pyritään viljelijöitä rohkaisemaan tukien hakuun ja oman elinympäristönsä hoitoon. Tukien markkinointityön ja inventoinnin lisäksi suunnittelu on nähty mm. keinona edistää yhteistyötä viljelijöiden, viranomaisten sekä neuvojien kesken. (Karhunen 2007; Heikkilä 2002.) Yleissuunnittelun keskeisimmät tavoitteet on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Yleissuunnittelun keskeisiä tavoitteita.

Yleissuunnittelun tavoitteena on

- Edistää vesiensuojelua kartoittamalla vähentyneitä kosteita elinympäristöjä ja tarkastelemalla mahdollisuuksia lisätä olemassa olevien kosteikkojen monimuotoisuutta ja ravinteiden pidätyskykyä
- Edistää luonnon monimuotoisuutta kartoittamalla maatalousympäristön monimuotoisuuskohteita ja ohjaamalla alueiden oikeaan hoitoon
- Kartoittaa erityisesti kohteita, joiden perustamista ja hoitoa voidaan tukea maatalouden ympäristötuen erityistuilla ja ei-tuotannolliset investoinnit -tuilla
- Lisätä viljelijöiden tietämystä vesiensuojeluun ja luonnon monimuotoisuuden hoitoon saatavista tukimuodoista
- Rohkaista viljelijöitä ja yhdistyksiä ympäristötuen erityistukien ja ei-tuotannolliset investoinnit -tukien hakuun
- Edistää alueella toimivien tahojen vuorovaikutusta
- Tuoda esille maanomistajien ideoita ja ehdotuksia
- Tehostaa maatalousluonnon hoitoa ja vesiensuojelua ohjaamalla tukivaroja hyviin kohteisiin

2.2 Yleissuunnitteluprosessi

Maatalousalueiden kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun koordinoinnista ovat vastanneet alueelliset ympäristökeskukset pääosin maa- ja metsätalousministeriön rahoituksella. Yleissuunnitteluun liittyvien käytäntöjen yhtenäistämiseksi on sekä luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluun että kosteikkojen yleissuunnitteluun liittyen laadittu työtä ohjaavat oppaat (Heikkilä 2002 & Karhunen 2007). Oppaiden avulla yleissuunnittelun perusprosessi on vakiintunut. Seuraavassa on kuvattu yleissuunnitteluprosessin vaiheet yleissuunnitteluoppaita mukaillen. Resurssista, toteuttajatahosta, suunnittelijasta, suunnittelualueesta ja muista muuttujista riippuen voivat suunnitteluprosessit luonnollisesti erota seuraavassa esitetystä.

Yleissuunnittelualan valinta

Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu aloitetaan suunnittelualan alustavalla valinnalla, josta ovat perinteisesti vastanneet alueelliset ympäristökeskukset. Alustavan valinnan jälkeen aluekeskukset esittelevät potentiaalisia suunnittelualueita paikallisille yhteistyötahoille, joiden kanssa tehdään lopullinen aluevalinta. Usein suunnittelualueeksi on valikoitunut merkittäviä maisemakokonaisuuksia ja vesistökuormituksen kannalta keskeisiä valuma-alueita. Viime aikoina suunnittelun kohteeksi on valittu myös kokonaisia kuntia, joiden alueella yleissuunnittelua on kohdennettu esimerkiksi tiettyjen maatalousvaltaisten kylien alueille. Suunnittelualan valintaan vaikuttavia tekijöitä on esitetty taulukossa 2.

Suunnittelualan valinnan yhteydessä määritellään myös suunnittelualan koko, joka määräytyy käytettävissä olevien resurssien ja alueen ominaisuuksien mukaan. Yleissuunnitteluoppaissa (Karhunen 2007; Heikkilä 2002.) kosteikkosuunnittelualan laajuudeksi ehdotetaan 50–300 km² ja luonnon monimuotoisuuden kartoitusalueeksi 20–30 km² kokoista aluetta. Usein alue muotoutuu maastotyön myötä, ja sekä käytännön suunnittelukokemus että yleissuunnittelua ohjaavat oppaat puoltavatkin suunnittelualan rajauksen jättämistä osittain avoimeksi. Yleiskehitys on ollut kohti yhä laajempia suunnittelualueita.

Taulukko 2. Suunnittelualan valintakriteerejä (Heikkilä 2002 & Karhunen 2007).

Suunnittelualan valintaan vaikuttavat mm.

- Alueen maatalousvaltaisuus: Aktiivimaatalouden runsaus, peltojen suuri osuus
- Paikallinen aloitteellisuus: Viljelijöiden, kunnan ja yhdistysten aktiivisuus
- Pitkän aikavälin hyöty: Maatalouden rakenne ja tuotantomuodot mahdollistavat kohteiden pitkäaikaisen hoidon
- Eryistykisopimusten poikkeuksellinen määrä: Alueella huomattavan runsaasti tai erityisen niukasti erityistukisopimuksia
- Vesiensuojelun erityistarpeet: Vesiympäristöjen erityinen niukkuus tai vastaavasti huomattava runsaus, selkeät vesien tilaan liittyvät kehittämistarpeet
- Alueen maisemallinen erityislaatu
- Luontoarvot: Huomattava määrä tunnettuja luontoarvoja tai vastaavasti runsaasti alueita, joiden luontoarvot tunnetaan puutteellisesti
- Alueellisen rahoituksen saatavuus
- Alueella toimivat muut, yleissuunnittelua tukevat hankkeet

Ohjausryhmän nimeäminen

Yleissuunnittelumahankkeelle tulee muodostaa ohjausryhmä, joka seuraa yleissuunnittelun toteuttamista ja määrärahan käyttöä. Lisäksi ohjausryhmän tehtävänä on ohjata hankkeen kulkua, tukea suunnittelijaa ja tuoda uusia ajatuksia ja paikallistuntemusta osaksi yleissuunnittelua. Ohjausryhmä voi myös ottaa vastuuta yleissuunnitteluhankkeen jälkeisestä työstä, jotta kartoitetut kohteet saataisiin paremmin hoidon piiriin. Yleisesti ohjausryhmätyöhön osallistuvat ainakin alueellinen ympäristökeskus, neuvonta- ja tuottajajärjestöjen edustajat, kunnan maaseutu- ja ympäristöviranomaiset, TE-keskus sekä alueella toimivat järjestöt. Ohjausryhmän vähimmäiskokoonpano määritellään usein hankkeen rahoituspäätöksessä, jossa esitetyn minimivaatimuksen lisäksi työhön osallistuu usein muita alueella toimivia tahoja.

Hankekohtaisten tavoitteiden ja toimenpiteiden priorisointi

Valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi yleissuunnittelulle laaditaan aina hankekohtaiset tavoitteet, jotka määräytyvät muun muassa käytettävissä olevien resurssien, kuten asiantuntemuksen, ajan sekä alueen erityispiirteiden mukaan. Alueen erityispiirteet, kuten taantunut linnusto, aktiivinen metsästysseura tai matkailullinen merkitys tuovat yleissuunnitteluun paikallisia tavoitteita, jotka tulee huomioida toimenpiteitä priorisoitaessa. Erityisesti laajalla suunnittelualueella on tavoitteiden priorisointia välttämätöntä tehdä. Periaatteellinen valinta voidaan tehdä esimerkiksi luonnon mo-

nimuotoisuuden edistämisen tai vesinsuojelun välillä. Tietyllä suunnittelualueella voi esimerkiksi selkeästi olla suurempi tarve vesiensuojelullisten ratkaisujen hakemiseen, kun taas toisella alueella perinteisten maankäyttömuotojen runsaus tai maisematekijät voivat kannustaa tarkkaan luonnon monimuotoisuuden kartoitukseen. Tärkeää on, että tavoitteissa kuunnellaan paikallisten toimijoiden, kuten kyläyhdistysten, kunnan ja viljelijäjärjestön toiveita.

Suunnittelijan valinta

Yleissuunnittelua ovat perinteisesti koordinoineet alueelliset ympäristökeskukset. Pitkään yleissuunnittelussa oli vallalla toimintamalli, jossa alueellinen ympäristökeskus teki suunnittelun viranomaistyönä. Edellä mainittu toimintamalli on käytössä vielä suuressa osassa aluekeskuksia, mutta viimeisten vuosien aikana osa alueellisista ympäristökeskuksista on ulkoistanut yleissuunnitelmien laadinnan. Tällöin ympäristökeskuksella on hanketta koordinoiva rooli ja maastotyöt suorittaa tarjouskilpailun voittanut yksityinen taho. Se tehdäänkö maastotyöt viranomaistyönä, palkatun suunnittelijan toimesta vai ostetaanko suunnittelu konsultilta, riippuu muun muassa alueella aikaisemmin käytössä olleista toimintamalleista, alueellisen ympäristökeskuksen resursseista sekä aikaisempien hankkeiden myötä luoduista kontakteista. Yksittäisen suunnittelijan valintaan vaikuttaa muun muassa suunnittelijan koulutus ja paikallistuntemus sekä osalla alueista myös suunnittelijan maataloustausta.

Esiselvitys

Ennen varsinaista kartoitusta suunnittelualueella tehdään esiselvitys, jossa alueelta arvioidaan potentiaalisia luonnon monimuotoisuus- ja kosteikkokohteita. Mahdollisia kohteita arvioidaan muun muassa aikaisempien inventointien, selvitysten, luontotietojen ja vanhojen karttojen avulla. Tietoa kerätään muun muassa alueen maankäytöstä, maisema-arvoista, uhanalaisten lajien esiintymisestä, arvokkaista luontokohteista, kulttuurihistoriasta sekä voimassa olevista erityistukikohteista. Käytetyt aineistot saadaan pääasiassa ympäristöhallinnon omista tietokannoista. Monipuolinen tausta-aineisto auttaa maastotyön kohdentamisessa ja tutustuttaa suunnitelman laatijan alueen erityispiirteisiin.

Osallistaminen ja viestintä

Yleissuunnittelun peruseriaatteena on, että maanomistajat ja muut kiinnostuneet saavat riittävästi tietoa suunnittelun edistymisestä ja voivat vaikuttaa siihen omilla tiedoillaan, kokemuksillaan ja arvoillaan. Osallistamisen kautta kiinnostuneille tataan mahdollisuus esittää mielipiteitään, saada lisätietoja ja kommentoida tehtyjä suunnitelmia. Lisäksi osallistamisen avulla voidaan hyödyntää maanomistajien ja muiden tahojen paikallistuntemusta ja kokemusta kohteiden hoidossa. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi hankkeelle laaditaan viestintäsuunnitelma, jossa määritellään osallistamisen ja viestinnän tavoitteet ja keinot. Käytetyt menetelmät vaihtelevat jonkin verran hankkeittain, mutta käytännössä osallistaminen käsittää usein maanomistajille lähetettäviä tiedotekirjeitä, yleisötilaisuuksia sekä ilmoituksia alueen lehdissä ja ilmoitustauluilla.

Maastotyö

Maastotyön aikana yleissuunnittelualueelta kartoitetaan esiselvitystyön ja asukkaiden vihjeiden perusteella identifioituja potentiaalisia vesiensuojelu- ja luonnon monimuotoisuus kohteita. Kartoituksen tarkkuus ja laajuus määräytyvät pitkälti käytettävissä olevien resurssien, maastotyön ajankohdan sekä suunnittelualueen laajuuden ja erityispiirteiden myötä. Osallistavan suunnittelun periaatteiden mukaisesti maastotyö tehdään, mikäli mahdollista, yhdessä viljelijän kanssa. Vaikka maanomistajan kanssa ei kartoitettaisiin alueita yhdessä, kysytään asianomaiselta

suostumus kartoitukseen ja paikalle tulosta ilmoitetaan etukäteen. Kohteita viljelijän tai muun maanomistajan kanssa kartoitettaessa saadaan usein arvokasta tietoa kohteiden aikaisemmasta maankäytöstä ja hoidosta.

Kohteiden valinta yleissuunnitelmaan ja toimenpidesuosituksen laatiminen

Esiselvityksen ja maastotyöskentelyn perusteella valitaan yleissuunnitelmassa esitettävät kohteet niiden laadun, edustavuuden, koon, sijainnin sekä alueellisen harvinaisuuden perusteella. Kohteiden karsintaa tehdään luonnollisesti jo maastotyöskentelyn aikana, mutta lopullinen karsinta tehdään vasta, kun kaikki suunnittelualan kohteet on kartoitettu. Koska yleissuunnittelun lähtökohtana on löytää kohteita, joiden rahoitus on mahdollista toteuttaa maatalouden ympäristötuen erityistukien ja ei-tuotannolliset investoinnit – tukien kautta, otetaan mahdollisia kohteita tarkasteltaessa huomioon tukien muodostamat reunaehdot. Tukikelpoisten kohteiden lisäksi suunnitelmaan voidaan merkitä myös kohteita, joiden ottaminen hoidon piiriin nähdään muilla perusteilla kannattavaksi. Väljemmän kriteeristön soveltaminen on perusteltua, sillä tukikausien vaihtuessa voivat myös tukiehtojen yksityiskohdat muuttua.

Karsimisen, luokittelun ja toimenpidesuosituksen laatimisen jälkeen yleissuunnitelmaan valittujen kohteiden tiedot siirretään paikkatietomuotoon. Paikkatietomuotoon siirretään ainakin tiedot kohteen alustavasta rajauksesta, mahdollisesta tukikelpoisuudesta, hoitosuosituksista ja kohteen erityispiirteistä. Paikkatietoaineisto mahdollistaa aineiston myöhemmän käytön esimerkiksi pohjatietona alueella toteutettavissa hankkeissa tai arvioitaessa erityistukikohteiden toteutumista. Paikkatietoaineistosta on myös helppo muodostaa erilaisia teemakarttoja.

Yleissuunnitelmajulkaisun laatiminen ja jakelu

Kartoitetut kohteet kirjataan yleissuunnitelmajulkaisuun, jossa esitellään suunnitteluala, suunnittelun menetelmät sekä yleisiä periaatteita kartoitettuihin kohteisiin ja erityistukiin liittyen. Lisäksi julkaisu sisältää suunnittelualan kohdekuvaukset sekä suositukset kohteiden kunnostukselle ja hoidolle. Julkaisun tarkoituksena on toimia erityisesti viljelijöiden apuna erityistukia ja ei-tuotannolliset investoinnit tukia haettaessa. Ohjeet julkaisun laatimiseen on esitetty luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitteluoppaissa (Heikkilä 2002 & Karhunen 2007).

Valmis yleissuunnitelmajulkaisu lähetetään tavallisesti kohdesuosituksen saaneille viljelijöille sekä suunnittelualan neuvontajärjestöille, kouluihin, kirjastoihin ja kuntiin. Nykyisin, suunnittelualaisten laajetessa, on painetun julkaisun laajasta jakelusta siirrytty joillakin alueilla sähköiseen julkaisuun ja painetun julkaisun valikoituun jakeluun.

Seuranta ja jälkihoito

Onnistuneen hankkeen määritelmään kuuluvat pitkäaikaiset vaikutukset ja hankkeen jatkuvuus. Myös yleissuunnittelun vaikutusten jatkuminen varsinaisen hankkeen päättymisen jälkeen on haaste, joka vaatii asianmukaista jälkihoitoa ja seuranta. Yleissuunnitelmien jälkihoidon yhteyteen on kehitetty erilaisia neuvonta-, markkinointi- ja työllistämiprojekteja ja yleissuunnitelmia on hyödynnetty esimerkiksi tukimahdollisuuksia esiteltäessä ja tilakohtaisia hoitosuunnitelmia laadittaessa (Härjämäki & Kaljonen 2007, 48-49).

Seurannan avulla on pyritty määrittämään yleissuunnitelmien paikallista vaikuttavuutta erityisesti suunnittelualailla solmittuja tukisopimuksia tarkastelemalla. Tukisopimuksellisten tavoitteiden lisäksi on seurannan kautta arvioitu neuvonnallisen yhteistyön lisääntymistä.

3 Selvityksen toteutus

3.1 Selvityksen tavoitteet

Yleissuunnittelua on aikaisemmin arvioitu muun maussa suunnittelijoiden ja ohjaysryhmäläisten sekä yleisten maatalouden ympäristöpoliittisten suuntaviivojen näkökulmasta (Härjämäki & Kaljonen 2007; Aakkula ym. 2006). Tämän arvioinnin yhteydessä on identifioitu, että yleissuunnittelun vaikuttavuuden arviointi syventyy, jos yleissuunnittelua tarkastellaan viljelijöiden kokemusten kontekstissa. Viljelijöillä on keskeinen rooli yleissuunnittelun tavoitteiden saavuttamisessa. Suunnittelun aikana kartoitettujen kohteiden perustaminen ja hoito on pitkälti mielletty viljelijöiden tehtäväksi. Lisäksi yleissuunnittelun on toivottu avaavan uusia keskustelukanavia ja yhteistyön muotoja juuri viljelijöiden ja ympäristöhallinnon sekä muiden toimijoiden välille.

Tämän selvityksen tarkoituksena on tarkastella yleissuunnittelun tavoitteiden toteutumista kartoittamalla viljelijöiden kokemuksia kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelusta. Selvityksen tavoitteet voidaan jakaa kahteen osaan. Arvioinnin keskeisenä tavoitteena on 1) tunnistaa yleissuunnittelun toimintaprosessin keskeiset haasteet ja vahvuudet viljelijän kannalta 2) rakentaa viljelijöiltä saatujen kokemusten pohjalta kehitysehdotuksia alueellisille ympäristökeskuksille ja muille yleissuunnittelussa mukana oleville tahoille. Yleissuunnittelun vaikuttavuutta, osallistavuutta ja toimintatapoja arvioidaan muun muassa seuraavien kysymysten avulla:

- Viljelijöiden osallistaminen
 - Kuinka yleissuunnittelun osallistavuus on toteutunut viljelijän näkökulmasta?
 - Onko viljelijät huomioitu yleissuunnitteluprosessissa riittävästi?
 - Onko yleissuunnitteluun liittyvä viestintä ollut viljelijöiden kannalta riittävää ja oikea-aikaista, onko käytetty oikeita viestinnän välineitä?
- Yleissuunnitelmajulkaisu
 - Kuinka havainnollinen ja hyödyllinen yleissuunnitelmajulkaisu on viljelijän kannalta?
 - Kuinka julkaisun jakelu tulisi suorittaa?
- Yleissuunnittelun vaikutukset
 - Onko yleissuunnittelulla ollut vaikutusta viljelijöiden mielikuviin ja tietoon erityistuista ja ei-tuotannolliset investoinnit -tuista?
 - Innostaako yleissuunnittelu luonnon monimuotoisuuden vaalimiseen ja/tai vesiensuojeluun?
- Yleissuunnittelun kokonaisarviointi
 - Mitä vahvuuksia viljelijät näkevät yleissuunnittelussa?
 - Kuinka yleissuunnittelua voitaisiin viljelijöiden mielestä kehittää?
- Yleissuunnittelun pitkäjänteisyys
 - Kuinka hankkeen jälkihoito tulisi viljelijöiden mielestä hoitaa?
- Yleissuunnittelun vaihtoehdot
 - Tulisiko ympäristöhoitoa viljelijöiden mielestä yleissuunnittelun sijaan edistää jollakin muulla tavalla?

Yleissuunnittelun toimintaprosessin haasteita ja vahvuuksia määriteltäessä tarkoituksena ei ole arvioida arvioinnissa mukana olevien suunnitelmien paremmuutta toisiinsa nähden, vaan ottaa oppia eri alueiden käytännöistä. Selvityksen tarkoituksena on tuoda viljelijöiltä saatuja ideoita ja kokemuksia yleissuunnittelun toteutta-

jatahojen tietoon ja sitä kautta osaksi suunnittelua, jotta viljelijöille voitaisiin tarjota sekä sisällöllisesti että menetelmällisesti entistä parempia hankkeita. Tavoitteena on, että saatuja tuloksia voidaan käyttää yleissuunnittelua koskevassa päätöksenteossa ja mahdollisten tulevien hankkeiden suunnittelussa. Arvioinnin luonne onkin selkeästi kehittämispainotteinen eikä tarkoituksena ole niinkään tieteellisen uuden tiedon tuottaminen. Osittain tämä suunnan valinta johtunee siitä, että työ on osa ammattikorkeakoulun lopputyötä, jolloin käytännönläheisyys ja käytettävyys korostuvat työn arvoina tiedekorkeakouluja enemmän.

Koska viljelijöiden kokemuksia kartoitettaessa liikutaan tiiviisti yleissuunnittelun osallistavuuden alueella, arvioidaan yleissuunnittelua tässä selvityksessä erityisesti osallistavan suunnittelun viitekehyksessä. Osallistava suunnittelu on yksinkertaistettuna toimintamalli, jossa suunnittelua koordinoiva organisaatio ottaa sidosryhmänsä mukaan toteutettavaan suunnitteluun. Tavoitteena on avoin prosessi, jossa kaikkien kansalaisten osallistumismahdollisuudet pyritään turvaamaan. (Loikkanen, Simojoki, Wallenius 1997, 14.) Osallistavassa suunnittelussa eli osallistumista korostavassa suunnittelussa tavoitteena onkin yhteisten ongelmien ratkaiseminen yhteistyön avulla. Yleissuunnittelussa tämä tarkoittaa käytännössä pyrkimystä yhdistää asiantuntijatieto viljelijöiden kokemuseräiseen tietoon omasta elinympäristöstään. Organisaation sisäistä sekä organisaation, suunnittelijan ja sidosryhmien keskinäistä vuorovaikutusta tehostamalla voidaan suunnittelussa huomioida erilaiset näkemykset ja saada aikaiseksi laajasti hyväksytty yleissuunnitelma.

3.2 Selvityksen rakenne

Työssä tarkastellaan yleissuunnittelun toimintamalleja ja viljelijöiden kokemuksia viiden esimerkkialueen kautta. Tarkasteltavat yleissuunnittelualueet sijoittuvat Pirkanmaan, Keski-Suomen, Uudenmaan ja Lounais-Suomen ympäristökeskusten alueille (Taulukko 3). Selvitykseen valittujen alueiden alustavan valinnan suoritti Pirkanmaan ympäristökeskus ja lopulliset suunnittelualuevalinnat rajattiin arviointiin osallistuneiden aluekeskusten yhteistyönä. Laajuudeltaan ja toteutustavoiltaan erilaisia suunnittelualueita valitsemalla pyrittiin erilaisten toimintamallien vertailuun ja mahdollisimman kattavaan selvitysaineistoon.

Selvityksen aineiston laajentamista ehkäisi tehtyjen suunnitelmien niukkuus: yhdistettyä kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua on tehty vasta vuodesta 2006 lähtien ja osa alueellisista ympäristökeskuksista on jatkanut toimintamallia, jossa luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelu tehdään erikseen. Vaikka käytettävät menetelmät ja osittain tavoitteetkin ovat kaikissa yleissuunnitteluhankkeissa samat, haluttiin selvitykseen aineiston yhteneväisyyden vuoksi valita ainoastaan alueita, joilla oli tehty yhdistettyä kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua. Vuonna 2006 tehdyt yleissuunnitelmat jätettiin arvioinnista pois muun muassa eri ympäristötukikauden sekä vuonna 2006 tehtyjen suunnitelmien pilottiluonteen vuoksi. Tämän rajanvedon vuoksi selvityksen alustaviksi tarkastelualueiksi rajautuivat Lounais-Suomen, Uudenmaan ja Keski-Suomen ympäristökeskusten alueet, joilla oli vuoden 2007 aikana tehty vähintään yksi kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Vuonna 2007 toteutettujen suunnitelmien lisäksi arviointiin otettiin mukaan Pirkanmaalla vuonna 2008 toteutettu kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Muiden vuonna 2008 toteutettujen yleissuunnitelmien mukaanottoa rajoittivat selvityksen aikaan osittain keskeneräiset suunnitteluprosessit. Selvityksessä tarkasteltavat alueet ja niiden erityispiirteet on esitetty laatikoissa 1-4.

Taulukko 3. Selvitykseen valitut yleissuunnitelmat aluekeskuksittain jaoteltuna.

Pirkanmaan ympäristökeskus:
<ul style="list-style-type: none">• Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitelma, Vesilahti- Naarvanjoen, Toivolanojan ja Tuonenojan valuma-alueet (Koivuranta 2008).
Lounais-Suomen ympäristökeskus:
<ul style="list-style-type: none">• Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja monivaikutteisten kosteikkojen yleissuunnitelma, Paimion Vähäjoki (Lundström, Pakkanen, Myllyoja & Aaltonen 2008).
Uudenmaan ympäristökeskus
<ul style="list-style-type: none">• Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Vihtihoen valuma-alueella (Pimenoff & Vuorinen 2008).
Keski-Suomen ympäristökeskus
<ul style="list-style-type: none">• Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitelma, Laukaa (Yliniemi 2008a).• Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitelma, Hankasalmi (Yliniemi 2008b).

3.3 Käytetyt menetelmät ja aineisto

Selvityksen tavoitteissa esitettyihin kysymyksiin on pyritty vastaamaan vertailemalla viljelijöiden kokemuksia viidellä eri suunnittelualueella, identifioimalla yleissuunnittelun onnistumiseen ja epäonnistumiseen liittyviä tekijöitä kirjallisuuden avulla sekä vaihtamalla kokemuksia yleissuunnittelua toteuttavien aluekeskusten kesken. Selvitys on toteutettu triangulaatio -menetelmän avulla, jossa käytetään yhtäaikaaisesti sekä laadullista että määrällistä aineistoa (mm. Tuomi & Sarajärvi 2002). Kirjallisuuden, toimijanäkökulman ja aluekeskusten ryhmäkeskustelujen avulla on pohdittu, mitä yleissuunnittelu tarjoaa viljelijälle ja kuinka yleissuunnittelun vaikuttavuutta voidaan tehostaa. Käytetyt aineistot on esitetty taulukossa 4. Tarkempi kuvaus kustakin aineistosta on esitetty kappaleissa 3.3.1- 3.3.4. Lisäksi selvityksessä on käytetty hyväksi kirjoittajan omia kokemuksia yleissuunnittelusta (Koivuranta 2008a).

Taulukko 4. Selvityksessä käytetyt aineistot.

<ul style="list-style-type: none">• Yleissuunnittelun toimintatapoja ja suunnittelun vaikuttavuutta arvioiva kyselytutkimus viidellä yleissuunnittelualueella• Kyselytutkimuksen ideointi ja analysointi sekä yleissuunnittelun arviointi ryhmäkeskustelujen muodossa neljän alueellisen ympäristökeskuksen kesken. Mukana yleissuunnittelua koordinoivat henkilöt Pirkanmaan, Lounais-Suomen, Uudenmaan ja Keski-Suomen ympäristökeskuksista.• Kyselyyn valittujen yleissuunnittelualueiden yleissuunnitelmajulkaisut ja kustannustilitystiedot• Yleissuunnittelun vaikuttavuutta aikaisemmin käsitelleet julkaisut (mm. Aakkula ym. 2006; Schulman ym. 2006; Härjämäki & Kaljonen 2007; Kaljonen 2007).
--

3.3.1 Kyselytutkimus

Yleissuunnittelun toimijanäkulma, joka on rajattu suunnittelualueen viljelijöihin, on kerätty kyselytutkimuksen avulla, joka toteutettiin 19.1.–4.2.2009 (Liite 1). Kyselytutkimus ideoitiin yhteistyössä Pirkanmaan, Lounais-Suomen, Uudenmaan ja Keski-Suomen ympäristökeskusten kanssa. Kommentteja kyselyn toteutukseen ja sisältöön liittyen pyydettiin myös Pirkanmaan, Lounais-Suomen, Uudenmaan ja Keski-Suomen yleissuunnitteluprosesseissa mukana olleilta ohjausryhmätahoilta. Kyselyn onnistumisen kannalta ensiarvoisessa asemassa olivat lisäksi suunnittelualueiden maaseutusihitteerit, jotka omalla työllään edistivät kyselyn toteuttamista. Kommentteja pyytämällä ja yhdessä ideoimalla kartoitettiin ne yleissuunnittelun aihepiirit, joista erityisesti kaivattiin viljelijöiden mielipiteitä.

Kysely jaettiin taustatietojen lisäksi kuuteen osa-alueeseen: 1) yleissuunnittelun maastokartoitus, 2) viestintä ja osallistaminen, 3) erityistuet ja ei-tuotannolliset investoinnit –tuet, 4) yleissuunnittelmajulkaisu, 5) yleissuunnittelun kokonaisarviointi ja 6) yleissuunnittelun vaihtoehdot. Kysymysten vastausvaihtoehdoista käytettiin osaksi sanallisesti määriteltyjä vaihtoehtoja sekä viisiportaista likert-asteikkoa. Lisäksi osa kysymyksistä oli avokysymyksiä. Kaiken kaikkiaan numeroitua kysymyksiä oli 28 kappaletta, joista osa muodostui useamman väittämän kokonaisuuksista.

Osa kyselytutkimukseen valituista kysymyksistä oli yhteneväisiä luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun ohjausryhmätahoille vuonna 2006 suunnatun kyselyn kysymysten kanssa (tulokset esitetty julkaisussa Härjämäki & Kaljonen 2007). Härjämäen ja Kaljosen tutkimus on laajin Suomessa yleissuunnittelusta tehty selvitys ja sen tulokset ovat osaltaan ohjanneet yleissuunnittelun kehittämistyötä. Valitsemalla nyt tehtyyn kyselytutkimukseen samoja kysymyksiä mahdollistettiin ohjausryhmätahojen ja viljelijöiden mielipiteiden vertailu. Vaikka näiden kahden selvityksen tutkimusmenetelmälliset erot, tutkimusten ajallinen poikkeavuus ja kenties jopa maatalouspoliittisen ilmapiirin muutokset estävät vastausten aukottoman vertailun, puolsi yleissuunnitteluprosessin pitkälti muuttumaton tekotapa ja tavoitteiden yhteneväisyys tutkimusten yhtäaikaista arviointia.

Kysely testattiin alueellisten ympäristökeskusten yleissuunnittelussa mukana olevilla henkilöillä, jonka jälkeen kysely postitettiin yleissuunnitteluprosesseista saatujen tilatietojen perusteella yleissuunnittelualueilla sijaitseville tiloille. Osa yhteystiedoista saatiin alueellisten ympäristökeskusten kautta, osassa apua saatiin kuntien maaseutusihteereiltä. Kysely lähetettiin valituilla yleissuunnittelualueilla seuraavasti:

- **Lounais-Suomessa Paimion Vähäjoen yleissuunnittelualueella** kysely lähetettiin tiloille, joiden yhteystiedot olivat yleissuunnittelmajulkaisun jakeulistassa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että suurin osa kyselyn saaneista tiloista oli tiloja, joille oli annettu yleissuunnittelun aikana kohde-ehdotus. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen arvion mukaan osa kyselyn saaneista tiloista (~16 %) oli sellaisia tiloja, jotka eivät olleet saaneet kohde-ehdotusta, mutta jotka olivat muuten osallistuneet yleissuunnitteluun. Yhteensä kysely lähetettiin Paimion suunnittelualueella 60 tilalle.
- **Keski-Suomessa Laukaan ja Hankasalmen yleissuunnittelualueet** kattoivat koko Laukaan ja Hankasalmen kunnat ja yleissuunnittelua koskeva kysely kohdennettiin tiloille, jotka olivat saaneet yleissuunnittelun aikana kohde-ehdotuksen. Yhteensä tämä tarkoitti Laukaassa 36 tilaa ja Hankasalmella 34 tilaa.
- **Pirkanmaalla, Vesilahden yleissuunnittelualueella**, kysely lähetettiin yleissuunnittelualueen viljelijöille, jotka olivat saaneet kohde-ehdotuksen yleissuunnittelun aikana tai muuten olivat osallistuneet yleissuunnitteluun. Suunnittelualueen suppeuden vuoksi tämä merkitsi käytännössä lähes jokaista suunnittelualueella sijaitsevaa tilaa. Yhteensä kysely lähetettiin 38 tilalle.
- **Uudellamaalla, Vihtijoen yleissuunnittelualueesta** pääosa kuului Vihdin ja Karkkilan kuntiin. Lisäksi pieniä osia yleissuunnittelueesta kuului Nurmijärven, Lopen ja Hyvinkään kuntiin. Käytännössä yleissuunnittelua toteutettiin ainostaan Karkkilan ja Vihdin alueilla, joten kysely suunnattiin näiden kuntien alueille. Vihtijoen alueella kyselyä ei voitu rajata koskemaan vain kohde-ehdotuksen saaneita tiloja ja lopulta kysely lähetettiinkin lähes kaikille vihtiläisille ja karkkilalaisille tiloille. Yhteensä kysely lähetettiin Vihdin ja Karkkilan alueella 196 tilalle.

Kokonaisuudessaan kysely lähetettiin 364 tilalle. Yksi lähetetyistä kyselyistä palautui virheellisten osoitetietojen vuoksi. Vastausaktiivisuuden nostamiseksi postitse lähe-

tettävän paperikyselyn lisäksi kyselyyn oli mahdollista vastata sähköisesti. Sähköinen kysely linkitettiin arvioinnissa mukana olleiden alueellisten ympäristökeskusten internetsivuille. Sähköisen kyselylomakkeen laadintaan käytettiin Eduix / Delta Piktori Oy:n tuottamaa E-lomake – ohjelmistoa. Kyselylomake oli suunniteltu siten, että yhteenkään kysymykseen ei ollut pakko vastata. Näin ollen sähköisesti saatu aineisto on mahdollisimman yhtenäistä postitse lähetetyn kyselyn kanssa. Vastausaktiivisuuden nostamiseksi kyselyn ajankohdaksi valittiin tammi-helmikuun vaihde, jolloin vältettiin päällekkäisyys kevään päätukihaun ja sesonkitöiden kanssa. Lisäksi kyselyyn valittuja motivoitiin valmiiksi maksetulla vastauskuorella sekä kirjalpalkintoja arpomalla. Vastausajan puolella välissä tiloille lähetettiin muistutus. Muistutusta ei lähetetty katoanalyysin perusteella, sillä kyselyyn vastattiin nimettömänä.

Koska selvityksen perimmäisenä ajatuksena on saada viljelijöiden ja alueellisten ympäristökeskusten ajatukset paremmin toistensa tietoon, haluttiin viljelijöille antaa myös mahdollisuus saada helposti tietoa kyselyn tuloksista. Kyselyn yhteydessä halukkaat viljelijät saattoivat antaa yhteystietonsa myöhempää kyselyn tuloksia koskevaa tiedotusta varten. Yhteensä lähes 40 % kyselyyn vastanneista ilmoitti yhteystietonsa, jotta he voisivat seurata kyselyn edistymistä ja saisivat tietoa siitä jatkossakin. Tällä periaatteella pyrittiin jatkamaan sitä avoimuuden ilmapiiriä ja tiedon välittymistä, joka yleissuunnittelussakin on tavoitteena.

3.3.2 Aluekeskusten ryhmäkeskustelut

Arvioinnin toinen osa koostuu Pirkanmaan, Lounais-Suomen, Uudenmaan ja Keski-Suomen ympäristökeskusten kesken pidetyistä kokouksista, jotka toimivat kokemusten vaihdon, kyselyn ideoinnin ja kyselyn vastausten analysoinnin foorumeina. Arvioinnissa esitetty suunnittelija-, aluekeskus- ja ohjausryhmänäkökulma perustuukin pääosin niiden aluekeskusten näkemyksiin, jotka ovat osallistuneet selvityksen aikaiseen työhön. Osittain näkökulmaa on laajennettu aiheesta aikaisemmin tehtyjen tutkimusten avulla (mm. Härjämäki & Kaljonen 2007).

Ensimmäinen selvitykseen liittyvä aluekeskusten kokous pidettiin 5.12.2008. Tapaamisen tarkoituksena oli pohtia kyselyyn kohdistuvia odotuksia ja vaihtaa kokemuksia, jotta kysely huomioisi mahdollisimman tarkasti eri alueiden erityispiirteet. Yhdessä mietittiin mitä halutaan ensisijaisesti selvittää ja mitä tavoitteita eri aluekeskuksilla on kyselyn ja yleisemmin yleissuunnittelun suhteen. Tapaamiseen osallistuivat kirjoittajan lisäksi seuraavat henkilöt: ylitarkastaja Heidi Heino ja suunnittelija Tiina Schultz Pirkanmaan ympäristökeskuksesta, suunnittelija Anni Karhunen Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta, ylitarkastaja Liisa Horppila-Jämsä Keski-Suomen ympäristökeskuksesta ja ylitarkastaja Irmeli Ahtela Uudenmaan ympäristökeskuksesta. Tapaamiseen osallistuneet henkilöt ovat toimineet vaihtelevissa tehtävissä yleissuunnittelun parissa. Lähes kaikilla kokoukseen osallistuneilla on kokemusta suunnittelijan työstä joko kosteikkojen, luonnon monimuotoisuuden tai suojaväyhykkeiden yleissuunnittelusta. Useimmat kokouksiin osallistuneet toimivat nykyisin yleissuunnittelun koordinaattoreina alueellaan. Lisäksi Anni Karhunen on ollut mukana tekemässä luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluopasta (Heikkilä 2002) sekä tehnyt oppaan kosteikkojen yleissuunnitelmien laatimisesta (Karhunen 2007).

Kyselyn vastausten saavuttua ja alustavan analyysin oltua valmis järjestettiin toinen aluekeskusten tapaaminen 4.3.2009. Kokouksen ensisijaisena tarkoituksena oli yhdessä pohtia kyselyn tuloksia ja tarkastella kyselyn kautta saatuja ehdotuksia. Yhdessä pohdittiin olivatko saadut vastaukset odotettuja ja kuinka kyselyn kautta saatuihin ideoihin ja kokemuksiin tulee reagoida.

Aluekeskusten kesken järjestetyt tapaamiset koettiin positiivisiksi ja kokemusten vaihto alueellisten ympäristökeskusten välillä oli tuloksellista. Vapaamuotoiset ta-

paamiset toimivat ideapajoina ja kokemuksia vaihtamalla voitiin jakaa eri alueilla hyväksi havaittuja käytäntöjä. Kyselystä saatujen ideoiden avulla pohdittiin viljelijöiden toiveita uudella näkökulmalla. Tapaamisten aikana voitiin myös vaihtaa suoraan viljelijöiltä jo aikaisemmin saatua palautetta, jota voitiin hyödyntää myöhemmin yleissuunnittelun kehitysehdotuksia laadittaessa. Aluekeskusten avoin ajatusten vaihto esimerkiksi vapaamuotoisten kokousten muodossa onkin tehokas keino näkemysten välittämiseksi sekä yhteistyön ja vuorovaikutuksen kehittämiseksi myös tulevaisuudessa.

3.3.3 Yleissuunnitelmat ja hankkeiden kustannustilitystiedot

Kyselyvastausten analysoinnissa ja kehitysehdotusten laadinnassa on hyödynnetty kyselyyn valittujen yleissuunnitelmahankkeiden julkaisuja, joista on tarkistettu hankkeiden perustiedot. Koska yleissuunnitelmajulkaisut on pääpiirteissään toteutettu yleissuunnitteluoppaiden ohjeiston mukaisesti, on julkaisujen kautta saatava tieto muun muassa hankkeiden tiedotukseen ja osallistavuuteen liittyen ainakin osittain yhdenmukaista. Näin ollen julkaisujen avulla on voitu verrata muun muassa hankkeen aikana toteutettuja toimia niihin mielikuviin yleissuunnittelusta, joita viljelijät esittävät vastauksissaan. Myös julkaisujen rakennetta, sisältöä ja ulkoasua on arvioitu. Sitovaa vertailua kyselyvastausten ja yleissuunnitelmajulkaisujen välillä ei kuitenkaan ole voitu tehdä, sillä julkaisuun on usein kerätty vain pintapuolinen raapaisu hankkeen aikana tehdyistä toimista. Julkaisuja tarkastelemalla on kuitenkin saatu arvokasta tietoa hankkeiden erityispiirteistä, kartoitetuista kohteista sekä käytetyistä osallistamismenetelmistä. Yleissuunnitelmajulkaisuista saatuja tietoja on täydennetty alueellisten ympäristökeskusten kokouksissa, joissa kirjoittaja on saanut yksityiskohtaisempia tietoja mukana olleiden yleissuunnitelmien käytännön toteutuksesta, haasteista ja onnistumisista.

Alueelliset ympäristökeskukset antoivat kirjoittajan käyttöön kyselyyn valittujen yleissuunnitelmahankkeiden kustannustilitystiedot. Tietojen avulla hankkeita on osittain tarkasteltu myös taloudellisen tehokkuuden näkökulmasta. Pääpaino on kuitenkin ollut viljelijöiden ajatusten esiintuomisessa eikä työssä olekaan esitetty kattavaa arviointia alueilla käytettyjen resurssien ja prosessin onnistumisen suhteesta.

3.3.4 Yleissuunnittelusta ja osallistamisen teoriasta aikaisemmin julkaistut teokset

Kirjallisuusselvityksen avulla on selvitetty muun muassa yleissuunnitteluun ja viestintään liittyviä teoreettisia perusteita. Selvitystä tehtäessä on tutustuttu runsaasti myös osallistamisen teoriaa käsitteleviin teoksiin sekä teoksiin, jotka sivuavat viljelijöiden kanssa tehtyjä hankkeita. Lisäksi ympäristötukiin ja maatalouspolitiikkaan liittyvät viljelijöiden mielipiteitä kartoittavat tutkimukset ovat toimineet hedelmällisenä pohja-aineistona (mm. Kröger 2002; Kaljonen 2002; Kulmala 2005; Franzen & Lehtomaa 2005; Aakkula ym. 2006).

Kyselyvastausten analysoinnissa ja kehitysehdotusten laadinnassa on hyödynnetty yleissuunnittelun vaikuttavuudesta aikaisemmin laadittuja tutkimuksia. Erityisesti viljelijöiden vastauksia on peilattu luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun vaikuttavuutta ja yleissuunnittelukäytänteiden yhteyttä tarkastelevaan *Niityiltä kartoille ja käytäntöön- Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun*

vaikuttavuus-julkaisuun (Härjämäki & Kaljonen 2007). Teoksessa luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun vaikuttavuutta on arvioitu muun muassa yleissuunnittelualueiden suunnittelijoille ja ohjausryhmän jäsenille tehdyin kyselyin ja haastatteluin. Koska arvioinnin lähtökohta on suunnittelija- ja ohjausryhmäpainotteinen, tarjosi se nyt tehdyssä selvityksessä mielenkiintoisen lähtökohdan suunnittelija- ja viljelijänäkökulman vertailuun.

3.4 Aineiston analysointi- ja käsittelymenetelmät

Selvityksen validiteetin eli pätevyyden varmistamiseksi kyselyä suunniteltiin yhdessä eri yleissuunnittelutahojen kanssa. Kyselyssä esitettyihin kysymyksiin on saatu kommentteja alueellisilta ympäristökeskuksilta, kuntien ympäristösihteereiltä ja hanketyöntekijöiltä. Kyselytutkimuksen reliabiliteetti on pyritty varmistamaan tulkinanvaraiset kysymykset eliminoimalla ja minimoimalla mahdolliset otantavirheet valikoimalla kyselyn otos tarkasti. Kyselystä saatua aineistoa on analysoitu suorilla jakaumilla yksittäisen väittämän tarkkuudella excel- ja SPSS-ohjelmien avulla. Kaikki vastaukset on aluksi viety E-lomakeohjelmaan, josta tiedot on siirretty excel- ja SPSS for Windows 16.0 tilasto-ohjelmalla käsiteltäviksi. Paperivastausten siirtäminen manuaalisesti sähköiseen muotoon voi laskea kyselyn reliabiliteettia. Mahdollisten tallennus- ja käsittelyvirheiden minimoimiseksi aineistoa on tarkastettu muun muassa poikkeavia arvoja etsimällä, sekä minimi- ja maksimiarvoja, jakaumaa ja hajontaa tarkastelemalla.

Kyselytutkimuksen kvalitatiivinen aineisto on käsitelty luokittelemalla kaikki annetut avoimet palautteet ja kommentit teemoiksi. Ryhmittely on tehty julkaisun laatijan toimesta. Luokitus perustuu työn laatijan näkemykseen ja joku toinen olisi voinut luoda erilaisen luokituksen. Otteet saaduista kommentteista valottanevat kuitenkin kirjoittajan luokitteluperusteita ja lieventävät selvityksen subjektiivisuutta. Huomioitavaa on, että kirjallisena annetun kommentin luokittelussa ei voida turvautua suullisen palautteen saamisen yhteydessä mahdolliseen tarkennuksen tai selvennyksen pyytämiseen. Palautteen analysointi jää näin olleen täysin analysoijan tulkinnan varaan. Näin ollen osassa kommentteissa voi olla runsaastikin tulkinnan varaa.

Kyselytulosten analysoinnin erityispiirteenä voidaan pitää niiden vastausten analysointia, joissa vastaaja kyselyn aluksi ilmoitti olevansa täysin epätietoinen tehdystä yleissuunnittelusta. Epätietoisuudesta johtuen kyseiset vastaajat eivät voineet vastata tehdyn yleissuunnitelman toimintamalleja koskeviin kysymyksiin. Näin yksittäiset vastaukset, joita osa vastaajista oli aihepiiriä koskien antanut, jätettiin analyysien ulkopuolelle. Sen sijaan muun muassa yleisluontoiset kehitysehdotukset yleissuunnitteluun tai tukipolitiikkaan liittyen huomioitiin kyselyn tuloksia analysoitaessa.

Selvityksen reliabiliteetin ja validiteetin kannalta huomioitavaa on, että kirjoittaja on työskennellyt suunnittelijana tutkimuksen kohteena olevassa yleissuunnitteluhankkeessa (Vesilahden suunnittelualue). Kyselytutkimuksessa tämänkaltainen aineiston keräämiseen liittyvä tekijä voi olla potentiaalinen virhelähde, aiheuttaen vastaajissa systemaattista asioiden vähättelyä tai kaunistelua (Heikkilä 2004, 186-187). Selvityksen reliabiliteetin kannalta voidaankin pitää oleellisena, että kyselyyn on vastattu anonymisti, jolloin mahdollinen houkutus vastausten muunteluun ja sensurointiin on voinut vähentyä. Tässä selvityksessä kirjoittajan samanaikainen rooli kyselyn laatijana ja yleissuunnittelun suunnittelijana on osaltaan myös vah-

vuos kirjoittajan yleissuunnittelussa tiiviisti toimineena tuntiessa alan ja esimerkiksi aluekeskusten toimintamallit. Muun muassa kirjoittajan koulutustaustan, iän, työkokemuksen ja tulosten analysointimenetelmien ja taitojen lisäksi myös asenteet, arvot ja elämäkatsomus vaikuttavat tulosten tulkintaan. Aluekeskusten kanssa pidetyt ryhmäkeskustelut kyselyä laadittaessa ja analysoitaessa ovat osaltaan voineet lieventää kirjoittajan subjektiivisen tulkinnan voimakkuutta tuloksissa ja tätä kautta nostaneet selvityksen ulkoista validiteettia.

Kyselyn pituudella voi olla vaikutusta sen reliabiliteettiin (mm. Jyrinki 1977, 25). Yksittäisten vastaajien lomakkeissa oli nähtävissä vastausväsymystä, joka ilmeni muun muassa kyselyn loppupäässä esitettyjen avokysymysten niukempina kommentointina. Mahdollista luonnollisesti on, ettei kysymyksiä oltu täysin ymmärretty, vastaaja ei kokenut kysymyksen koskevan itseään tai kysymys ei tuntunut vastaajasta yhtä merkitykseltä kuin aikaisemmat avokysymykset. Tätä olettamusta tukee se, että vain yksi viljelijä kommentoi kyselyn olleen liian pitkä. Muut kyselyyn liittyneet viljelijäkommentit olivat positiivisia. Osittain tästä syystä ei vastausväsymyksen ja mahdollisten merkitysten hiipumista ole tässä selvityksessä tarkemmin analysoitu.

4 Tulokset ja tulosten tarkastelu

4.1 Otoksen edustavuus ja vastaajanäytteen rakenne

Kyselyvastauksia palautui määräaikaan mennessä kaiken kaikkiaan 128 kappaletta. Yksi lähetetyistä lomakkeista oli tyhjä. Analysoitavana oli siten 127 lomaketta. Suurin osa viljelijöistä vastasi kyselyyn postitse, sähköisiä vastauksia tuli vain seitsemän kappaletta. Kyselyn aikana yksi vastaajista ilmoitti ongelmista sähköisen lomakkeen käytössä. Koska muita ongelmia sähköisen lomakkeen käytössä ei tullut ilmi, voidaan kuitenkin olettaa, että kyseessä oli valitettava yksittäistapaus, joka ei näin ollen vaikuttanut vastausaktiivisuuteen. Sähköisten vastausten vähäinen määrä johtuneekin pikemmin paperivastauksen tuttuudesta sekä helppoudesta, ei niinkään sähköisen lomakkeen toimimattomuudesta. Kyselyn aikana kaksi lomakkeen saanutta viljelijää ilmoitti vastaamattomuuden syyksi, etteivät he koe tilansa kuuluvan yleissuunnittelualueeseen. Muiden henkilöiden, joiden vastaamattomuutta ei tiedetä, syitä ja vaikutusta edustavuuteen ei selvitetty.

Kyselyssä kaikki viisi yleissuunnittelualuetta ovat edustettuina runsaahkon vastaajajoukon toimesta (Taulukko 5). Lukumäärällisesti eniten vastauksia tuli Uudenmaan ympäristökeskuksen Vihtijoen yleissuunnittelualueelta (yhteensä 51 vastausta). Suuren otoksen vuoksi Vihtijoen yleissuunnittelualueelta tuli noin kaksinkertainen määrä vastauksia muihin yleissuunnittelualueisiin verrattuna. Vaikka lukumäärällisesti Vihtijoen yleissuunnittelualue on otoksessa hyvin edustettuna, jäi alueen kokonaisvastausprosentti vastaavasti selkeästi muita alueita pienemmäksi. Syitä vastausaktiivisuuden puutteeseen voidaan hakea niin yleissuunnittelun toteutustavoista kuin suunnittelualueen laajuudestakin. Erityisesti alhaisempi vastausprosentti johtunee alueelle lähetetyn kyselyn rajaamattomuudesta: Vihtijoen alueella kysely lähetettiin muista alueista poiketen myös sellaisille viljelijöille, joille ei yleissuunnitelman yhteydessä oltu esitetty kohde-ehdotusta. Näin ollen joukossa oli oletettavasti viljelijöitä, jotka eivät kokeneet kyselyn koskevan itseään. Valittu rajaustapa näkyi vastausaktiivisuuden lisäksi myös kyselyvastauksissa: Vihtijoen alueen vastaajista huomattava osa ilmoitti, ettei ollut lainkaan tietoinen koko yleissuunnitteluprosessista (tuloksia käsitelty tarkemmin kappaleessa 4.3). Tämä epätietoisuus yleissuunnittelusta huomioitiin kyselytuloksia analysoitaessa (kts. kappale 3.4).

Taulukko 5. Kyselytutkimuksen vastausaktiivisuus suunnittelualueittain.

Suunnittelualue	Lähetettyjä kyselyitä	Saatuja vastauksia	Vastausprosentti
Laukaa	36	17	47 %
Hankasalmi	34	15	44 %
Vihtijoen valuma-alue	196	51	26 %
Vesilahti: Naarvanjoen, Toivolanojan ja Tuonenojan valuma-alueet	38	22	58 %
Paimion Vähäjoki	60	23	38 %
Yhteensä	364	128	35 %

Suurin alueellinen vastausprosentti (58 %) saatiin Vesilahden yleissuunnittelualueen edustajilta. Korkeaa vastausprosenttia selittää osaltaan se, että Vesilahden yleissuunnitelma on ainoa arvioinnissa mukana olleista, jossa suunnittelu on toteutettu muita alueita myöhemmin, vuonna 2008. Näin ollen yleissuunnittelun tavoitteet ja yleissuunnittelun aikainen toiminta saattoivat olla alueella tuoreammassa muistissa ja näin edistivät vastausaktiivisuutta. Aktiivisesti vastattiin myös muilla alueilla: Laukaan ja Hankasalmen yleissuunnittelualueiden edustajista vastasi yli 40 % ja paimiolaisten viljelijöiden osalta vastausprosentti oli 38 %. Alueittaiset vaihtelut vastausaktiivisuudessa eivät näin olleet Vihtijoen yleissuunnittelualuetta lukuun ottamatta suuria ja kyselyn kattavuus eri suunnitelmien osalta on hyvä.

Koko kyselyn vastausprosentiksi muodostui 35 %, mitä voidaan pitää riittävänä. Otoksen pieni lukumäärä asettaa kuitenkin rajoitteensa jakaumista tehtäville tulkinnoille. Tulokset antavat kuitenkin arvokasta tietoa kyseisten alueiden yleissuunnitteluprosesseista ja tietoja voidaan näin käyttää myös muilla alueilla hyvien toimintamallien edistämiseksi.

Kyselyn ensimmäisessä osiossa kartoitettiin vastaajien perustietoja, joiden valossa saadaan jonkinlainen kuva kyselyyn vastanneista viljelijöistä. Todettava on kuitenkin, että taustatiedot eivät kerro esimerkiksi viljelijöiden vastausmotiiveista, historiasta ja kiinnostuksista, jotka myös vaikuttavat oleellisesti kyselyn tuloksiin.

Vastanneiden viljelijöiden keski-ikä ja ikäjakauma vastaavat hyvin suomalaisten viljelijöiden ikärakennetta yleensä (Taulukko 6). Vastaajien keski-ikä oli 53 vuotta, mikä on lievästi korkeampi kuin suomalaisten viljelijöiden keski-ikä yleensä. Suomessa viljelijöiden keski-ikä oli vuonna 2007 50,3 vuotta (Niemi & Ahlstedt 2008, 18). Kyselyyn vastasikin runsaasti niin sanotun vanhemman polven viljelijöitä, sillä yli 60 % vastaajista oli yli 50-vuotiaita. Nuorten viljelijöiden vastauksia saatiin niukasti; vastaajista alle 30 -vuotiaita oli vain kaksi. Vastaajien ikäjakauma oli hyvin symmetrinen mediaanin ja keskiarvon ollessa hyvin lähellä toisiaan (ka. 52,97, mediaani 53). Sukupuoleltaan kyselyyn vastanneet viljelijät edustavat hyvin suomalaista viljelijäväestöä kokonaisuudessaan. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen (TIKE 2008, 71) mukaan naisviljelijöitä on kaikista viljelijöistä noin 10 %. Kyselyyn vastaajista naisia oli noin 17 % (22 kappaletta) ja miehiä noin 83 % (105 kappaletta). Vastaajien taustatiedot on esitetty taulukossa 6.

Taulukko 6. Kyselytutkimuksen vastaajien jakaumat taustamuuttujien mukaan.

Muuttujat	n	%
Sukupuoli		
Naiset	22	17.3
Miehet	105	82.7
Ikäryhmä		
alle 30	2	1.6
30-39	17	13.4
40-49	28	22.0
50-59	40	31.5
yli 60	40	31.5
Tilan päätuotantosuunta		
Viljanviljely	81	63.8
Muu nautakarjatalous	9	7.1
Lypsykarjatalous	8	6.3
Sikatalous	4	3.1
Puutarhatalous	2	1.6
Erikoiskasvinviljely	0	0
Kananmuna- ja siipikarjatalous	0	0
Jokin muu	23	18.1
Tilan tuotantotapa		
Tavanomainen	108	85.0
Torjunta-aineeton	5	3.9
IP (Integrated Production)	0	0
Luomu	11	8.7
Luomu, siirtymävaihe	3	2.4
Sivutoimisuus/päätoimisuus		
Päätoimiset	67	55.8
Sivutoimiset	53	44.2

Myös tilojen koko (Taulukko 7) sekä päätuotantosuuntien ja tuotantotapojen jakaumat vastaavat hyvin suomalaisia tiloja keskimäärin (Taulukko 6). Keskimääräinen peltoala oli kaikkien kyselyyn vastanneiden kesken 37,62 hehtaaria, mikä on hieman korkeampi kuin kaikkien Suomen aktiivitulojen keskimääräinen tilakoko (vuonna 2007 33,5 hehtaaria) (Niemi & Ahlstedt 2008, 16). Tilakoon jakauma oli lievästi vino, joidenkin erityisen suurten tilojen painottaessa keskiarvoa hieman mediaania suuremmaksi. Koossa oli havaittavissa myös hajontaa: suurimman kyselyyn vastanneen tilan peltoala oli noin 162 hehtaaria, kun taas pienin tila ilmoitti peltoalaksi noin 2 hehtaaria. Osana laajempaa vastaajajoukkoa hyvin erikokoisten tilojen vastaukset varmistavat osaltaan sen, että kyselyssä voidaan saada myös erikokoisten tilojen erityistarpeita esiin.

Taulukko 7. Kyselytutkimukseen vastanneiden tilojen peltoalat.

	ha
Pienin ilmoitettu peltoala	2,0
Suurin ilmoitettu peltoala	162,0
Ilmoitettujen peltoalojen keskiarvo	37,62
Keskiarvon keskivirhe	2,78
Ilmoitettujen peltoalojen mediaani	29,00

Vastanneista viljelijöistä lähes 64 prosenttia ilmoitti tilansa olevan päätuotantosuunnaltaan viljanviljelytila (Taulukko 6). Viljanviljelyyn luetaan ne tilat, joiden päätuotantosuuntana on viljakasvien (vehnä, ruis, ohra, kaura) viljely. Mukaan luetaan myös viljan siemenviljely. Mallasohran viljely luetaan perinteisesti erikoiskasvituotantoon. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen mukaan kasvintuotantotiloja on 43 % Suomen tiloista (TIKE 2009). Näin olleen kyselyssä viljatilat ovat lievästi yliedustettuina. Sen sijaan lypsykarjatiloilta tuli vastauksia vain niukasti, yhteensä 8 kappaletta (6,3 % kaikista tuotantosuuntansa ilmoittaneista tiloista). Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen mukaan lypsytiloja on suomalaisista tiloista keskimäärin 19 %, mikä on huomattavasti enemmän kuin kyselyyn vastanneiden lypsytilojen suhteellinen osuus vastaajista. Lypsykarjatiloilta tulleiden vastausten vähäistä määrää ei selitä kotieläintilojen vähäinen määrä suunnittelualueilla yleensä. Päinvastoin esimerkiksi Laukaa ja Hankasalmi ovat karjatalousvaltaisia alueita. Toisaalta on huomioitava, että osalla tiloista, joilla on lypsylehmiä, ei lypsykarjatalous välttämättä ole päätuotantosuunta. Muuta nautakarjataloutta päätuotantosuunnaltaan harjoittavien tilojen lukumäärä vastaa prosentuaalisesti hyvin suomalaista keskiarvoa. Muuhun nautakarjatalouteen luetaan ne tilat, joiden päätuotantosuuntana on lihanautojen kasvatusta tai muu nautakarjatalous (yhdistelmätuotanto ja siitoseläinten kasvatusta). Lypsy- ja muiden karjatilojen osallistuminen yleissuunnitteluun on oleellista niiden luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävän roolin takia; yhtenä yleissuunnittelun tavoitteista voitaneen pitää karjatiloilta tapahtuvaa muutosta takaisin luonnonlaidunten hoitajiksi.

Yksikään kyselyyn vastanneista tiloista ei ilmoittanut päätuotantosuunnakseen siipikarjataloutta tai erikoiskasvinviljelyä. Puutarhakasvien viljelyä, avomaalla tai kasvihuoneessa, päätuotantonaan harjoitti vain kaksi tilaa. Kohtaan 'jokin muu' kuuluu muutamia hevostiloja sekä tiloja, joiden päätuotantosuunta on lammas- tai vuohitalous. Lisäksi useampi vastaaja oli merkinnyt kohtaan 'jokin muu' useampia päätuotantosuuntia. Erityisesti useat sekä viljanviljelyä että sikataloutta harjoittavat tilat olivat valinneet päätuotantosuunnakseen vaihtoehdon 'jokin muu'. Koska tilalla ei voi kuitenkaan teoreettisesti tarkasteltuna olla kuin yksi päätuotantosuunta, olisi näiden tilojen kuulunut olla todellisuudessa jossakin muussa ryhmässä.

Luonnonmukaista tuotantoa harjoittavat tilat olivat hyvin edustettuina vastaajissa. Kyselyyn vastanneista tiloista luomutiloja tai luomun siirtymävaiheen tiloja oli yhteensä noin 10 %. Vastaavasti kaikista suomalaisista tiloista luonnonmukaista tuotantoa harjoittavia tiloja on noin 6 % (MTK 2009). Näin ollen vastanneiden luomutilojen osuutta voidaan pitää edustavana. Tavanomaista tuotantoa harjoittavia tiloja oli vastaajista 85 %. Lisäksi osa vastaajista ilmoitti tuotantotavakseen torjunta-aineetottoman tuotannon. Viljelijöiden oli myös mahdollista valita IP (Integrated Production) tuotantosuunnakseen, mutta yksikään tila ei harjoittanut IP-tuotantotapaa.

Aineistossa oli hyvä otos niin päätoimisia kuin sivutoimisiakin tiloja. Päätoimiseksi viljelijöiksi itsensä luokitteli 55,8 % vastaajista. Vastaavasti hieman yli 44 % vastanneista ilmoitti harjoittavansa maataloutta sivutoimisesti. Sivutoimisten viljelijöiden suuri osuus vastanneista ilmentää osittain yleistä trendiä suomalaisessa maataloudessa. Yhä useammalta tilalta käydään tilan ulkopuolella töissä ja maataloutta harjoitetaan sivutoimisesti. Suuri osa tilan tuloista voi myös tulla maatalouden oheistoiminnasta, kuten matkailusta tai urakoinnista. Sivutoimisten tilojen suuri osuus näkyi osittain myös kyselyvastauksissa (mm. luku 4.1).

4.2 Yleissuunnittelun toteuttajataho

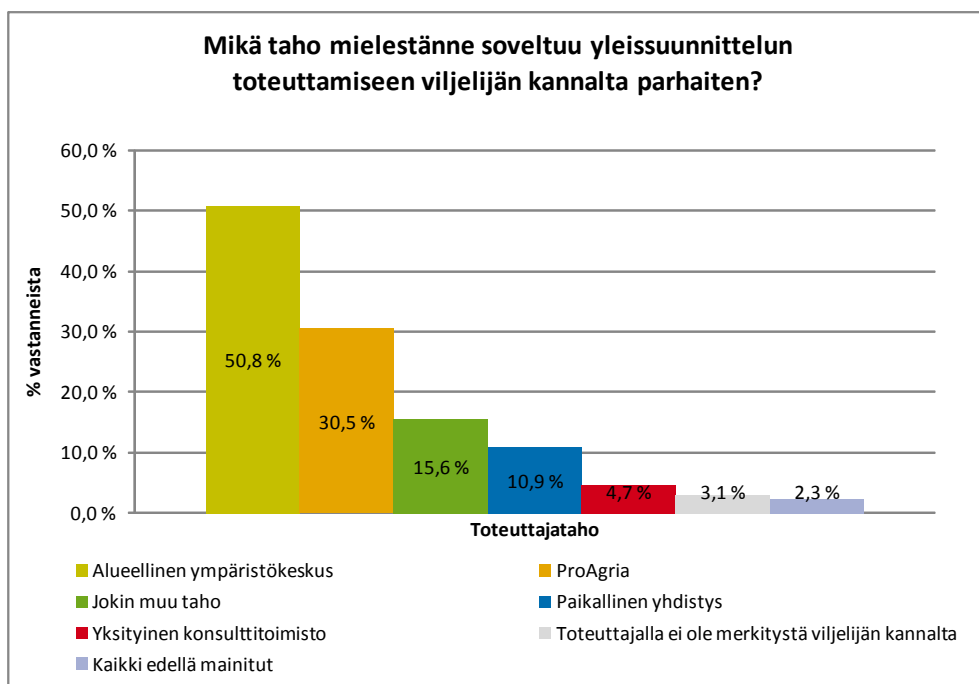
Yleissuunnittelua on toteutettu yleisimmin alueellisten ympäristökeskusten toimesta. Toimintamalli on lähtöisin jo 1990-luvun loppupuolelta, jolloin aluekeskuksissa tehtiin ensimmäiset suojaväyhykkeiden yleissuunnitelmat. Tavallisesti alueelliset ympäristökeskukset ovat maa- ja metsätalousministeriön myöntämällä rahalla ohjanneet omia resurssejaan ja työntekijöitään yleissuunnitteluun tai palkanneet määräaikaisen suunnittelijan organisaatioonsa. Suunnittelijoita on palkattu sekä ympärivuotisesti että maastokauden ajaksi.

Alueellisten ympäristökeskusten tekemien yleissuunnitelmien rinnalle ovat tulleet ympäristöhallinnon ulkopuolella teetetyt suunnitelmat. Osalla alueista yleissuunnittelutyö on joko kilpailutettu tai muilla tavoin toteutettu ympäristöhallinnon ulkopuolelta ostettavan palvelun avulla. Kilpailutuksen kautta suunnittelutyötä ovat tehneet muun muassa ProAgria Maaseutukeskus sekä pienemmät yksityiset konsulttitoimistot. Toteuttaja on pitkälti määräytynyt alueellisten ympäristökeskusten resurssikysymysten sekä alueella vallitsevien käytäntöjen perusteella. Myös erilaiset yhteistyökuviot maatalouden ympäristönsuojeluun liittyen ovat muokanneet suunnitteluprosesseja. Härjämäen ja Kaljosen (2007, 17) mukaan erityisesti alueilla, joilla ympäristöhallinnon ja neuvonnan yhteistyö on perinteisesti ollut tiivistä, on myös luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu ostettu useammin palveluna neuvonnanalta. Toisaalta esimerkiksi Lounais-Suomessa ympäristökeskus on ollut luonnollinen valinta yleissuunnittelun toteuttajatahoksi, neuvontakentän ollessa hajanainen.

Kyselyssä mukana olleista alueista ainoastaan Uudellamaalla yleissuunnittelua toteutti ympäristöhallinnon ulkopuolinen tahon. Muilla alueilla suunnittelijana oli toiminut ympäristöhallintoon palkattu henkilö. Myös Uudellamaalla, Vihtiöen valuma-alueella ympäristökeskus oli ollut hyvin tiiviisti mukana suunnittelutyössä ja profiloituikin todennäköisesti osaksi toteuttajaorganisaatiota.

Tarkasteltaessa viljelijöiden arvioita yleissuunnittelun suunnittelijatahosta voidaan todeta, että alueellisten ympäristökeskusten rooli suunnitelmien toteuttajana on todettu hyväksi toimintamalliksi myös viljelijöiden taholta. Yli puolet vastaajista valitsi alueellisen ympäristökeskuksen yleissuunnitteluun soveltuvaksi toteuttajatahoksi (kuva 1). Osittain tulos voi kertoa viljelijöiden positiivisista kokemuksista alueellisten ympäristökeskusten kanssa toimimisesta yleissuunnittelun yhteydessä. Yleissuunnittelu on voinut toimia mahdollisten ennakkoluulojen hälventäjänä ympäristökeskusten ja viljelijäväestön välillä. Viljelijät ovat yleissuunnittelussa saaneet nähdä ympäristöhallinnon osana hanketta, jossa kyse on yhteistyöstä, ei sanktioista ja pakosta. Suunnittelijatahon arvioinnissa oli kuitenkin osassa vastauksissa edelleen nähtävissä ympäristökeskukseen kohdistuvat ennakkoluulot. Arvostelua kohdistuu

edelleen aluekeskusten historiaan, joka nähtiin esteenä luottamuksen syntymiselle. Aluekeskusten mukanaolo nähtiin riskinä, joka voi johtaa yleissuunnittelussa kartoitettujen alueiden pakotettuun toteuttamiseen. Lisäksi kyseenalaistettiin alueellisten ympäristökeskusten tarkoituserät osallistua yleissuunnitteluun.

Kuva 1. Yleissuunnitteluun soveltuva toteuttajataho vastaajien mielestä.

Ympäristökeskusten lisäksi neuvontajärjestöt arvioitiin yleissuunnitteluun soveltuviksi toteuttajatahoiksi. Maaseutukeskuksilla onkin perinteisesti ympäristökeskusta läheisempi kontakti viljelijäväestöön muun muassa maatalousneuvonnan, kyläsuunnittelun ja muiden hankkeiden kautta. Neuvontajärjestöt ovat myös vieneet eteenpäin ympäristötuessa olevia viljelykäytäntöjä muun muassa auttamalla viljelysuunnitelmien teossa sekä opettamalla ympäristötukiehtoja viljelijäkoulutuksissa (mm. Niemelä 1996). Nykyisin maaseutukeskukset ovat siirtäneet palveluitaan yhä enemmän erikoisaloihin ja toiminta koostuu pitkälti räätälöidyistä erityispalveluista, joita hyödynnetään muun muassa erityistukisuunnitelmia yleissuunnittelun jälkeen laadittaessa. Neuvontajärjestön toimiminen toteuttajatahona voikin merkitä kaivattua jatkumoa kartoituksen ja suunnittelun ja toteutuksen välillä. Toisaalta tämänkaltaisen toiminnan keskittyminen voidaan nähdä myös riskinä, kun sekä potentiaalisten kohteiden kartoituksen että kohteiden suunnittelun tekee sama taho.

Ympäristö- ja maaseutukeskusten rinnalla käytettäviin yksityisiin konsulttitoimistoihin viljelijät suhtautuivat varauksella. Vain muutama viljelijä arvioi yksityisen konsulttitoimiston soveltuvan yleissuunnittelun toteuttajatahoksi. Myös Härjämäen ja Kaljosen (2007) mukaan yleissuunnittelu nähdään pitkälti ympäristökeskuksen tai Pro Agria maaseutukeskuksen ohjaamana toimintana. Myöskään Uudenmaan ympäristökeskuksen alueella, jossa yleissuunnittelu on toteutettu viime vuosina konsulttitoimeksiantona, eivät viljelijät kokeneet konsulttitoimiston roolia yleissuunnitteluun sopivaksi. Todettava on myös, että verrattaessa konsulttityöstä aiheutuvia

kustannuksia ympäristöhallinnon sisällä tehtävään yleissuunnittelutyöhön, ei konsulttitoimeksiantona tehtävä suunnittelu tule välttämättä hallinnon sisällä tehtävää työtä halvemmaksi (Kustannustilitystiedot 2008; 2009). Vaikka yleissuunnittelu tehtäisiin konsulttitoimeksiantona, on alueellisella ympäristökeskuksella perinteisesti merkittävä rooli suunnittelun hallinnoinnissa, viestinnässä ja aineistojen hankinnassa, joihin edelleen tarvitaan konsulttipalkkion lisäksi resursseja.

Yksityisten konsulttitoimistojen käyttöä voidaan myös kritisoida sitoutumisen haasteellisuudesta. Hankemuotoisen yleissuunnittelun pitkäkätähtäimen tavoitteita ei saavuteta, mikäli yleissuunnittelu katkeaa täysin julkaisun ilmestyttyä. Myös paikallistiedon puute voi olla ongelmana. Tätä ongelmaa ei ole käytettäessä paikallisia yhdistyksiä yleissuunnitelman laatimisessa. Yhdistysten käyttö ei kuitenkaan viljelijöiden arvioiden mukaan ole paras vaihtoehto suunnitelmien toteuttamiseen. Vaikka paikallistietämystä yleissuunnittelua toteutettaessa tarvitaankin, voi liika subjektiivisuus olla haitallista. Usein omaa elinympäristöään ja lähialuettaan ei havainnoi samoin kuin alueita, joita ei tunne. Eräs viljelijä mainitsi myös yhdistysten mahdolliseksi ongelmaksi ”aiheesta lipsumisen”. Mahdollista tietysti onkin, että yhdistykset pyrkisivät edesauttamaan muita tavoitteitaan yleissuunnittelun yhteydessä. Parhaassa tapauksessa tämä loisi monipuolista hankeyhteistyötä, pahimmassa tapauksessa yleissuunnitteluun suunnatut resurssit käytettäisiin yleissuunnittelun alkuperäisistä tavoitteista poikkeaviin toimiin.

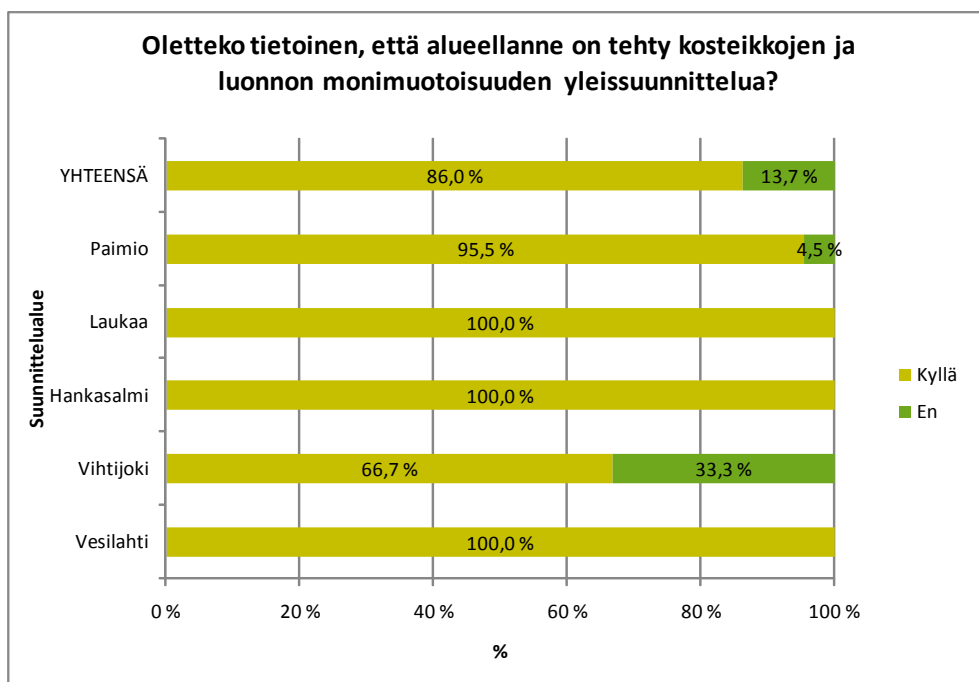
Viljelijät ehdottivat jonkin verran myös muita suunnittelijatahoja yleissuunnittelua toteuttamaan. Erityisesti kunnan maaseututoimisto nähtiin tahona, joka tuntee suunnittelun alueen sekä voimassaolevat tukisäännökset. Myös TE-keskuksen osallistuminen nähtiin hedelmällisenä juuri tukitietouden suhteen. Sekä TE-keskukset että maaseututoimistot ovatkin osallistuneet yleissuunnitteluun usein ohjausryhmätyön kautta. Sen sijaan maastotöiden toteuttamisessa ei TE-keskusten ja kunnan maaseututoimistojen käytöstä ole tiettävästi kokemusta.

4.3 Viestintä ja osallistaminen

Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun tavoitteena on saada maanomistajat ja muut suunnittelun alueen toimijat vuorovaikutteiseen yhteistyöhön. Vuorovaikutteisen yhteistyön perustana on pidetty osallistavan suunnittelun periaatetta, jossa tavoitteena on, että alueen asukkaat ja erityisesti alueen viljelijät voivat osallistumalla vaikuttaa yleissuunnittelun toteutumiseen omilla tiedoillaan, kokemuksillaan ja arvoillaan. Lopputuloksena on laajasti hyväksytty yleissuunnitelma. Erityisesti kosteikkoja suunniteltaessa voi varhainen osallistaminen edesauttaa hankkeiden myöhempää toteutusta: pienimuotoistenkin kosteikkojen perustaminen vaikuttaa usein monen maanomistajan alueille, jolloin yhteistyö on ehdottoman tärkeää.

Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelussa käytetyt osallistamisen keinot ovat vaihdelleet eri yleissuunnittelun alueilla. Teoriassa osallistamisen pääperiaatteina on pidetty riittävää tiedotusta, aitoa vuoropuhelua alueen asukkaiden kanssa sekä paikallislähtöistä ohjausryhmätyötä. Käytännössä osallistaminen on usein merkinnyt viljelijöille lähetettävää tiedotekirjettä, yleisötilaisuuksia, yhteisiä maastokäyntejä sekä artikkeleja ja ilmoituksia paikallislehdissä ja radiossa. Kokonaisuudessaan käytetyt viestintä- ja osallistamiskeinot ovat tavoittaneet nyt tehdyn

selvityksen mukaan viljelijät kohtalaisesti. Kaiken kaikkiaan noin 86 % kyselyyn vastanneista oli tietoisia omalla alueellaan tehdystä yleissuunnittelusta (kuva 2). Vastauksia tarkasteltaessa tulee kuitenkin muistaa, että kysely on kohdennettu niille viljelijöille, jotka ovat mitä todennäköisimmin olleet kaikkein aktiivisimpia yleissuunnittelussa: Laukaassa, Hankasalmissa, Paimiossa ja Vesilahdessa kysely lähetettiin vain niille viljelijöille, joille oli yleissuunnittelun aikana tehty kohde-ehdotus ja lähetetty yleissuunnitelma julkaisu. Vain Vihtijoen valuma-alueella kyselyyn sai myös sellaisia viljelijöitä, joille ei oltu yleissuunnittelun aikana annettu kohde-ehdotusta. Rajauksesta johtuen tässä selvityksessä saadut tulokset kertovat erityisesti yleissuunnitteluun aktiivisesti osallistuneiden tilojen kokemuksista, eivät koko suunnittelun alueen viljelijäväestön arvioista. On mahdollista ja jopa todennäköistä, että valituilla suunnittelualueilla on lisää viljelijöitä, jotka eivät ole olleet yleissuunnittelusta tietoisia, mutta jotka eivät ole kyselyn rajauksen vuoksi tässä arvioinnissa mukana. Tähän johtopäätökseen viittaa Vihtijoen suunnittelun tulokset, jotka poikkeavat muista alueista selvästi. Yhteensä yli kolmannes alueen vastaajista ei ollut tietoinen yleissuunnittelusta. Näiden tulosten voidaan ainakin osittain olettaa johtuvan juuri alueiden otosten rajauksiin liittyvistä eroista.

Kuva 2. Viljelijöiden tietoisuus yleissuunnittelusta.

Vihtijoen vastaajanäytteen rakenteellinen ero muihin alueisiin verrattuna hankaloittaa kokonaisvaltaisesti suunnittelun alueen vastausten vertailua muihin arvioinnissa mukana olleisiin alueisiin. Suunnittelun tulokset antavat viitteitä siitä, kuinka suuri osa laajan suunnittelun alueen viljelijöistä on ylipäänsä tietoisia lähialueillaan tehtävistä kartoituksista. Voidaan todeta, että mikäli esimerkiksi Laukaassa ja Hankasalmissa kysely olisi lähetetty koko kunnan viljelijöille, jotka alustavan suunnittelun rajauksen perusteella kuuluivat yleissuunnittelun alueeseen, olisivat tulokset todennäköisesti poikenneet nyt saaduista. Vihtijoen tulosten perusteella voidaan

todeta, että laajalla suunnittelualueella, jolla tilakäyntejä tehdään valikoiden, jää todennäköisesti viljelijöitä, joita hankkeen tiedotus ei tavoita.

Yleissuunnittelusta tietoisten viljelijöiden määrän voidaankin osittain olettaa olevan riippuvainen yleissuunnittelualan koosta. On luonnollista, että alueiden rajaukseen ja erityispiirteisiin liittyvät erot vaikuttavat myös osallistamisen ja viestinnän keinoihin ja tavoitteisiin. Osallistamisen ja viestinnän kannalta 600 tilan ja 50 tilan suunnittelualueet eroavat merkittävästi toisistaan. Vihtijoen kaltaisella laajalla suunnittelualueella viljelijäväestön huomion herättäminen voikin olla haasteellisempaa kuin muutaman kyläkokonaisuuden kattavalla suppealla suunnittelualueella. Kyselyn rajauksen ja yleissuunnittelualan koon lisäksi Vihtijoen muista alueista poikkeavaan tulokseen saattavat vaikuttaa myös alueella yleissuunnittelun neuvonnallisuuteen liittyneet tietoiset valinnat sekä alueella samanaikaisesti toteutettu Hiidenveden kunnostushanke. Vuonna 2005 alkaneen Hiidenveden kunnostushankkeen aikana alueella oli jo toteutettu useita kosteikkoja ja muita vesiensuojelutoimenpiteitä. Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu todettiin soveltuvan alueelle, jolla asia on jo useille maanomistajille tuttu ja jolla yleissuunnittelmaa voidaan jatkossa hyödyntää vuoteen 2011 jatkuvan Hiidenvesi-hankkeen toimesta. Kahden hankkeen välinen vuorovaikutus yleissuunnitteluhankkeen aikana ja sen jälkeen muovasikin yleissuunnittelun tiedotusta ja osittain aiheutti epäselvyyttä viljelijöissä hankkeiden välisestä rajapinnasta.

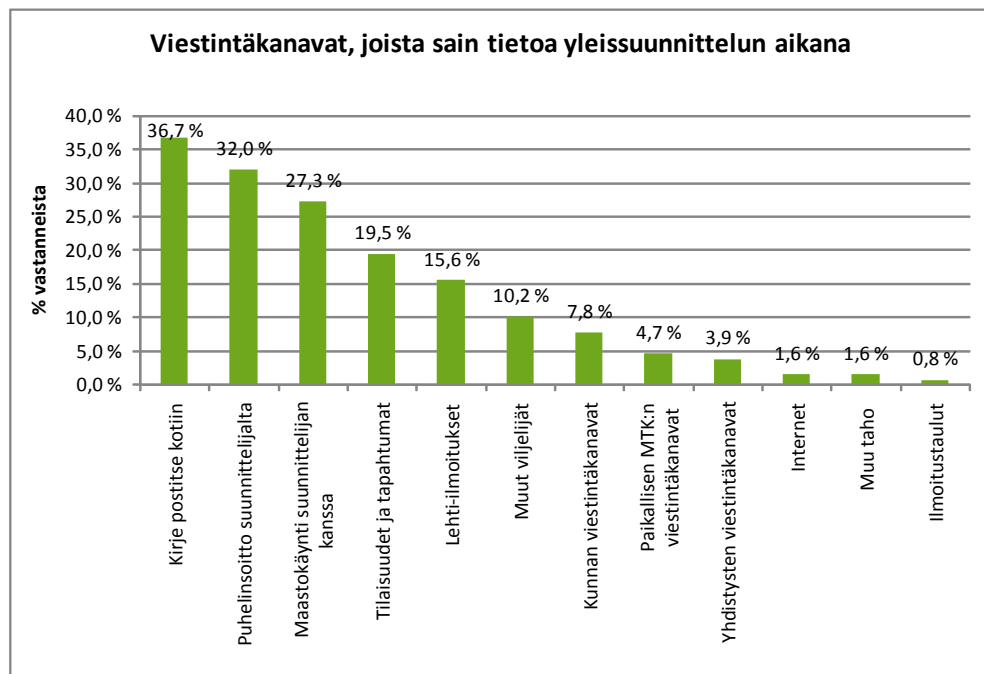
Kokonaisuudessaan viljelijöiden vastauksia tarkasteltaessa voidaan todeta, että suurella suunnittelualueella jää lähes väistämättä viljelijöitä, jotka eivät ole tietoisia yleissuunnittelusta. Pohdittavaksi jääkin onko tämä yleissuunnittelun tavoitteiden mukaista vai tulisiko koko suunnittelualan viljelijäväestön olla tietoinen yleissuunnittelusta. Onkin kysyttävä kompensoiko suuren suunnittelualan viljelijämäärä ja kattavuus sen, että osa viljelijöistä jää helpommin yleissuunnittelun ulkopuolelle.

4.3.1 Käytössä oikeita viestinnän välineitä

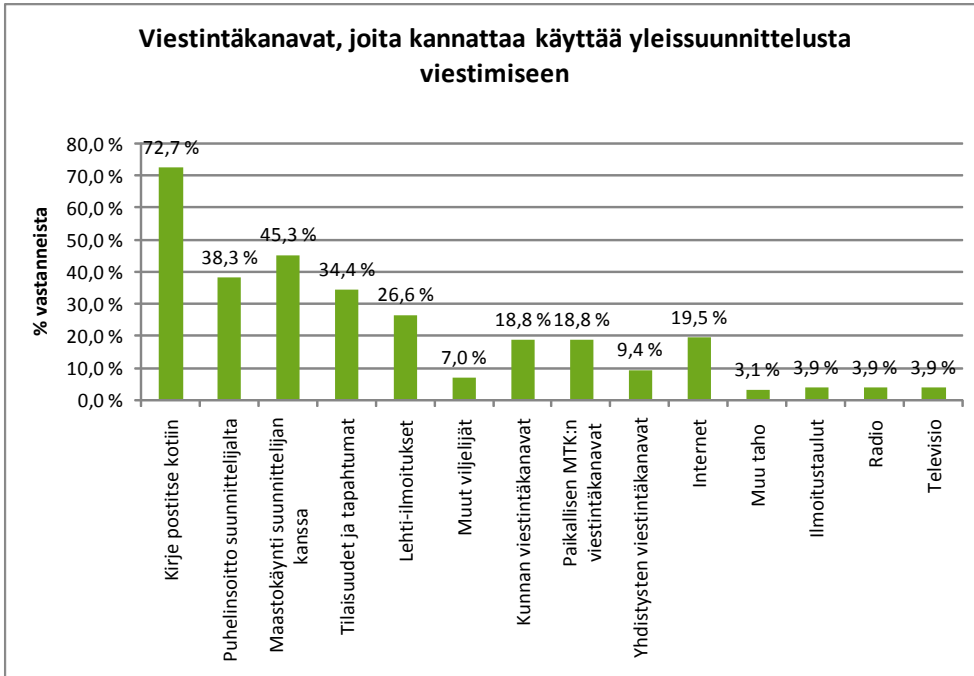
Osallistavan suunnittelun periaatteiden mukaan yleissuunnittelussa tulee tarjota monipuolisesti eri osallistumistapoja ja -tekniikoita. Tekniikat tulee valita tapaus- ja aluekohtaisesti, tavoitteiden ja suunnittelijan vahvuuksien mukaan. Käyttämällä useita eri tekniikoita ja viestinnän kanavia taataan tasapuoliset mahdollisuudet erilaisille osallistujille (Loikkanen ym. 1997, 37). Viljelijät eivät edusta yhtä homogeenista joukkoa, vaan ihmisten vahvuudet, esiintymishalukkuus sekä esimerkiksi mahdollisuudet käyttää tekniikkaa vaihtelevat.

Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelussa on korostunut oikea-aikaisen ja oikein mitoitettun viestinnän merkitys. Viestinnästä on esitetty lukuisa joukko erilaisia määritelmiä, mutta yksinkertaisimmillaan viestintä voidaan määritellä informaation vaihdantana eri järjestelmien välillä (Wallenius 2001, 37.) Tätä informaation vaihdantaa on pyritty yleissuunnittelun aikana tehostamaan useilla samanaikaisesti käytössä olevilla viestintätavoilla. Lähes kaikissa Suomessa tehdyissä yleissuunnitelmissa tiedottamista on tehty vähintään yhden tai kahden yleisötilaisuuden sekä viljelijöille lähetetyn tiedotekirjeen muodossa. Lisäksi hankkeesta on usein tiedotettu suunnittelualan ilmoitustauluilla, paikallislehdissä ja radiossa. Myös kunta ja tuottajajärjestöt ovat usein tiedottaneet yleissuunnittelusta omia tiedotuskanaviaan käyttäen.

Kyselyn yhteydessä viljelijöitä pyydettiin nimeämään niitä viestintätapoja, joiden kautta he ovat saaneet tietoa yleissuunnittelusta (kuva 3). Lisäksi pyydettiin nimeämään niitä viestinnän välineitä, joiden käyttämistä viljelijät pitävät mielekkäänä (kuva 4). Tulosten perusteella henkilökohtainen tiedotekirje on tavoittanut viljelijät varmimmin (lähes 37 % kyselyyn vastanneista). Vaikka kirjeen merkitys on selvästi suurin verrattuna muihin tietolähteisiin, on merkittävää tarkastella myös sitä joukkoa vastanneista, jotka eivät mielestään olleet saaneet tietoa yleissuunnittelusta tiedotekirjeen muodossa. Kyselyn rajaukseen liittyvistä seikoista johtuen lähes kaikki kyselyn saaneet kuuluivat joukkoon, jolle oli yleissuunnitteluprosessin aikana lähtenyt vähintään yksi tiedotekirje. Mielenkiintoista onkin, miksi niin merkittävä osa viljelijöistä koki, ettei tietoa ollut välittynyt henkilökohtaisen kirjeen muodossa. Osittain kyseessä voivat olla tiedotekirjeen ymmärrettävyyteen ja yksiselitteisyyteen liittyvät tekijät. Ymmärrettävyyteen vaikuttavia osatekijöitä ovat muun muassa kirjeen lauserakenne, vieräspäisten sanojen käyttö sekä motivaatiotekijät. (Wallenius 2001, 39). Tässä tutkimuksessa ei ole paneuduttu yleissuunnittelussa käytetyn viestintämateriaalin ymmärrettävyyteen, joten tiedotekirjeiden ymmärrettävyyteen ei voida ottaa kantaa. Mahdollista on kuitenkin, että osalle viljelijöistä tiedotekirjeen sisältö on jäänyt epäselväksi. Osittain kyseessä saattaakin olla viestinnän tutkimuksissa havaitun teorian mukainen viestinnän hyötysuhteeseen liittyvä tekijä: tutkimusten mukaan viestinnän hyötysuhde on noin 1-5 % eli sadasta lähetetystä viestistä noin 1-5 kappaletta tavoittaa aidosti vastaanottajansa (Wallenius 2001, 40).

Kuva 3. Viestintätapa, joiden kautta viljelijät ovat saaneet tietoa yleissuunnittelusta.

Kuva 4. Viestintätapoja, joita viljelijät pitävät mielekkäinä osana yleissuunnittelua.

Kirjeen ohella myös puhelinsoitto suunnittelijalta oli tavoittanut yleissuunnittelualueiden viljelijät hyvin. Yleissuunnittelun yhteydessä viljelijöille usein soitetaan pyydettäessä lupaa kartoitukseen ja sovittaessa yhteisestä maastokäynnistä. Henkilökohtainen yhteydenotto jää tehokkaasti mieleen ja voi siitäkin syystä olla tässä selvityksessä hyvin edustettuna.

Myös viljelijän kanssa yhdessä tehty maastokäynti on yksi peruselementti yleissuunnittelun osallistamisessa. Yhteisellä maastokartoituksella on pyritty saattamaan suunnittelualueen toimijat tiiviiseen ja vuorovaikutteiseen yhteistyöhön – vapaaehtoisuuteen perustuen. Tavoitteena on ollut yhdessä maastoa tarkastelemalla yhdistää suunnittelijan teoreettinen ja kokemusperäinen osaaminen viljelijöiden käytännön kokemukseen ja paikallistuntemukseen. Kyselyyn vastanneista viljelijöistä 35 kertoi saaneensa tietoa yleissuunnittelusta yhteisen maastokäynnin kautta (noin 27 % vastanneista). Lukumäärä on huomattavasti pienempi kuin maastokartoitukseen osallistuneiden kokonaismäärä, joka kävi ilmi myöhemmästä kysymyksestä (kts. luku 4.3). Näiden kahden kysymyksen välinen ero selittyneekin sillä, että viljelijät eivät ole kokeneet maastokäyntiä tapana, josta saa tietoa yleissuunnittelusta, vaan kenties ainoastaan tapana yhdessä kartoittaa maastoa tai mahdollisesti keskustella muista aihealueista. On myös mahdollista, että vaikka kysymys pyrittiin laatimaan mahdollisimman yksiselitteiseksi, on osa viljelijöistä merkinnyt vain niitä tietolähteitä, joista he ovat saaneet kaikkein eniten tietoa, sen sijaan, että olisivat merkinneet kaikki mahdolliset tietolähteet.

Marginaalisen kannatuksen viestinnän välineinä saivat televisio, radio ja ilmoitustaulut. Näiden medioiden kautta myös hyvin harva viljelijä oli saanut tietoa yleissuunnittelusta. Vaikka viljelijät eivät ilmoitustauluja olleetkaan seuranneet, voi ilmoitustaulujen käyttö yleissuunnittelusta viestimiseen olla kuitenkin hyvä tapa ilmoittaa alueen muille asukkaille käynnissä olevasta hankkeesta. Koska tiedotekirjeen lähet-

täminen ei välttämättä ole kannattavaa suunnittelualueen jokaiseen kotitalouteen, tulee yleinen tiedotus hoitaa muuten. Erityisesti pienillä paikkakunnilla kyläkaupan ilmoitustaulu voikin toimia hyvänä foorumina tiedottaa asukkaille yleissuunnittelun tavoitteista ja osallistumismahdollisuuksista. Myös lehti-ilmoitukset toimivat laajalle yleisölle viestittäessä. Erityisesti ilmoitettaessa tulevista yleisötilaisuuksista on yleissuunnittelussa perinteisesti käytetty lehti-ilmoituksia paikallislehdissä. Kyselyyn vastanneista viljelijöistä moni oli saanut tietoa lehti-ilmoitusten kautta ja yhä useampi piti lehti-ilmoituksia kannattavana viestintämenetelmänä.

Tuottajajärjestön rooli on usein vahva viljelijäväestön keskuudessa ja myös yleissuunnittelussa paikalliset ja alueelliset tuottajajärjestöt ovat olleet läsnä. Viljelijöiden mukaan tuottajajärjestöjä voitaisiin kuitenkin yhä enemmän käyttää yleissuunnittelusta viestimiseen. Kyselyyn vastanneista vain kuusi viljelijää oli saanut tietoa yleissuunnittelusta MTK:n kautta, mutta nelinkertainen määrä piti MTK:n käyttöä viestinnässä kannattavana. Kannatuksen syistä voitiin lukea muiden kysymysten rivien välistä: usein viljelijät kokivat, että tuottajajärjestön läsnäolo takaa hankkeen luotettavuuden. Mikäli ainoastaan ympäristökeskus on hankkeessa mukana, herättää se viljelijöissä epäluuloja.

Tuottajajärjestön ohella usein myös kunnan maaseutuviranomaisen ja viljelijöiden välillä vallitsee joustava vuorovaikutussuhde. Maataloussihteerin merkitys viljelijöiden yhteistyökumppanina korostuu useissa tutkimuksissa (Kröger 2002, 42; Kaljonen 2002, 41) Maaseutusihteerit ovat perinteisesti auttaneet tasoittamaan maatalouden ja ympäristönhoidon välisiä mahdollisia ristiriitoja, muun muassa näyttämällä viljelijöille ympäristötuen keinot mahdollisuuksina. Kunnan ja erityisesti maaseutuviranomaisen merkitys näkyikin viljelijöiden vastauksissa. Maaseutusihteerien paikallistuntemuksen laajempaa hyödyntämistä on ehdotettu jo aikaisemminkin (mm. Aakkula ym. 2006, 51.) ja totta varmastikin on, että tämän luottamuksellisen suhteen hyödyntäminen yleissuunnittelussa on mahdollinen voimavara, jota ei ole täysin kaikilla alueilla hyödynnetty. Maaseutusihteerien tiiviimpi mukaan saaminen on kuitenkin resurssikysymys. Erityisesti tänä kuntien yhdistymisen aikana yhä useampi maaseutusihteerit hoitaa yhä suuremman alueen tehtäviä. Intensiivinen yleissuunnittelu kesäaikaan voikin olla monelle maaseutusihteerille aikataulullinen mahdottomuus.

Selvityksessä mukana olleista suunnittelualueista vain kahdella oli käytetty internetiä viestintäkanavana. Vihtijoen yleissuunnittelualueella internetin käyttö oli monipuolista, käsittäen muun muassa keskustelutilaisuuksien videotallenteet ja kommentoitavat suunnitelmaluonnokset (laatikko 1). Myös Paimiossa suunnitelmaluonnokset olivat verkossa nähtävillä (laatikko 3). Vaikka kahdella alueella viestinnän resursseja oli suunnattu myös sähköiseen viestintään, olivat viljelijöiden kokemukset internetistä tietolähteenä niukkoja. Kyselyyn vastanneista vain kaksi ilmoitti saaneensa tietoa yleissuunnittelusta internetin kautta. Selkeästi useampi viljelijä oli kuitenkin sitä mieltä, että internetiä kannattaa käyttää yleissuunnittelusta viestimiseen (25 vastannutta). Yleissuunnitteluoppaissa yleissuunnitteluhankkeelle kehoitetaan laatimaan omat verkkosivut, joilla halukkaat voivat tutustua hankkeen etenemiseen. Käytännössä verkkosivujen laatiminen on ponnistus, johon useissa yleissuunnittelun toteuttajaorganisaatioissa ei ole resursseja. Erityisesti, jos verkossa on mahdollista kommentoida hankkeen kulkua, vaatii internetpalautteen käsittely voimavarjoja, joita ei ainakaan tähän mennessä ole suunnattu yleissuunnitteluun. Onkin todettava, että verkkoviestinnän vaatimiin resursseihin verrattuna vain harva viljelijä (alle 20 % vastanneista) kaipaa tietoa yleissuunnittelusta internetin välityk-

sellä. Tulos vastaa aikaisempia tutkimuksia viljelijöiden internetin käytöstä. Krögerin (2000, 40) mukaan vain pieni osa viljelijöistä käyttää internetiä tietolähteenään ja ainoastaan Agronet-portaalia, Maaseudun Tulevaisuus-lehden kotisivuja sekä MTK:n kotisivuja käytetään säännöllisesti. Internetin käytön osana muuta yleissuunnittelun viestintää on kuitenkin ajateltu aktivoivan esimerkiksi uuden sukupolven viljelijöitä, jotka ovat tottuneet tietokoneen käyttöön viestimenä. Verkkoviestintä ja verkossa tapahtuva osallistaminen ei näyttäisi kuitenkaan vielä pärjäävän yleissuunnittelun perinteisille osallistamismuodoille, kuten yhteiselle maastokäynnille, tiedotekirjeelle ja yleisötilaisuuksille. Internetin käytössä puuttuu sosiaalinen vuorovaikutus, joka on merkittävässä roolissa yleissuunnitteluun liittyviä ajatuksia, toiveita ja tarpeita vaihdettaessa. Tähän viittaavat myös Vihtihoen ja Paimion Vähähoen alueen tulokset. Alueilla panostettiin laajaan verkkotiedottamiseen, mutta kyselyvastausten perusteella perinteisemmät ja henkilökohtaisemmat tavat, kuten puhelinsoitto, tiedotekirje tai yhdessä tehty maastokäynti, tavoittivat viljelijät varmemmin.

Perinteisesti viljelijöiden välinen sosiaalinen ja taloudellinen yhteistyö on ollut erityisesti syrjäisillä alueilla merkittävässä roolissa. Myös yleissuunnittelun aikana epämuodolliset tiedonvälityskanavat, kuten tiedonvaihto viljelijöiden kesken, toimivat osana yleissuunnittelun viestintää. Kyselyyn vastanneista noin 10 % kertoi saaneensa tietoa yleissuunnittelusta muilta viljelijöiltä. Vaikka lukumäärällisesti tulos ei ole suuri, kertoo se siitä kuinka aihepiiristä käydään keskustelua järjestetyn osallistamisen ulkopuolellakin. Kysyttäessä viljelijöiltä mitä viestinnän välineitä kannattaa käyttää, arvioi enää 7 % vastanneista toiset viljelijät kannattavaksi menetelmäksi. Käytännössä viljelijöiden keskinäisten suhteiden hyödyntäminen onkin haastavaa yleissuunnittelun viestinnässä. On myös tärkeää, etteivät toteuttajaorganisaatiot ole mukana kaikessa ajatusten vaihdossa, jotta mielipiteitä voidaan kypsyttellä myös rauhassa "oman väen kesken".

Vaikka viljelijöiden välisiä henkilökohtaisia tapaamisia ja tiedonvaihtoa ei voida hyödyntää yleissuunnittelun tiedotuksessa, on niiden vahvistaminen osa yleissuunnittelun tavoitteita. Esimerkiksi koneyhteistyö ja luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävä laidunpankkitoiminta ovat yhteistyön muotoja, joita on pyritty yleissuunnittelun aikana paikoittain edistämään. Suurilla yleissuunnittelualueilla viljelijöiden yhteistyötä on mahdollista laajentaa paikallistasolta aluetasolle. Erityisesti uusien innovaatioiden, viljelijäyhteistyön ja tiedon välitykseen kannattakin kiinnittää huomiota niin yleissuunnittelun aikana kuin eri yleissuunnitelmien välillä.

Kaikissa tässä selvityksessä mukana olleissa yleissuunnitteluhankkeissa oli käytetty yhtä tai useampaa yleisötilaisuutta yleissuunnittelusta viestimiseen. Yleisötilaisuudet on usein järjestetty yhteistyössä paikallisten viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa. Erityisesti ennen varsinaisia maastokartotuksia järjestettävän tilaisuuden avulla on annettu halukkaille mahdollisuus vaikuttaa suunnitelmiin alusta asti. Kyselyyn vastanneista 19,5 % oli saanut tietoa yleissuunnittelusta yleisötilaisuuden kautta. Vastaavasti noin 34 % vastanneista ilmoitti yleisötilaisuudet kannattavaksi tavaksi viestiä yleissuunnittelusta. Tilaisuudet koettiin positiivisiksi keskustelun ja tiedonvaihdon foorumeiksi, mutta usein käytännön syyt esimerkiksi ajankäyttöön liittyen olivat estäneet osallistumisen. Osittain tähän problematiikkaan liittyen viljelijöiltä tiedusteltiin myös, kuinka pitkän matkan päässä yleisötilaisuus saa sijaita, jotta viljelijä on siihen vielä valmis osallistumaan. Erityisesti laajoilla suunnittelualueilla etäisyydet voivat muodostua huomattavaksi, jolloin mahdollisesti menetetään kiinnostuneita viljelijöitä tilaisuuden sijainnin vuoksi. Yleisötilaisuuden

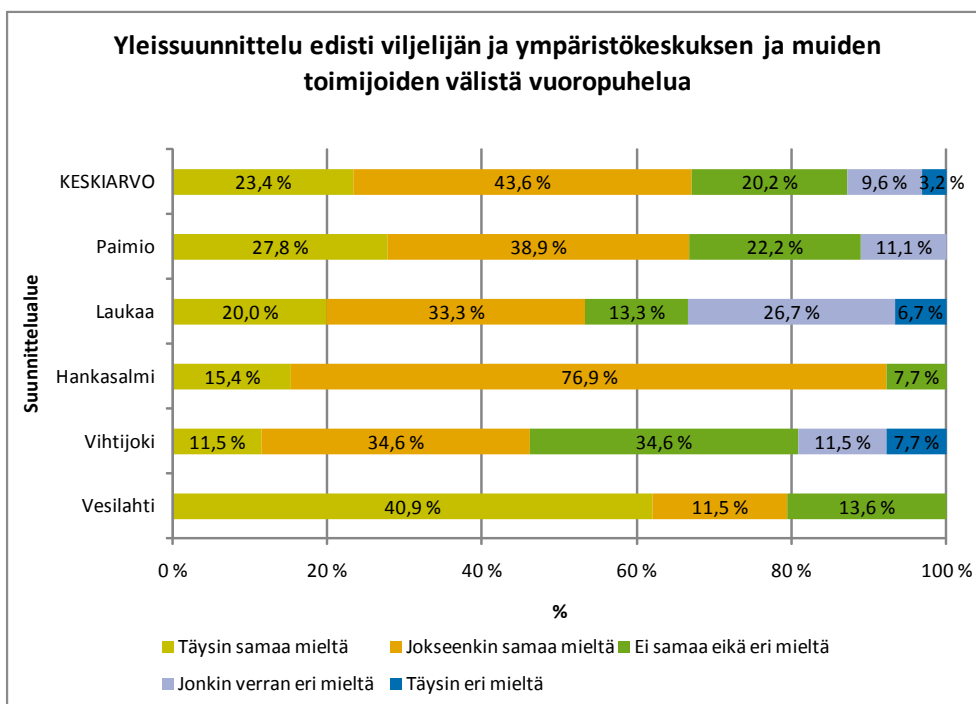
sijaintipaikalla on merkitystä myös osallistamisen määritelmässä esitetyn kohtuullisen mahdollisuuden periaatteen kautta (Wallenius 2001, 60). Osallistavassa suunnittelussa tavoitteena tulee olla, että kaikilla halukkailla on mahdollisuus osallistua suunnitteluun ilman kohtuuttomia ponnisteluja. Näin esimerkiksi yleisötilaisuuden ajankohdan tai sijainnin ei tulisi liialti rajoittaa viljelijöiden osallistumista. Kyselyyn vastanneiden viljelijöiden tilaisuuteen osallistumisen maksimietäisyyden keskiarvo oli 23,7 kilometriä. Kun lisäksi useimmin annettu arvo eli tyyppi-arvo, moodi oli myös 20 ja mediaani 20 kilometriä, voidaan todeta viljelijöiden keskimäärin pitävän 20 kilometriä maksimietäisyytenä yleisötilaisuuteen osallistumiseen. Huomioitavaa yleisötilaisuuksia järjestettäessä on se, että jos tilaisuuteen on 20 kilometrin matka jättäisi puolet kyselyyn vastanneista mahdollisesti osallistumatta juuri etäisyyden vuoksi. Vaihtelua olikin runsaasti viljelijöiden välillä; osa viljelijöistä koki, että 60 kilometriä olisi osallistumisen maksimietäisyys, kun taas toisille jo kilometri tuntui liian työläältä. Avoimien vastausten kautta saaduissa kommentteissa kävi ilmi, että enemmän kuin matka, vaikuttaa tilaisuuteen osallistumiseen tilaisuuden ajankohta. Erityisesti sivutoimisten tilojen suuri osuus näkyi vastauksissa. Hyvin useilta tiloilta käydään tilan ulkopuolella töissä, jolloin osallistuminen päivällä järjestettävään tilaisuuteen tai maastokäyntiin on mahdotonta. Viestinnän tehostamiseksi toivottiinkin useampia yleisötilaisuuksia, joiden välillä viljelijöiden olisi mahdollista valita aikataulullisesti sopivin. Viljelijät peräänkuuluttivatkin vastauksissaan joustavuutta suunnittelijoilta.

4.3.2 Yleissuunnittelu vuoropuhelun edistäjänä

Paikallistason yhteistyöhankkeiden ja yleissuunnittelun on toivottu rakentavan avoimempaa suhdetta maatalouden ympäristönsuojelun toimijoiden välillä. Positiivisia kokemuksia tästä onkin jo osittain saatu muun muassa suojavyöhykkeiden yleissuunnittelusta (Hokkanen 2006; Aakkula ym. 2006). Härjämäen ja Kaljosen (2007) mukaan myös luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu on edistänyt eri toimijoiden välistä vuorovaikutusta kautta linjan. Suunnittelijoiden ja ohjausryhmäläisten mielipiteitä kartoitettaessa kävi ilmi, että erityisesti alueellisten ympäristökeskusten, TE-keskusten ja neuvonnan välinen yhteistyö on lisääntynyt yleissuunnittelun tuloksena. Yleissuunnittelua viljelijöiden ja muiden toimijoiden välisenä sillanrakentajana ei ole kuitenkaan tutkittu. Aikaisempien viljelijäkyselyiden mukaan viljelijöiden ja viranomaisten suhde on kuitenkin synkkä. Krögerin (2002, 43.) tekemässä viljelijäkyselyssä kävi ilmi, että viljelijöistä vain noin 30 % koki, että ympäristöviranomaiset kuuntelevat heidän näkemyksiään ja vain kolmannes vastaajista piti viranomaisilta saatavaa neuvontaa riittävänä. Ei olekaan yllättävää, että viljelijöistä vain noin viidenes piti ympäristöviranomaisia merkittävänä yhteistyötahona. Ero maaseutusihteerihin oli merkittävä: yli 80 % viljelijöistä koki maaseutuviranomaisen merkittäväksi yhteistyötahokseen.

Krögerin vuonna 2002 tekemän tutkimuksen jälkeen ympäristöhallinnon ja viljelijän välinen yhteistyö on lisääntynyt muun muassa yhteistyöhankkeiden, kuten yleissuunnittelun myötä. Ympäristöhoito onkin perinteisesti vahvistanut vuorovaikutteisten suhteiden muodostumista asukkaiden ja alueellisten ympäristökeskusten välille. (Palviainen 2004, 79.) Ympäristöhallinto osallistuu yhä enenevässä määrin erilaisiin neuvonnallisiin hankkeisiin, joiden myötä lähentymistä viljelijän ja ympäristöhallinnon välillä voidaan olettaa tapahtuvan. Nyt tehdyn selvityksen perusteella

tämä niin sanottu neuvonnallinen siirtymä voi tarjota ainakin osittaisen ratkaisun viljelijöiden ja muiden toimijoiden väliseen vuoropuhelun puutteeseen. Peräti 67 % kyselyyn vastanneista viljelijöistä oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että yleissuunnittelu edisti viljelijöiden ja muiden toimijoiden välistä vuoropuhelua (kuva 5). Erityisesti Hankasalmeella ja Vesilahdella viljelijät kokivat yleissuunnittelun auttaneen vuoropuhelun edistämässä.

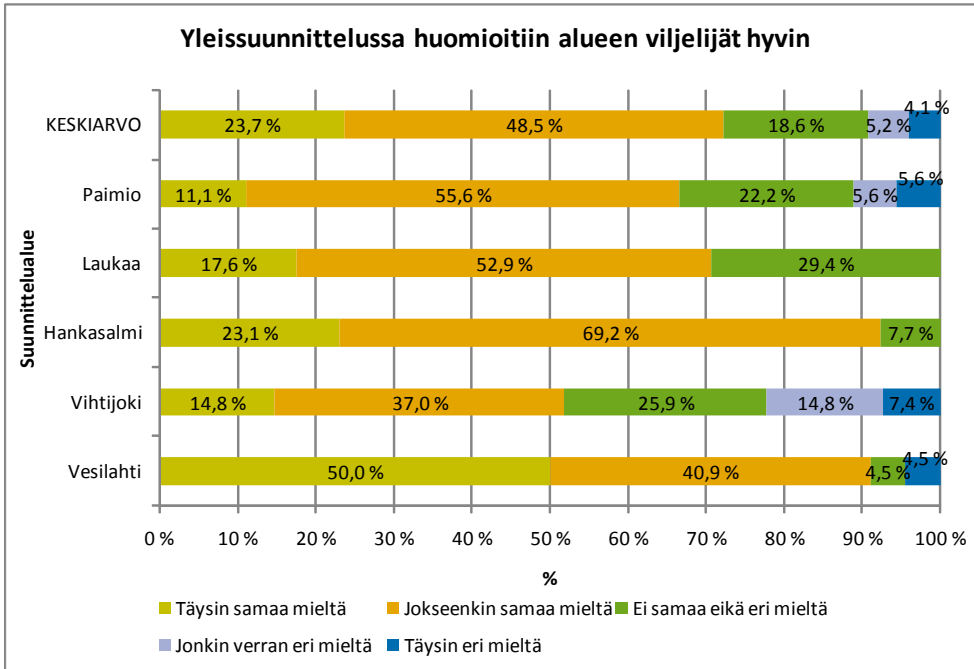
Kuva 5. Yleissuunnittelu vuoropuhelun edistäjänä.

Näin viljelijöiden mielipiteet tukevat sitä käsitystä, että yleissuunnittelu tukee maatalouden ympäristötuen toimeenpanossa välttämätöntä maatalous- ja ympäristösektorin välistä yhteistyötä. Avointen vastausten perusteella voidaan lisäksi todeta, että yleissuunnittelu on parantanut erityisesti viljelijöiden ja ympäristöviranomaisten välistä vuorovaikutusta ja auttanut luomaan näiden tahojen välille luottamuksellista suhdetta, joka on etenkin syrjäisemmillä maaseutualueilla edelleen hatara. Tämä ympäristökeskusten huono maine tuli ilmi jo Härjämäen ja Kaljosen tutkimuksessa. Jokinen (2000) on kiteyttänyt eri sektorien väliset erot näkemyksiin maataloudesta joko maaseutu-ympäristön hoitajana tai saastuttajana. Ympäristösektorille maatalous on erityisesti vesiensuojelukysymyksissä ollut kuormittaja, jota täytyy säädellä ja jonka käytäntöjä tulee muuttaa. Maataloussektorille ympäristöhoito on ollut kiinteä osa viljelijöiden arkea ja näin ollen luonnollinen tehtävä. Muun muassa EU:n ympäristölainsäädännön ja Naturen myötä tämä kahtiajako on vahvistunut. Yleissuunnittelun kautta saadut kokemukset antavat kuitenkin odottaa aikaisempien raja-aitojen kaatumista ja uutta aidon vuoropuhelun ja yhteisten päämäärien aikakautta. Käytännön tekemisen kautta eri osapuolet ovat oppineet tuntemaan toisiaan. Ympäristöhallinnossa viljelijät on alettu nähdä luonnonhoitajina, joiden tekemä työ on arvokasta niin vesiensuojelun kuin luonnon monimuotoisuudenkin kannalta. Viljelijät voivat taas avoimemman keskustelu- ja yhdessä tekemisen kulttuurin myötä

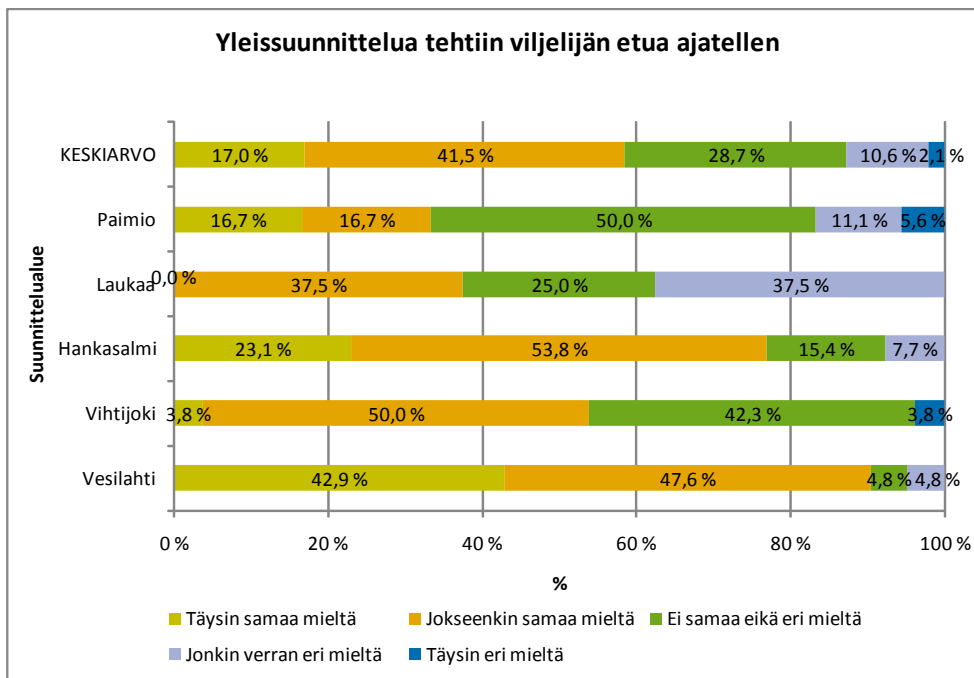
nähdä ympäristöhallinnon todelliset tavoitteet epäluulojen ja epäluottamuksen väistyessä. Yleissuunnittelu voikin toimia oppimisprosessina sekä ympäristö- että maataloussektorille ja osoittaa yhteistyön, keskustelun ja neuvonnan tärkeyden. Viljelijät totesivatkin vastauksissaan, että yleissuunnittelun kautta voidaan vaihtaa tietotaitoa ympäristökeskuksen ja viljelijäväestön välillä.

Yleissuunnittelun kautta tapahtuva yhteistyön lisääntyminen esimerkiksi ympäristökeskusten ja muiden maatalouspolitiikan toimijoiden kesken, voi olla myös viljelijöiden edun mukaista vaikka yleissuunnittelu ei varsinaisesti viljelijän ja ympäristökeskuksen suhteeseen vaikuttaisikaan. Maatalouspolitiikan toimijoiden lähentyminen sekä tätä kautta tapahtuva yhteisten pelisääntöjen ja tavoitteiden tarkentaminen, voivat lopulta johtaa joustavampaan neuvontaan sekä viljelijää mahdollisesti repivien eturistiriitojen hälvenemiseen.

Vuoropuhelun lisääntyessä luottamus eri toimijoiden välillä voi lisääntyä ja erityisesti viljelijöiden usko ympäristöhallintoon vahvistua. Kyselyn perusteella voidaan todeta, että viljelijät olivat osittain huomanneet nämä tavoitteet: yhteensä yli 70 prosenttia vastaajista oli täysin samaa tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että viljelijät huomioitiin yleissuunnittelussa hyvin ja lähes 60 % vastanneista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä sen kanssa, että yleissuunnittelua tehtiin viljelijän etua ajatellen (kuvat 6 ja 7). Ainoastaan Laukaan yleissuunnittelualueella viljelijät olivat skeptisempiä yleissuunnittelun motiivien suhteen ja noin 37 % olikin jokseenkin eri mieltä esitetyn väittämän kanssa. Mielenkiintoista on, että sama yleissuunnitteluprosessi, sama suunnittelija ja sama lähestymistapa saivat erilaisen vastaanoton Hankasalmella. Hankasalmelaisista viljelijöistä vain noin 8 % oli jokseenkin eri mieltä väittämän kanssa. Samanlainen tendenssi oli näkyvissä lähes kaikissa kysymyksissä: samaan aikaan Keski-Suomessa tehtyjen yleissuunnitelmien vastaukset poikkesivat paikoin jopa huomattavasti toisistaan. Hankasalmelaisilla viljelijöillä oli kokonaisuudessaan positiivisempi kuva yleissuunnittelun tavoitteista ja toteutuksesta, kun taas laukalaisista viljelijöistä useammalle oli jäänyt jotakin toivomisen varaa yleissuunnittelun suhteen. Perusteltua onkin kysyä, miksi alueilla, joilla tehtiin täysin samalla kaavalla yleissuunnittelua, toisella viljelijät olivat tyytyväisempiä kuin toisella. Vastaus tähän voi löytyä niin historiasta kuin nykypäivästä. Kartoitettaessa mielipiteitä voidaan olettaa, että mielipiteiden muodostumiseen vaikuttavat sekä kysyttävä asia että siihen liittyvät mielikuvat. Mikäli hankasalmelaisilla viljelijöillä on historiassaan enemmän positiivisia kokemuksia ja mielikuvia esimerkiksi ympäristöhallinnosta, ympäristönsuojelusta tai hankkeista ylipäätänsä, voidaan näiden mielikuvien olettaa vaikuttavan myös yleissuunnittelusta muodostettuihin mielikuviiin. Samanaikaisesti voidaan todeta, että on myös mahdollista että näiden kahden suunnittelualan välillä vallitsevat erot voivat johtua myös todellisista suunnittelukäytänteiden eroista, joita on esiintynyt joko tietoisesti tai tiedostamatta. Koska tässä selvityksessä ei ole tarkemmin paneuduttu Keski-Suomessa tehtyihin yleissuunnitelmiin, tässä yhteydessä ei voida esittää arviota siitä, onko suunnittelukäytänteissä ollut todellisuudessa eroa näiden kahden alueen välillä.

Kuva 6. Vastaajien arviot viljelijöiden huomioimisesta yleissuunnittelussa alueittain jaoteltuna.

Kuva 7. Vastaajien arviot viljelijöiden edun ajattelemisesta yleissuunnittelussa alueittain jaoteltuna.

Vaikka pääosin vastaajien arviot viljelijöiden huomioimisesta yleissuunnittelun aikana olivat positiivisia, on todettava, että kaikilla arvioinnissa mukana olleilla alueilla, Hankasalmea lukuun ottamatta, oli myös viljelijöitä, jotka kokivat, että viljelijöitä ei oltu huomioitu tarpeeksi yleissuunnitteluprosessissa. Pohdittaessa syitä siihen, miksi asia on joistakin viljelijöistä tuntunut tältä, on mahdollisuuksia monia. Osittain kyse

voi olla esimerkiksi jonkin muun ryhmän, esimerkiksi paikallisen järjestön, huomioimisesta prosessin aikana, jonka on koettu vievän huomiota viljelijöiden osallistumismahdollisuuksilta. Toisaalta kyse voi olla henkilökohtaisista tekijöistä: viljelijä kokee, että juuri häntä ei huomioitu riittävästi yleissuunnittelun aikana. Erityisesti Vihtijoen suunnittelualueella toimivat viljelijät arvioivat, että viljelijöitä ei oltu huomioitu yleissuunnittelussa riittävästi. Kyseisellä suunnittelualueella kartoitettiin laajoja alueita lyhyessä ajassa (laatikko1) ja suunnitteluote oli muihin suunnitelmiin verrattuna inventointipainotteinen. Lisäksi yleissuunnittelun kanssa samanaikaisesti toteutettu Hiidenveden kunnostushanke osin korvasi yleissuunnittelun aikaista neuvonta- ja osallistamistyötä. Näiden suunnittelun erityispiirteiden valossa viljelijöiden arviot ovat jopa osin odotettavia.¹

4.3.3 Suunnittelijat sillanrakentajina

Yleissuunnitteluhankkeessa toimivan suunnittelijan henkilökohtaisista ominaisuuksista voidaan olettaa riippuvan paljolti se, kuinka suunnittelualueen viljelijät ottavat yleissuunnittelun vastaan. Hedelmällisen vuoropuhelun syntymisessä yleissuunnittelussa toimivalla suunnittelijalla on merkittävä rooli. Tilakohtaisen kartoituksen ja neuvonnan onnistuminen riippuu muun muassa suunnittelijan tukiehtojen tunteuksesta, viljelijäkontaktin luontevuudesta sekä suunnittelijan henkilökohtaisista ominaisuuksista. John Forester on esittänyt viisi erilaista suunnittelijatyyppeä viestinnän ja informaation kannalta (Wallenius 2001, 35.) Nämä erilaiset suunnittelijatyypit ovat teknikko, organisaatiokettu, asianajaja, rakennekriitikko ja uudistaja. Yleissuunnittelussa teknikon rooli voi olla monelle asiantuntijalle tuttu: suunnitteluratkaisut tehdään luonnontieteellis-teknistä tietoa painottaen ja yksipuolisesti päätöksestä tiedottaen. Organisaatiokettu taas käyttää hyväkseen yleissuunnittelussa epävirallisia kontakteja ja keskusteluja tietääkseen kuinka kyseisessä toimintaympäristössä tulee toimia. Asianajaja-suunnittelija tuo esiin omat arvostuksensa ja asianajaja-suunnittelijan avulla usein myös aliedustetut ryhmät pääsevät tehokkaammin osallistumaan. Rakennekriitikko arvostelee suunnittelun ympärillä olevien yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutusta suunnitteluun. Yleissuunnittelussa rakennekriitikon voidaan esimerkiksi ajatella turhautuvan yleisestä tukipoliittisesta ilmapiiristä ja kokevansa mahdollisuutensa todelliseen vaikuttamiseen vähäisiksi.

Uudistaja-suunnittelija voi kuvastaa hyvinkin useita yleissuunnittelussa toimineita suunnittelijoita. Uudistaja on tietynlainen synteesi edellä esitetyistä suunnittelijatyypeistä. Eri alueilla, eri aikoina, erilaisten ihmisten ja paikallisten erityispiirteiden kanssa toimiessa uudistaja voi ottaa eri piirteitään korostetummin esille ja toisaalta häivyttää niitä suunnittelijan ominaisuuksiaan, jotka eivät kyseiseen suunnitteluprosessiin sovi. Viljelijöiden vastauksia tarkasteltaessa voidaan todeta, että suunnittelijat ovat pääpiirteissään onnistuneet toimimaan monipuolisten uudistaja-suunnittelijoiden tavoin ja luomaan toimivan vuorovaikutussuhteen yleissuunnittelualueiden viljelijöihin (kuva 8).

Kysyttäessä viljelijöiltä kokemuksia suunnittelijan lähestyttävyydestä, 80 % kyselyyn vastanneista viljelijöistä oli sitä mieltä, että suunnittelija oli helposti lähestyttävä. Tulos on kannustava eritoten siksi, että perinteisesti ympäristöhallinnon työntekijöi-

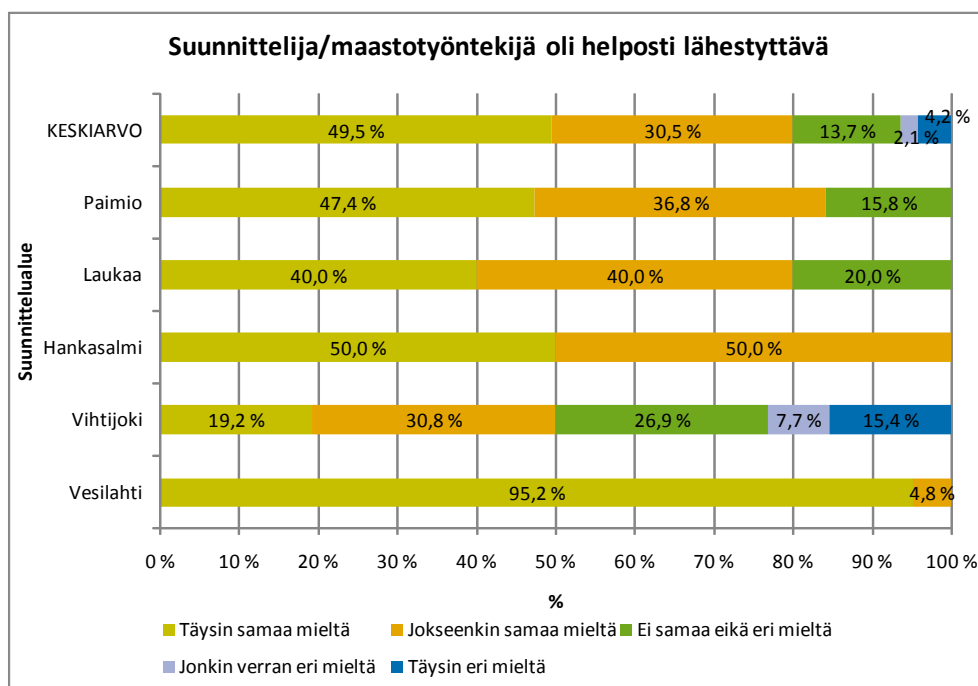
¹ Huomioitavaa on, että vastauksia analysoitaessa on niiden viljelijöiden vastaukset rajattu tarkastelun ulkopuolelle, jotka eivät olleet kokonaisuudessaan tietoisia yleissuunnittelusta. Voidaan todeta, että oletettavasti myös näiden vastaajien kohdalla viljelijöiden huomioiminen ei ole ollut täysin riittävää.

den, joita suunnittelijat suurimmaksi osaksi ovat, ja viljelijöiden välillä on ollut kuilu, joka on osittain johtunut muun muassa Naturan kaltaisista aikaisemmista konfliktitilanteista. Käytännön kokemusten perusteella yleissuunnittelussa luottamussuhteen syntymistä edesauttaakin selkeä rajanveto yleissuunnittelun, tarkastusten ja pakollisen osallistumisen välillä. Kun maastotyötä tehdessä korostetaan suunnittelun vapaaehtoisuutta, on saatu hyviä kokemuksia viljelijöiden ja suunnittelijan välisen luottamuksen kasvusta. Osa viljelijöistä olikin vastauksissaan todennut aikaisemmin mielipiteensä ja suunnittelijan kanssa tapahtuneen kohtaamisen välisen eron:

”Suunnittelija oli avoin ja kiinnostunut työstään, eikä ollut ylimielinen niinkuin tämän alan työntekijät myöhemmin.” (Vesilahti)

Myös suunnittelijoiden paneutuminen asiaan sai viljelijöiltä kiitosta:

”Suunnittelijalla oli riittävästi aikaa ja hän otti selvää asioista, joita ei sillä hetkellä tiennyt.” (Vesilahti)

Kuva 8. Vastaajien arviot suunnittelijan lähestyttävyydestä alueittain jaoteltuna.

Ainoa yleissuunnittelualue, jolla viljelijät kokivat lähestyttävyyssongelmia suunnittelijan suhteen, oli Vihtijoen alue. Kuten aikaisemmin on todettu, Vihtijoen yleissuunnittelualueella suunnitteluote oli muita alueita mahdollisesti teknisempi ja suunnittelua tehtiin huomattavasti laajemmalla alueella. Näin ollen suunnittelun aikaisten viljelijäkontaktien suhteellinen määrä on huomattavasti vähäisempi kuin mukana olleilla pienemmillä alueilla. Voidaankin olettaa, että suunnittelijaa on ollut helpompi lähestyä sellaisten viljelijöiden, joihin suunnittelija on itse aktiivisesti ottanut yhteyttä. Viljelijöille, jotka mahdollisesti ovat tavanneet suunnittelijan vain yleisötilaisuudessa tai tietävät suunnittelijan mahdollisesti vain tiedotekirjeen allekir-

joituksen perusteella, voi suunnittelua tekevä henkilö tuntua kaukaiselta ja vaikeasti lähestyttävältä. Luonnollisesti paljon on kiinni myös yksittäisistä henkilöistä ja heidän välisestä dynamiikastaan. Suunnittelijan ja viljelijän välinen kommunikaatiokuilu voi johtua muun muassa ennakkoluuloista ja erilaisesta kielestä. Yhteisen kielen ja kokemusmaailman syntymistä voi edesauttaa suunnittelijan maataloustausta. Suomen EU-jäsenyyden mukanaan tuomat muutokset maatalouden tuotantorakenteessa sekä maataloustukiviidakon monimutkaisuus ovat luoneet tarpeen välittäjille, jotka tuntevat sekä viranomais- että maanviljelykulttuuriin kuuluvat toimintatavat. (Kaljonen 2002, 41.) Pääsääntöisesti yleissuunnittelussa toimineilla suunnittelijoilla on ollut luonnontieteellinen koulutusta, mutta positiivisia kokemuksia on myös saatu suunnittelijoista, joilla on maatalouskoulutus. Suunnittelija, joka esimerkiksi työnsä ohessa toimii itse maanviljelijänä, tuntee tilan arjen ja käytännön rajoitukset. Parhaimmassa tapauksessa suunnittelija voi näin toimia tulkkina kahden eri toimintakulttuurin välillä.

Arvioitaessa Vihtijoen aluetta yksittäistapauksena on vaikea selittää miksi osalle viljelijöistä suunnittelija oli jäänyt vieraaksi. Suunnittelijoina toimivat kokeneet konsulttitoimiston suunnittelijat, jotka olivat tuttuja alueella entuudestaan. Mahdollisesti juuri kahden suunnittelijan toimiminen yhdellä alueella on voinut aiheuttaa hämmennystä. Todennäköisempää on kuitenkin, että suunnittelijoihin kohdistuneet arviot kertovat enemmän yleisestä epäluulosta yleissuunnittelua ja sen toteuttajatahoja kohtaan. Tämä oletamus on yhteneväinen sen seikan kanssa, että Vihtijoen suunnittelualueilla viljelijät kautta linjan olivat skeptisimpiä yleissuunnittelun tavoitteita ja prosessia kohtaan.

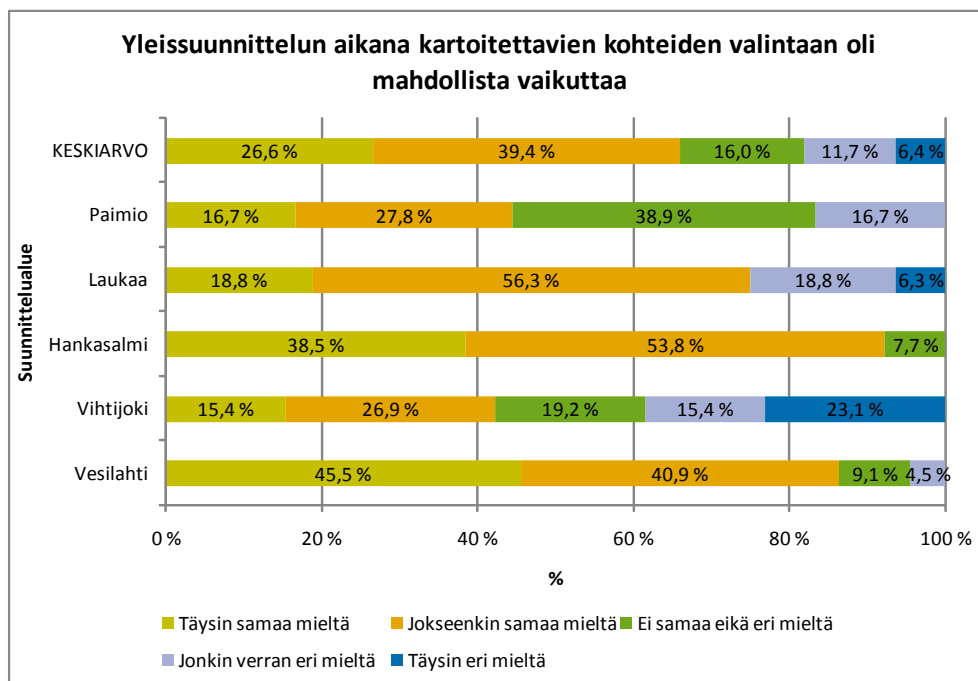
Tarkasteltaessa tuloksia Vesilahden yleissuunnitelman osalta on mainittava, että kirjoittajan rooli alueen yleissuunnittelijana on voinut vaikuttaa alueen vastauksiin. Kyselyn laatijan ja arvioitavan suunnittelijan ollessa sama henkilö on osalle viljelijöistä voinut olla helpompi laittaa suunnittelijasta positiivisia arvioita. Toisaalta kyselyn nimettömyys on edesauttanut vääristymättömän tuloksen saamista.

4.3.4 Valtaa ja vastuuta – viljelijöiden mahdollisuudet vaikuttaa kartoitettaviin ja suunnitelmassa esitettäviin kohteisiin

Suunnittelualueiden asukkaat, joilla on usein kattavin tieto oman elinympäristönsä vahvuuksista, on voimavara, jota yleissuunnittelussa on pyritty hyödyntämään. Kohteita ehdottamalla ja kartoitettuja kohteita kommentoimalla, antavat alueen viljelijät ja muut asukkaat tietonsa ympäristönhoitotyön käyttöön. Alueen historian, maankäytön muutosten, toiveiden ja tavoitteiden kartoittaminen viljelijöiden avulla edistää pitkäjänteistä työtä. Yleissuunnittelun onkin nähty muuttavan hierarkisen toimintakäytännön aidoksi yhteistyöksi, viljelijöiden ja muiden asukkaiden tuodessa tietonsa osaksi suunnitteluprosessia.

Yleissuunnittelu vastaakin osittain viljelijöiden aikaisemmissa tutkimuksissa esittämään toiveeseen vaikuttaa omaa elinkeinoaan ja elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Krögerin (2002) mukaan viljelijöiden toiveissa korostuu tahto vaikuttaa paikallisella tasolla maaseutualueiden ympäristönhoitoon. Yleissuunnittelun avulla voidaan antaa lisää mahdollisuuksia ja vastuuta viljelijöille, jotta he voivat jatkaa työtään oman elinympäristönsä pääasiallisina kehittäjinä ja suojelijoina. Yleissuunnittelu voidaan nähdä uutena mahdollisuutena lisätä paikallistason vaikuttamismahdollisuuksia, aikana, jolloin yhä suurempi osa päätösvallassa on siirtynyt paikalliselta

tasolta, kansalliselle ja kansainväliselle tasolle. Näin viljelijä ei syrjäydy vesiensuojeluun ja luonnon monimuotoisuuden hoitoon liittyvästä päätöksenteosta.

Kuva 9. Vastaajien arviot omista vaikutusmahdollisuuksistaan yleissuunnittelussa alueittain jaoteltuna.

Kyselyyn vastanneista noin 66 % oli täysin samaa tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa, että yleissuunnittelussa kartoitettavien kohteiden valintaan oli mahdollista vaikuttaa. Lisäksi noin 16 % vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa (kuva 9). Viljelijöiden tietojen, tarpeiden ja tavoitteiden mukaan ottaminen onkin onnistunut pääpiirteissään hyvin ja viljelijät ovat kokeneet voineensa vaikuttaa yleissuunnitelmiin valittaviin kohteisiin. Tästä huolimatta osittain vallalla on edelleen vanhoja informaation vaihtoon liittyviä käsityksiä, jotka kenties ovat syynä siihen, että viljelijät eivät olleet täysin tyytyväisiä omiin vaikuttamismahdollisuuksiinsa. Erityisesti Vihtijoen ja Laukaan suunnittelualueilla osa viljelijöistä koki vaikutusmahdollisuuksiensa olleen riittämättömät. Osittain tämä ero saattaa johtua eri alueilla käytössä olevista kartoitustavoista sekä julkaisuun valittavien kohteiden valintaperusteista. Yleissuunnittelun suunnittelu- ja maastotyötä tekevien tahojen välillä on keskusteltu erityisesti luonnon monimuotoisuuskohteiden kohdalla siitä, minkälaisia kohteita kelpuutetaan yleissuunnitelmajulkaisuun. Alueelliset erot ovat olleet huomattavia. Kohteiden valintaan vaikuttavat perusteet ovat vaihdelleet sekä yksittäisten suunnitelmien että eri toimijoiden ja eri maakuntien välillä (Härjämäki & Kaljonen 2007, 41–44). Suunnitelmaan valittujen kohteiden eron taustalla voidaan nähdä perustavanlaatuisen kysymys koko yleissuunnittelun tavoitteesta: tehdäänkö yleissuunnittelua luonnon monimuotoisuuden biologisten ehtojen, ympäristötukiehtojen vai paikallislähtöisen maaseudun kehittämisen näkökulmasta. Mikäli yleissuunnittelun tavoitteena pidetään biologisen tiedon dokumentointia tai erityis- ja ei tuotannollisten investointitukien ehdot täyttävien kohteiden löytymistä, on viljelijällä

rajattu mahdollisuus ehdottaa kohteita, jotka edellä mainituin perustein joko hyväksytään tai hylätään. Jos taas suunnittelua ei tehdä biologisista tai tukipolitiikan sanelemista ehdoista käsin, sisältävätkö suunnitelmat kohteita, joilla ei todellisuudessa ole luonnon monimuotoisuuden tai vesiensuojelun kannalta merkitystä? Toisaalta viljelijöiden innostamiseksi myös kohteet, joita halutaan hoitaa, mutta jotka eivät nykyisellään ole järin monimuotoisia tai vesiensuojelullisesti tärkeitä voivat esimerkiksi innostaa myös muiden, entistä monimuotoisempien ja merkittävämpien alueiden hoitoon.

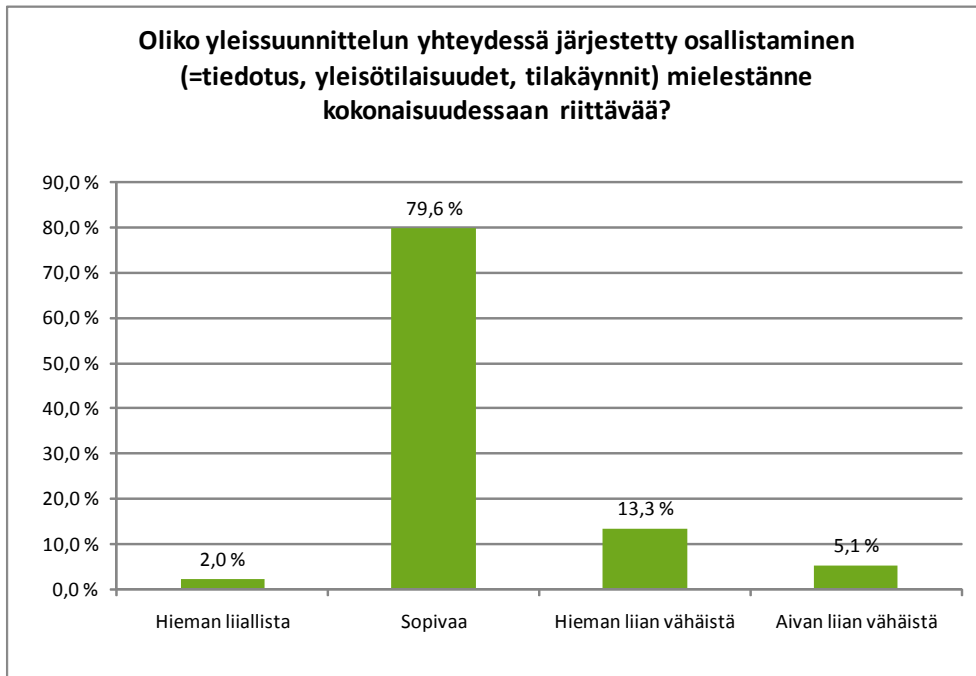
Asiantuntijoiden ja kansalaisten päätätävällän ja vaikutusmahdollisuuksien kautta yleissuunnittelua voidaan tarkastella suunnitteluideologioiden perusteella (Wallenius 2001, 34). Perinteisesti suunnitteluideologiat voidaan jakaa ainakin synoptiseen suunnitteluun, advokaattisuunnitteluun ja transaktiiviseen suunnitteluideologiaan. Synoptisessa suunnittelussa tehtävät ratkaisut perustuvat erityisesti luonnontieteelliseen tekniseen tietoon ja kansalaisten osallistuminen on lähinnä prosessiin kuuluva pakko. Tiedon kulun suunta on ylhäältä alaspäin ja aitoon neuvottelukäytäntöön ei suunnittelussa päästä tai edes pyritä. (Wallenius 2001, 34.) Yleissuunnittelussa voidaan osittain nähdä synoptisen suunnitteluideologian piirteitä. Suunnittelun aikana kartoitettavat kohteet määrittyvät pitkälti tukipolitiikan ehtojen kautta. Aitoja valintatilanteita ja erilaisten kohteiden valintamahdollisuuksia on rajatusti. Vaikka suunnitelman aikana kartotettaisiin monipuolisesti erilaisia kohteita, rajaavat ympäristötuen määrittämät rajaehdot tukien saannin kannalta ”oikeat” kohteet.

Advokaattisuunnittelu lisää luonnontieteellis-teoreettiseen suunnitteluideologiaan erilaisten arvojen ja mielipiteiden vaikutuksen. Suunnittelun lopputulosta määrittelevät silti vahvasti vallitsevat käytännöt ja vahvimpien intressit. Parhaimmillaan yleissuunnittelussa voidaan päästä toteuttamaan transaktiivisen suunnitteluideologian periaatteita, jossa korostetaan asiantuntijuuden ja arkitiedon yhdistämistä. Kartoitettavia kohteita etsittäessä ja mahdollista hoitoa ja toteutusta suunniteltaessa, voidaan yhdistämällä viljelijöiden paikkakohtainen käytännön tuntemus ja asiantuntijoiden luonnontieteellis-tekninen osaaminen päästä toimivaan lopputulokseen. Viljelijät vetosivatkin puheenvuoroissaan ammattitaitoonsa ja kokemukseen perustuvaan tietoon, joka on oleellista myös ympäristönhoidossa.

”Monet viljelijät ovat luonnostaan luonnon varjeliijoita, mutta ylhäältäpäin annetut määräykset ja vaatimukset saattavat kääntää asenteet päinvastaisiksi. - pitäisi kysellä viljelijöiltä itseltään, minkä kohteiden hoitoa voitaisiin tukea.” (Laukaa)

4.3.5 Tiedottamisen ja osallistamisen riittävyys kokonaisuudessaan

Kaiken kaikkiaan viljelijät pitivät yleissuunnittelun tiedottamista ja osallistamista riittävänä. Noin 80 % vastanneista sanoi tiedottamisen olleen sopivaa (kuva 10). Tulosten perusteella voidaan todeta, että ainakaan viestinnän liiallisuus ei ole yleissuunnittelussa ongelma. Lähinnä kysymys on siitä, kuinka viestintää ja osallistamista voidaan entisestään tehostaa, jotta kaikki viljelijät olisivat siihen tyytyväisiä. Huomoitavaa kuvassa 8 esitetyissä luvuissa on se, että luvut eivät sisällä niiden henkilöiden mahdollisia arvioita, jotka eivät olleet kokonaisuudessaan tietoisia yleissuunnittelusta. Muutama yleissuunnittelusta epä tietoinen oli vastannut kysymykseen tiedotuksen olleen riittämätöntä. Näin voidaankin osittain todeta olleen, jos merkittävä osa viljelijöistä ei tietyillä yleissuunnittelualueilla ole ollut koko hankkeesta tietoisia.

Kuva 10. Viljelijöiden arviot yleissuunnittelun osallistamisen ja viestinnän riittävydestä.

Viljelijöiden arviot yleissuunnittelun tiedotuksen ja osallistamisen riittävydestä ovat hyvin samansuuntaisia luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun ohjausryhmätahojen arvioiden kanssa. Teoksessa Niityltä kartoille ja käytäntöön (Härjämäki & Kaljonen 2007, 46) on todettu, että ohjausryhmätahoista noin 80 % piti tiedotusta ja osallistamista riittävinä. Kuten viljelijöiden kohdalla, myös ohjausryhmäläisten vastauksissa oli alueittaisia ja ryhmittäisiä eroja. Ohjausryhmätahoista tiedottamisen vähäisyydestä vastauksissaan huomauttivat erityisesti kuntien ympäristönsuojelusihteerit ja maaseutuelinkeinoviranomaiset.

Vaikka suuri osa viljelijöistä arvioi yleissuunnittelun viestinnän ja osallistamisen riittäväksi, koska suurin osa viljelijöiden antamista kehitysehdotuksista ja kritiikistä juuri yleissuunnittelun osallistamista ja viestintää. Huomiota oli kiinnitetty niin yleissuunnittelua edeltävään, sen aikaiseen kuin suunnittelun jälkeiseenkin viestintään. Erityisesti suunnittelua edeltävä viestintä ja maanomistajien osallistaminen alusta alkaen arvioitiin kehitystä kaipaavaksi osa-alueeksi.

”Viljelijät tai maanomistajat pitää osallistaa suunnitteluun jo alusta asti. Suunnittelua on melko turha tehdä, jos maanomistajataho ei ole mukana. Pitää myös olla todellakin riittävästi porkkanaa lähteä mukaan hankkeisiin.” (Vihtijoki)

”Riittävästi etukäteisinfoa” (Hankasalmi)

”Mielestäni maanomistajan kuuluu ehdottomasti saada etukäteen tieto suunnittelusta alueella, jolloin hänellä on mahdollisuus osallistua mahdolliseen maastokäyntiin. Muussa tapauksessa on kuin lähdetäisi takaperin puuhun ja kysymyksessä on yhteiskunnan varojen tuhlaaminen.” (Vihtijoki)

Myös erilaiset retket ja vierailut saivat kannatusta ja erityisesti yleisötilaisuuksien runsaampi järjestäminen koettiin tärkeäksi:

"Asian esittelyä eri tilaisuuksissa, esim. yhteiset tilaisuudet maaseututoimistojen kanssa." (Vesilahti)

"Järjestää retkiä toisten luo. Havaintoesityksiä, luentoja, neuvontaa enemmän" (Hankasalmi)

"Useampien tilaisuuksien järjestäminen tarpeen ja kaikkien halukkaiden osallistumisen mahdollistaminen. Kaikilla ei ole mahdollista osallistua saman aikaisesti yhteen ainoaan tilaisuuteen." (Laukaa)

"Alueellisia yleisötilaisuuksia voisi olla 2/alue, koska kaikki halukkaat viljelijät eivät pääse." (Paimio)

Myös kokonaisvaltaista viestinnän lisäämistä toivottiin:

"Ainakin voisi tiedottaa enemmän." (Vihtijoki)

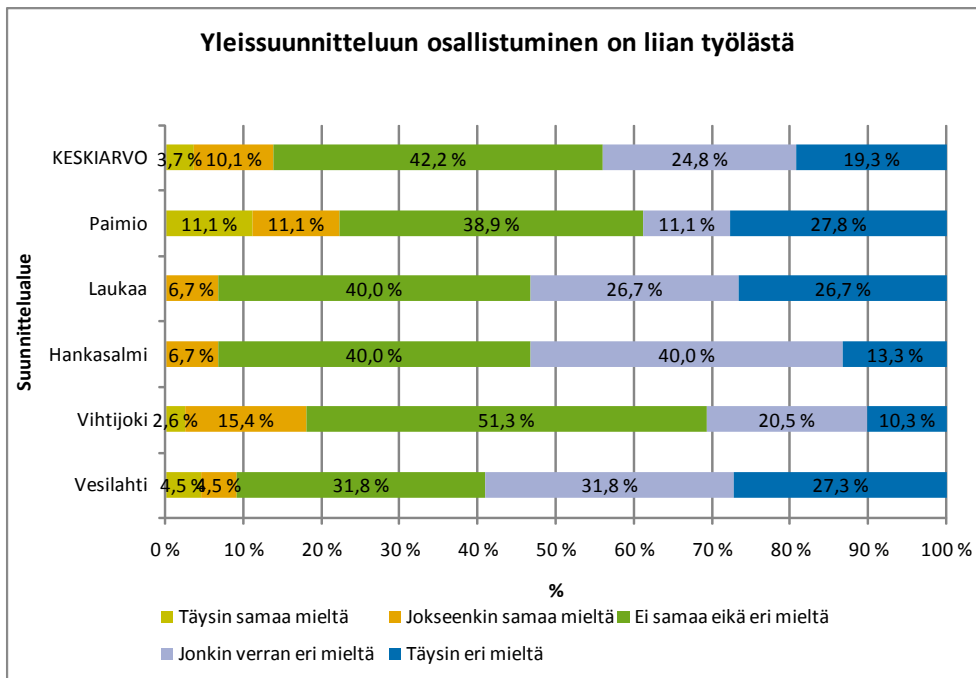
"Riittäväällä tiedottamisella" (Vihtijoki)

"Tiedotus tärkeää" (Vihtijoki)

"Tietoa siitä. Uutena maatalousyrittäjänä tiedon saaminen on hankalaa, kun sitä joutuu etsimään monesta paikasta." (Vihtijoki)

"Tiedotteita tilaisuuksista." (Vihtijoki)

Osittain viljelijät toivovatkin ainostaan tietoa yleissuunnittelusta, eivätkä laajaa vuorovaikutteista osallistamista: tiedotetaan mitä on jo tapahtunut tai mitä tulee tapahtumaan. Yksisuuntaisen tiedonkulun rinnalle viljelijät peräänkuuluttivat kaksisuuntaista tiedonkulkua, joista yleissuunnittelun käytössä ovat muun muassa järjestetyt keskustelutilaisuudet. Kaksisuuntaisessa tiedonkulussa informaatio kulkee termin mukaisesti sekä ylhäältä alas että alhaalta ylös. Kaksisuuntaista ja interaktiivista tiedonkulkua hyödyntämällä voidaankin yhdistää asiantuntijatieto viljelijöiden oma-kohtaiseen kokemukseen ja käytäntöön perustuvaan tietoon. Tämä edellyttää viljelijöiltä kuitenkin aktiivista otetta: tiedon vastaanottajasta tulee samanaikaisesti tiedon tuottaja. Kattavan tiedottamisen ja osallistamisen varjopuolena voidaankin pitää mahdollisia ajankäyttöllisiä haasteita, joita osallistuminen voi viljelijöille aiheuttaa. Viljelijöiltä tiedusteltiin onko yleissuunnitteluun osallistuminen liian työlästä. Suuri osa viljelijöistä (~42 %) ei ollut samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa (kuva 11). Osallistumisen työläyden voidaankin nähdä olevan erityisesti asenne- ja mielenkiintokysymys. Verrattaessa viljelijöiden kokemaa työläyttä viljelijöiden osallistumistapoihin, todettiin, että henkilöt, jotka osallistuivat maastokartoitukseen, eivät pitäneet yleissuunnitteluun osallistumista liian työläänä. Toisaalta taas henkilöt, jotka eivät osallistuneet maastokartoitukseen kokivat osallistumisen työlääksi. Voidaan todeta, että henkilöt, jotka kokevat maastokartoituksen osallistumisen työlääksi eivät lähde maastoon suunnittelijan kanssa. Mielenkiintoista on, että yleisötilaisuuteen osallistuminen koetaan työläämmäksi kuin suunnittelijan kanssa tehty maastokartoitus. Jopa puolet yleisötilaisuuteen osallistuneista koki, että yleissuunnitteluun osallistuminen on jokseenkin liian työlästä. Se voidaan tästä vetää johtopäätöksiä yleisötilaisuuksien annista verrattuna nähtyyn vaivaan, on vaikea sanoa.

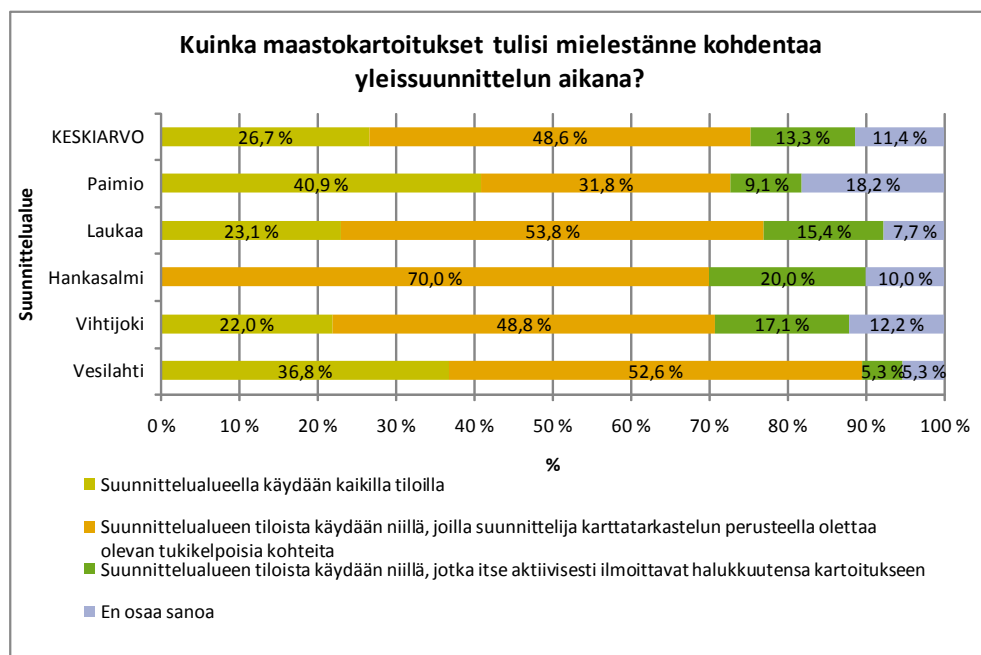
Kuva II. Vastaajien arviot yleissuunnittelun työläydestä.

Tarkasteltaessa väitettä alueittain, voidaan todeta, että Vihtijoen valuma-alueella ja Paimiossa viljelijät olivat useimmin vähintään jokseenkin samaa mieltä yleissuunnittelun työläydestä. Tieto on mielenkiintoinen, sillä kyseisillä alueilla oli myös runsaasti viljelijöitä, jotka kokivat mahdollisuutensa osallistua vähäisiksi ja tiedotuksen riittämättömäksi. Tulos on toisaalta helppo ymmärtää: viljelijät, jotka ovat kokeneet joutuneensa itse kaivamaan tietoa yleissuunnittelusta, voivat kokea osallistumisen liian työlääksi. Alueilla, joilla suunnittelija toimii viljelijöihin nähden mahdollisimman aktiivisesti, osallistuminen helpottuu, kun viljelijän ei itse tarvitse ilmoittautua tai ottaa yhteyttä.

4.4 Yleissuunnittelun maastotyö

Yleissuunnittelun peruskäytäntönä ovat maanomistajien kanssa tehtävät maastokäynnit. Yhdessä tehdyn kartoitustyön ja ns. kollektiivisen asiantuntijuuden periaatteiden noudattaminen onkin saanut teoriassa runsaasti kannatusta, mutta käytännössä keskustelua käydään edelleen mm. tilakohtaisen kontaktin ja neuvonnan roolista. Myös inventointikäytännöt ovat vaihdelleet suunnittelualueittain. Erityisesti yleissuunnittelualueiden kasvaessa on inventointitarkkuus sekä tilakohtaisten kontaktien suhteellinen määrä vähenemässä. Onkin törmätty kysymykseen kuinka suurella osalla tiloista tulisi yleissuunnittelun aikana käydä ja kuinka yleissuunnittelussa vierailtavat tilat tulee valita? Usein hyvin pienillä suunnittelualueilla lähes jokaiseen tilaan otetaan yhteyttä, kun taas suuremmilla suunnittelualueilla on siirrytty suunnittelijälähtöiseen toteutustapaan: suunnittelija valitsee esiselvityksen perusteella alueita, joita kartoitetaan. Tätä periaatetta täydennetään antamalla asukkaille mahdollisuus aktiivisesti ilmoittaa halukkuutensa tilakäyntiin ja yhteiseen kartoitukseen.

Nyt tehdyn selvityksen mukaan kumpikin edellä mainituista toimintamalleista saa kannatusta viljelijöiltä (kuva 12). Noin 27 % kyselyyn vastanneista arvioi, että suunnittelualueella tulisi käydä tasaisesti kaikilla tiloilla. Vielä suurempi joukko (~49 %) oli sitä mieltä, että suunnittelualueen tiloista käydään niillä, joilla suunnittelija karttatarkastelun perusteella olettaa olevan tukikelpoisia kohteita. Pelkkään viljelijän omaan aktiivisuuteen perustuvaa tilakäyntiä kannatti noin 13 % vastaajista. Huomioitavaa tulosten analysoinnissa on kysymyksen laadintatapa. Kysymys antoi vastaajalle mahdollisuuden valita vain yhden edellä esitetyistä vaihtoehdoista. Näin viljelijöillä ei ollut mahdollisuutta valita eri vaihtoehtojen sekoituksia. Osa viljelijöistä olikin täsmentänyt vastaustaan kirjoittamalla. Kaikki vastaustaan täydentäneet uskoivat juuri nykyisinkin käytössä olevaan yhdistettyyn malliin, jossa käynnit tehdään sekä suunnittelijan arvion että tilan oman aktiivisuuden perusteella. *”Voi olla, että kartoittaa ei löydy kohdetta, mutta isäntä haluaa sellaisen (tarvitaan siis sekä karttahavainnot, että ilmoittautuminen)”* Vihtijoki.

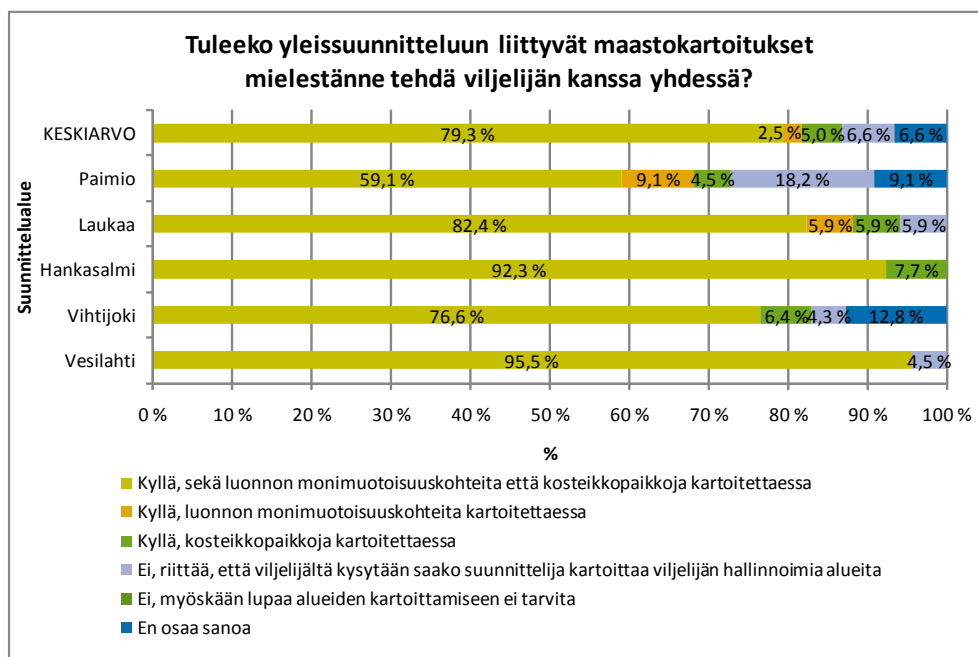

Kuva 12. Vastaajien arviot maastokartoitusten kohdentamisesta yleissuunnittelun aikana.

Tulosten valossa voidaankin todeta nyt käytössä olevien suunnittelukäytäntöjen olevan yhteneväisiä viljelijöiden toiveiden kanssa. Keskustelua voidaan kuitenkin käydä siitä aiheuttaako osittain viljelijöiden omaan aktiivisuuteen ja ilmoittautumisen perustuva toimintamalli sen, että osa erityisen arvokkaista kohteista jää kartoittamatta. Saadaanko omaan ilmoittautumiseen perustuvalla toimintamallilla mukaan vain ne viljelijät, jotka muutoinkin ovat aktiivisimpia ja innokkaimpia osallistumaan ja niin sanottu hiljainen enemmistö jää suunnittelun ulkopuolelle? Suunnittelijan tekemät aktiiviset yhteydenotot karttatarkastelun perusteella tuovat yleissuunnitteluun osin myös niitä tiloja, jotka eivät itse ilmoittautuisi mukaan. Huomioitavaa on kuitenkin, että suunnittelualueita kasvatettaessa suunnittelijan kartoilla tekemä karsintatyö muuttuu väistämättä entistä suuri-irteisemmäksi. Suuria alueita kartoitettaessa

mahdolliset pienemmät kohteet jäävät helposti tarkastamatta ja tilakäyntien suhteellista määrää voidaan joutua supistamaan. Toisaalta kartoitustapojen ja mallinnusmenetelmien kehittyessä tulee yleissuunnitteluun kenties uusia apuvälineitä, jotka voivat helpottaa yhä suurempien alueiden kartoittamista. Esimerkiksi ympäristöhallinnolla on nykyisin käytössä kosteikkopaikkoja mallintava ohjelma, joka antaa hyvän lähtökohdan maastotyöskentelyn suunnittelulle. Ohjelma sisältää edelleen joitakin virheitä valuma-alueajauksiin ja maankäyttöön liittyen, mutta muun esiselvitysmateriaalin ohessa, paikkatietoanalyysiin yhdistettynä, se voi helpottaa yleissuunnittelun toteutusta. Esiselvitystyön näin helpottuessa voi maastokartoituksiin jäädä yhä enemmän aikaa, joka voi merkitä yhä enemmän aikaa esimerkiksi neuvonnalle ja henkilökohtaiselle kontaktille.

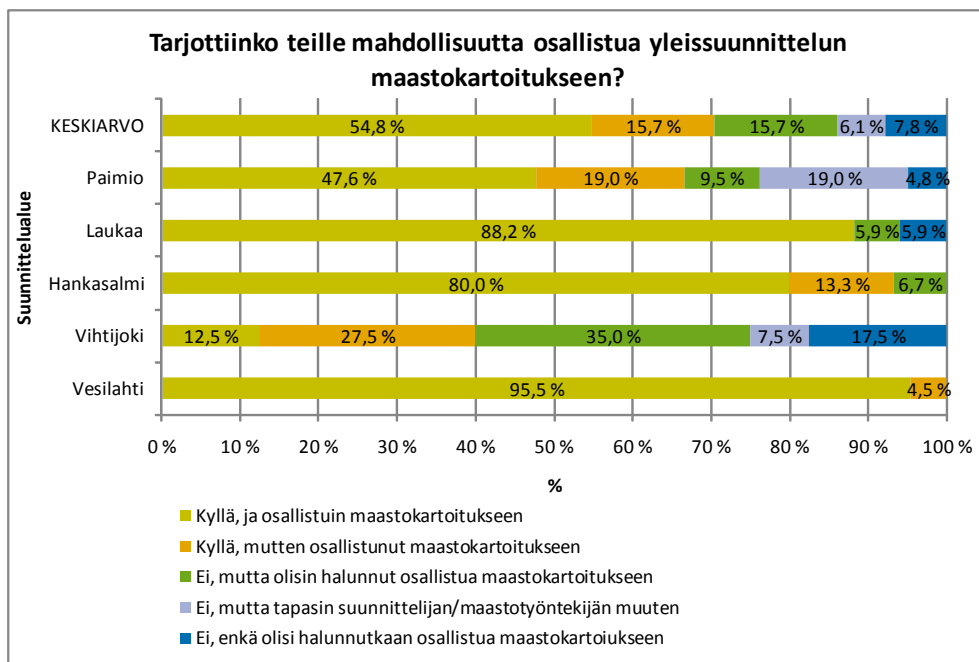
Jos maastokartoitusten kohdentaminen aiheutti hajontaa viljelijöiden kesken, olivat viljelijät pitkälti yksimielisiä siitä, että maastokartoitukset tulee tehdä yhdessä viljelijän kanssa (kuva 13). Noin 79 % kyselyn vastaajista oli sitä mieltä, että maastokartoitukset tulee tehdä yhdessä viljelijän kanssa sekä kosteikkopaikkoja että luonnon monimuotoisuuskohteita kartoitettaessa. Useat viljelijät olivat korostaneet yhdessä tehtävän maastokartoituksen ja erityisesti luvan kysymisen tärkeyttä myös avoimissa vastauksissaan. Vain noin 7 % vastaajista oli sitä mieltä, että maastokartoituksia tehtäessä riittää luvan kysyminen viljelijältä.

Kuva 13. Vastaajien arviot maastotyön tarpeellisuudesta viljelijöiden kanssa yhdessä tehtynä.

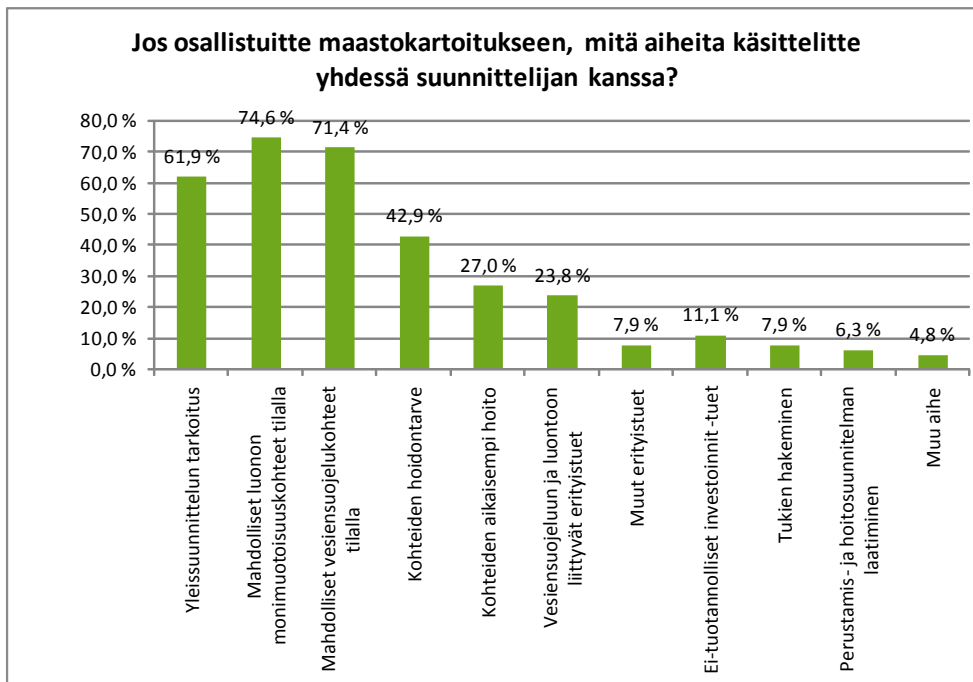
Pääpiirteittäin viljelijöiden toive maastokartoitukseen osallistumisesta näyttää myös toteutuneen (kuva 14). Noin 70 prosentille vastaajista oli tarjottu mahdollisuutta osallistua maastokartoitukseen ja noin 55 % kyselyyn vastanneista oli myös maastotyöhön osallistunut. Kuitenkin noin 16 % kyselyyn vastanneista olisi halunnut osallistua maastokartoitukseen, mutta ei tätä mahdollisuutta saanut. Erityisesti Vihtiöen yleissuunnittelualueella oli runsaasti viljelijöitä, jotka olisivat mahdollisuuden niin

salliessa mielellään osallistuneet maastokartoitukseen. 35 % alueen vastaajista kertoi, että olisi halunnut osallistua maastokartoitukseen, mutta mahdollisuutta tähän ei tarjottu. Erot muihin yleissuunnittelualueisiin johtunevat suunnittelualueen suu-
resta koosta ja luonnontieteellis-teknisestä kartoitustavasta. Verrattuna esimerkiksi yleissuunnittelualueista pienimpään, Vesilahden yleissuunnittelualueeseen, voidaan todeta, että Vesilahdessa maastokartoitukseen oli osallistunut 96 % kyselyyn vastanneista, kun vastaava prosentti Vihtijoen valuma-alueella oli 13 %. Kyseessä onkin kaksi hyvin erilaista yleissuunnittelualuetta, joiden koko ja erityispiirteet määrittelevät merkittävästi suunnitteluprosessia. Viljelijöiden vastausten valossa voitaisiin kuitenkin väittää, että liian suuren suunnittelualueen valinta vie resursseja henkilökohtaiselta viljelijäkontaktilta, joka on useimpien viljelijöiden toiveena. Mikäli kaikki maastokäynnit tehdään viljelijöiden toiveiden mukaisesti viljelijän kanssa yhdessä, tulee suurella, jopa satojen tilojen alueita kattavilla suunnittelualueilla varata maastokäynteihin runsaasti aikaa.

Kuva 14. Viljelijöiden osallistuminen maastokartoitukseen alueittain.

Maastokartoitukseen varattavaan aikaan liittyvät kiinteästi maastossa viljelijän kanssa käytävät aiheet. Tavallisesti viljelijän kanssa kierretään yhdessä mahdollisia yleissuunnittelukohteita ja keskustellaan kohteiden aikaisemmasta hoidosta, mahdollisista hoito- ja toimenpidetarpeista sekä kohteisiin soveltuvista tuista. Mahdollisesti maastokäynnin aikana voidaan keskustella laajemminkin maatalan ympäristönhoidosta. Kysyttäessä viljelijöiltä, mitä aiheita maastossa oli yleissuunnittelun aikana käyty läpi, tulivat kartoitettavat kohteet aiheena hyvin esille (kuva 15). Maastokartoitukseen osallistuneista viljelijöistä yli 70 % oli keskustellut sekä mahdollisista luonnon monimuotoisuus- että kosteikkokohteista yhdessä suunnittelijan kanssa. Myös yleissuunnittelun tarkoituksesta ja kohteiden hoidon tarpeesta oli puhuttu usein. Tuloksen perusteella maastokartoituksen yhteydessä onkin kollektiivisen asiantuntijuuden hengessä pyritty yhdistämään eri tahojen tietoja.

Kuva 15. Maastossa käsiteltyjä aiheita.

Erilaiset tukien liittyvät aiheet olivat jääneet maastossa vähälle huomiolle. Vain 15 viljelijää mainitsi, että maastokartoituksen yhteydessä olisi puhuttu luonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojeluun liittyvistä erityistuksista. Lukumäärä on pieni, sillä yhtenä yleissuunnittelun tarkoituksena on tuoda esiin erityistukien ja ei-tuotannollisten investointitukien mahdollisuuksia ympäristönhoidossa. Lukumäärä on myös ristiriidassa niiden kokemusten ja oletusten kanssa, jotka vallitsevat yleissuunnittelun toteuttajatahoissa. Usein maastokäynneille varataan muun muassa tuista kertovaa materiaalia, jota jaetaan halukkaille viljelijöille. Näin on tapahtunut myös selvityksessä mukana olleilla alueilla (Koivuranta 2009). Voidaankin kysyä onko maastokäynnin aikana avoimesti keskusteltu tuista viljelijöiden kanssa vai onko liian usein turvauduttu vain kirjallisen materiaalin jakamiseen. Osittain tukimuotojen läpikäymisen niukkuus voi johtua myös siitä, että erityistukia ja ei-tuotannolliset investoinnit tukia on käyty perinteisesti läpi yleisötilaisuuksissa. Eräs viljelijä olikin avoimessa vastauksessa maininnut, että aiheet, joita ei käyty läpi maastossa, tulivat läpikäydyiksi yleisötilaisuudessa. Se, että useamman viljelijän kanssa on keskusteltu kohteiden aikaisemmasta hoidosta kuin mahdollisista erityistukimuodoista voi myös kertoa siitä, että yleissuunnittelun painopiste on edelleen enemmän teknisessä kartoitustyössä kuin neuvonnassa. (Yleissuunnittelun, neuvonnan ja erityistukien suhdetta on käsitelty tarkemmin luvussa 4.4)

Positiivisena voidaan nähdä, että viljelijöiden mielestä mitään oleellista ei kuitenkaan jäänyt käsittelemättä maastokartoitusten aikana. Vain viisi viljelijää arvioi jonkin oleellisen aihealueen jääneen käsittelemättä. Käsittelemättä jääneet aiheet olivat: "kosteikot valtaojaan", "yleisesti", "suunnitelmien toteutus" ja "luonnonmukainen niitty". Lisäksi yksi viljelijä totesi, että "Aihealue on niin laaja, että menisi päiviä käydä kaikki läpi!". Osittain juuri aihealueen laajuuden vuoksi yhdessä tehty kartoitustyö vaatii

suunnittelijalta herkkyyttä sekä itse havaita potentiaaliset kohteet, että samanaikaisesti houkutella viljelijän paikallistuntemus osaksi yleissuunnittelua. Viljelijöiden paikallistuntemus voi johdattaa alueille, jotka ilman apua olisivat jääneet kenties suunnittelijalta huomaamatta.

4.5 Yleissuunnittelu erityistukien ja ei-tuotannolliset investoinnit – tukien edistäjänä

Yleissuunnittelun keskeisenä periaatteena on kartoittaa suunnittelualueelta kohteita, joiden toteutus ja hoito voidaan rahoittaa maatalouden ympäristötuen erityistuilla. Erityistukiin sisältyy monipuolinen joukko vapaaehtoisia toimenpiteitä, joilla voidaan tehokkaasti vaikuttaa maatalousluonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojelun eri osa-alueisiin. Erityistukia voi hakea viljelijä, joka on sitoutunut ympäristötukijärjestelmän perus- ja lisätoimenpiteiden noudattamiseen. Tuki voi olla 5- tai 10-vuotinen ja se määräytyy hoitotyöstä aiheutuneista kuluista ja tulonmenetyksistä. Yleissuunnitelmiensa kautta erityisesti edistettäviä tukimuotoja ovat monivaikutteisen kosteikon hoito, perinnebiotoopin hoito sekä luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen (taulukko 8). Lisäksi useissa kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmissa tarkastellaan alueita, joille on mahdollista perustaa suojavyöhyke, jonka hoitoon voi hakea suojavyöhykkeen perustaminen ja hoito- erityistukea.

Erityistukien lisäksi viljelijöiden on mahdollista hakea ei-tuotannolliset investoinnit- tukea arvokkaan perinnebiotoopin alkukunnostukseen ja monivaikutteisen kosteikon perustamiseen. Tuomalla esiin ympäristötuen mahdollistamia tukimuotoja, on viljelijöitä pyritty rohkaisemaan tukien hakuun ja oman elinympäristönsä hoitoon. Yleissuunnitelmassa esitettyjen kohteiden toteutus on kuitenkin vapaaehtoista, joten yleissuunnitelmassa ehdotettu kohde ei velvoita maanomistajaa tukisopimukseen tai muihin toimenpiteisiin.

Taulukko 8. Yleissuunnittelun avulla edistettävät erityistuet ja ei-tuotannolliset tuet (tukikausi 2007–2013).

- Suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito (5- tai 10-vuotinen sopimus)
- Luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen (5- tai 10-vuotinen sopimus)
- Perinnebiotoopin hoito (5-vuotinen sopimus)
- Monivaikutteisen kosteikon hoito (5- tai 10-vuotinen sopimus)
- Ei-tuotannolliset investoinnit tuki: Monivaikutteisen kosteikon perustaminen
- Ei-tuotannolliset investoinnit tuki: Perinnebiotoopin alkuraivaus ja aitaus

Koska kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua on tehty vasta muutaman vuoden ajan, ei tässä selvityksessä voida kattavasti arvioida, minkälaisia vaikutuksia nyt tehdyillä suunnitelmissa on ollut erityistuki- ja ei-tuotannolliset investoinnit – tukimääriin. Alueiden tukisopimusmäärien vertailu on lisäksi mahdotonta muun muassa maatalouskulttuuriin, maatalouden rakenteeseen, maiseman erityispiirteisiin, tilojen erikoistumiseen sekä maastonmuotoihin liittyvien erojen vuoksi. Myös ikäkysymykset tai vuokrasopimukseen liittyvät syyt voivat vaikeuttaa sopimusten tekoa. Kokemukset erityistukisopimusten määrästä luonnon monimuotoisuuden ja suojavyöhykkeiden yleissuunnittelualueilla eivät kuitenkaan aseta korkeita odotuksia suunnittelun lyhytaikaisista vaikutuksista erityistukisopimusten määriin. Yleissuunnittelulle asetetuista tavoitteista huolimatta, ei yleissuunnittelun

kautta ole saavutettu toivottuja tuloksia sopimusmäärien nousun suhteen. Härjämäen ja Kaljosen (2007) mukaan useiden alueellisten ympäristökeskusten alueella luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelualueille on kohdistunut vain alle 5 % erityistukisopimuksista. Usein suunnitelmien myötä alueilla on tehty alle kymmenen uutta erityistukisopimusta. Prosentuaalisesti suuremmat sopimusmäärät on saatu alueilla, joilla yleissuunnittelua on tehty laajoilla alueilla tehokkaalla suunnitteluotteella. Erittäin Lounais-Suomessa, jossa yleissuunnittelukokemuksia on runsaasti, on nähty sopimusmäärien nousevan yleissuunnittelun vaikutuksesta.

Suojavyöhykkeiden ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu onkin taloudellisessa mielessä ollut vain harvoilla alueilla kustannustehokasta, mikäli tehokkuutta arvioidaan sopimusmäärien avulla. Härjämäen ja Kaljosen (2007) arvioinnin perusteella luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelussa maa- ja metsätalousministeriölle raportoitujen suunnittelukustannusten perusteella rahaa yhden potentiaalisen tukihehtaarin löytymiseen on kulunut 18–867 euroa (Härjämäki & Kaljonen 2007, 35.). Vaikka vastaavia lukuja yhdistetystä kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelusta ei voida tässä yhteydessä esittää, kertoo käytännön kokemus alueellisista ympäristökeskuksista samankaltaisesta trendistä kuin luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelussa. Vain harvat yleissuunnitelmissa esitetyt kohteet siirtyvät suunnittelun aikana tai välittömästi sen jälkeen hoitoon ja sitä kautta erityistukien tai ei-tuotannolliset investoinnit- tukien piiriin.

Kyselyyn vastanneiden osalta erityistukisopimusten määrä noudatti tätä alkuolet- tamusta. Taustatietojen yhteydessä viljelijöitä pyydettiin ilmoittamaan mahdolliset erityistukisopimuksensa sekä sopimusten voimassaolovuosi. Tavoitteena oli tarkas- tella sopimusten lukumäärää erityisesti niiden sopimusten osalta, jotka oli solmittu aikaisintaan vuonna 2008. Vuonna 2008 solmitut sopimukset ovat ensimmäisiä, joihin tehdyillä yleissuunnitelmilla voi olettaa olleen vaikutusta. Tätä tarkastelua varten viljelijöiden ilmoittamat sopimukset jaoteltiin kolmeen ryhmään: ennen vuotta 2008 solmitut sopimukset, aikaisintaan vuonna 2008 solmitut sopimukset sekä sopimuk- set, joiden ajankohtaa ei tunneta (taulukko 9). Yhteensä vastaajien ilmoittamista 54 sopimuksesta vain seitsemän kappaletta oli solmittu vuonna 2008 tai myöhemmin. Näin ollen näiden sopimusten syntyyn yleissuunnittelulla olisi teoriassa voinut olla vaikutusta.

Yleisesti ottaen voidaan todeta, että sopimuksia on solmittu kaiken kaikkiaan niukasti. Selkeästi runsaiten yleissuunnittelualueilla on solmittu suojavyöhykkeen perustaminen ja hoito sopimuksia, yhteensä 22 kappaletta. Sopimusmääriä tarkas- teltaessa voidaan myös todeta, että solmitut erityistukisopimukset ovat keskittyneet vastaajien yhdelle kolmannekselle. Yhteensä 39 viljelijää ilmoitti 54 sopimusta. Näin ollen jokaisella erityistukisopimuksen ilmoittaneella viljelijällä on keskimäärin 1,4 erityistukisopimusta.

Taulukko 9. Vastaajien ilmoittamat erityistuki- ja ei-tuotannolliset investoinnit – tukisopimukset sopimustyyppin ja sopimuksen solmimisvuoden perusteella.

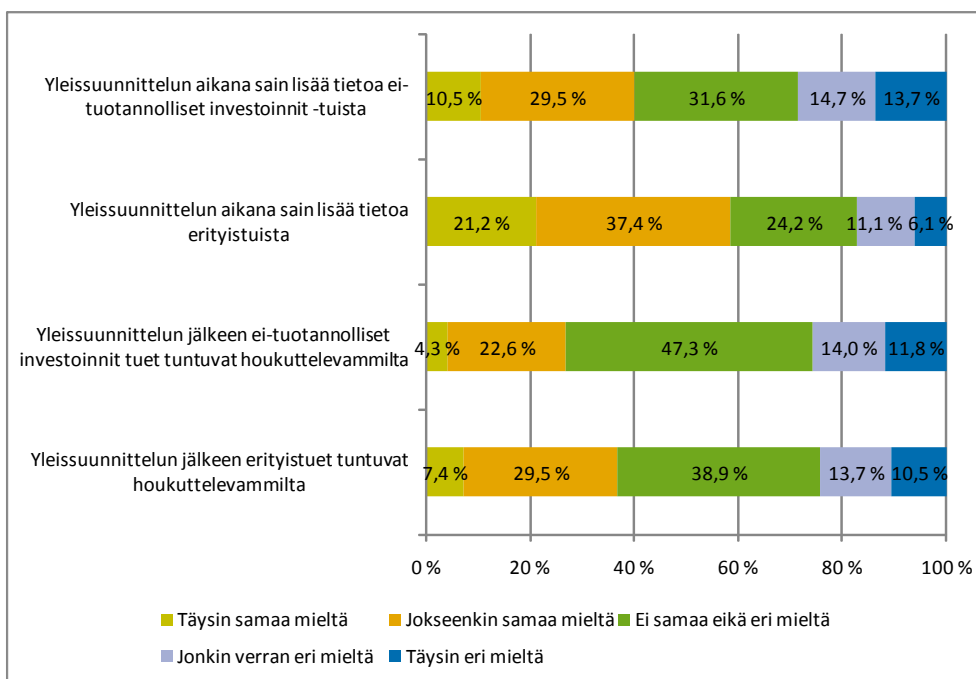
	Suojavyöhykkeen perustaminen ja hoito	Kosteikot ja laskeutusaltaat	Luonnon monimuotoisuuden edistäminen	Maiseman kehittäminen ja hoito	Luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen	Perinnebiotoopin hoito	Monivaikutteisen kosteikon hoito	Ei-tuotannolliset investoinnit: Monivaikutteisen kosteikon perustaminen	Ei-tuotannolliset investoinnit: Arvokkaan perinnebiotoopin alkuraivaus ja aitaus	Yhteensä
Ennen vuotta 2008 solmitut sopimukset	15	5	6	2	5	7				40
Aikaisintaan vuonna 2008 solmitut sopimukset	4				3					7
Sopimuksen aloitusvuotta ei ilmoitettu	3	2	1					1		7
Yhteensä	22	7	7	2	8	7	0	1	0	54

Edellä esitetyn valossa herääkin kysymys miksi sopimuksia ei solmita. Välittykö ja välitetäänkö yleissuunnittelun kautta todellisuudessa tietoa erityistukisopimuksista? Osittain tähän kysymykseen saatiin vastaus jo maastotyöskentelyä koskevien vastausten yhteydessä (luku 6): vain pieni osa viljelijöistä oli keskustellut tukimahdollisuuksista maastokartoituksen yhteydessä. Sen sijaan kyselyyn vastanneista lähes 60 % oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteen kanssa, että he olivat saaneet lisää tietoa erityistuista yleissuunnittelun aikana (kuva 16). Maastokartoitus ei olekaan ainoa tietolähde yleissuunnittelussa. Usein mm. tiedotekirjeissä ja yleisötalouksissa esitellään erityistukimuotoja. Viljelijät kokivatkin pääsääntöisesti, että yleissuunnittelu on hyvä tapa tuoda esiin erilaisia tukimuotoja. Vastaajista noin 27 % oli täysin samaa ja 43 % jokseenkin samaa mieltä, että yleissuunnittelu on hyvä tapa tuoda esiin erilaisia tukimuotoja. Viljelijät myös arvioivat, että yleissuunnittelu antaa hyviä esimerkkejä tukikelpoisista kohteista (kuva 16). Voidaankin todeta, että yleissuunnittelun tavoitteena oleva ympäristötavoitteiden jalkauttaminen käytännön toimenpiteiksi on onnistunut ainakin osittain.

Viljelijöiden arviot ei-tuotannolliset investoinnit tuen tunnettavuuden lisääntymisestä erosivat jonkin verran erityistukien tunnettuuden lisääntymiseen liittyvistä arvioista. Noin 40 % kyselyyn vastanneista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että yleissuunnittelu on lisännyt heidän tietoisuuttaan kyseisistä tukimahdollisuuksista. Viljelijöiden arviot eivät ole yllättäviä: erityisesti vuoden 2007 yleissuunnitteluprosesseissa ei-tuotannolliset investoinnit tuesta ei ollut saatavilla virallista tietoa. Suunnitteluprosessien aikaan saatavilla olevat tiedot perustuvat valtioneuvoston sekä maa- ja metsätalousministeriön asetusluonnoksiin. Koska saatavilla oli ainoastaan luonnoksia tulevasta tuista, ei suunnitteluun osallistuville viljelijöille voitu antaa juurikaan varmoja tietoja tukiin liittyen. Vesilahden yleissuunnitelman teko-aikaan, kesällä 2008, ei-tuotannolliset investoinnit-tuki oli juuri astunut voimaan

ja ensimmäisiä askelia tuen tunnettavuuden eteen tehtiin niin ympäristöhallinnon sisällä kuin sen ulkopuolellakin. Uuden tuen aiheuttamat epävarmuudet tekivät tuen markkinoinnista haasteellista. Näiden taustojen valossa voitaneen olla tyytyväisiä siihen, että niinkin suuri osa viljelijöistä koki saaneensa lisätietoa ei-tuotannolliset investoinnit tuesta yleissuunnittelun aikana.

Edellä mainitut epävarmuustekijät eivät ole harvinaisia puhuttaessa ympäristötukeen liittyvästä neuvontatyöstä. Yleissuunnittelua toteuttaville tahoille tukijärjestelmään liittyvä tiedonpuute, rahoituksen epävarmuus ja nopeat muutokset aiheuttavat epävarmuutta, joka heijastuu yleissuunnittelun aikana tehtävään neuvontatyöhön. Nähtäväksi jää kuinka esimerkiksi käynnissä olevan valtakunnallisen aluehallinnon uudistamisen eli ALKU-hankkeen myötä tapahtuva TE-keskusten ja ympäristökeskusten yhdistyminen tulee vaikuttamaan tukiehtoihin liittyvän tiedon kulkuun ja neuvonnassa tehtävään yhteistyöhön. Muutos on aina myös mahdollisuus ja ALKU-hankkeen tarjoamaa mahdollisuutta kannattaa tarkastella myös yleissuunnittelun kontekstissa.

Kuva 16. Vastaajien arviot yleissuunnittelusta tukitiedon edistäjänä ja yleissuunnittelun vaikutuksesta tukien houkuttelevuuteen.

Vaikka nyt tehdyn selvityksen perusteella viljelijät kokivat yleissuunnittelun hyväksi foorumiksi eri tukimuotojen esittelylle, sai tukijärjestelmä itsessään runsaasti kritiikkiä. Samalla kyselyn kautta saatiin tietoa siitä, miksi yleissuunnittelun aikana kiinnostuneet viljelijät lopulta jättivät hakematta tukia. Saadut tulokset ovat yhteneväisiä aiheesta aikaisemmin tehtyjen kartoitusten kanssa (mm. Kaljonen 2002, 36; Hokkanen 2006, 35). Viljelijät kritisoivat erityistukia ja tukijärjestelmää kokonaisuudessaan monimutkaisuudesta, liiallisesta byrokratiasta, alhaisesta tukitasosta, tiedon puutteesta ja liiallisesta tiukkuudesta. Erityistuet koettiin myös yhteensopimattomiksi nykyisten tehostusvaatimusten kanssa. Uusia käsitteitä ja määryksiä

on viljelijöiden mielestä vaikea toiminnallistaa ja tukimääräykset ovat epämääräisiä ja moniselitteisiä. Yhteensä kaikista kyselyssä annetuista kommentteista huomattava osa koski juuri ympäristötukijärjestelmän joustamattomuutta, kannattomuutta ja tuen hakemisen riskejä.

Useat viljelijät mainitsivat, että yleissuunnittelu sinällään on hyvä asia, mutta tukitasojen ollessa liian matalia, eivät viljelijät lähde hakemaan erityistukia.

"Aivan turhaa koko suunnittelu, jos ei tukien taso nouse." (Laukaa)

"Suunnittelu ihan hyvä, tarpeeton, jos ei tukitaso nouse" (Laukaa)

"Lisää rahaa erityistukiin, niin kyllä alkaa tapahtua! Omallakin tilalla on kohteita, mutta korvaus on niin olematon, etten viitsi ruveta hakemuksia täyttämään. Kartoittajan kanssa tultiin siihen tulokseen, että nykyinen hoito on ok. " (Hankasalmi)

"Jos tuet olisi olleet kohdallaan, nyt ei siitä tilalla hyötyä. Nyt vain tilan "riskit" olisivat lisääntyneet ilman mitään tuloja." (Laukaa)

Todettava on, että vain harvoilla tiloilla erityistuista saadaan merkittävää taloudellista hyötyä teoreettisesta 20 %:n kannustimesta huolimatta. Tietyntyyppisillä tiloilla erityistuet voivat kuitenkin olla kannattava tulonlähde. Esimerkiksi saaristokohteilla ja laajoilla merenrantaniityillä on saatu erityisen kannustavia kokemuksia erityistukien kannattavuudesta. (mm. Franzen & Lehtomaa 2005; Koivuranta 2009) Selvää kuitenkin on, että viljelijöiden väitteet tukien taloudellisesta kannattamattomuudesta eivät ole täysin perusteettomia. Kritiikkiä sai osakseen myös tuen hakemisen hankaluus ja pitkä kesto.

"Byrokratia pienemmäksi, suunnittelu ja hakemukset vaativat kohtuuttomasti toimintaa. Samalla vaivalla jo moni tekee esim. kosteikon." (Vihtijoki)

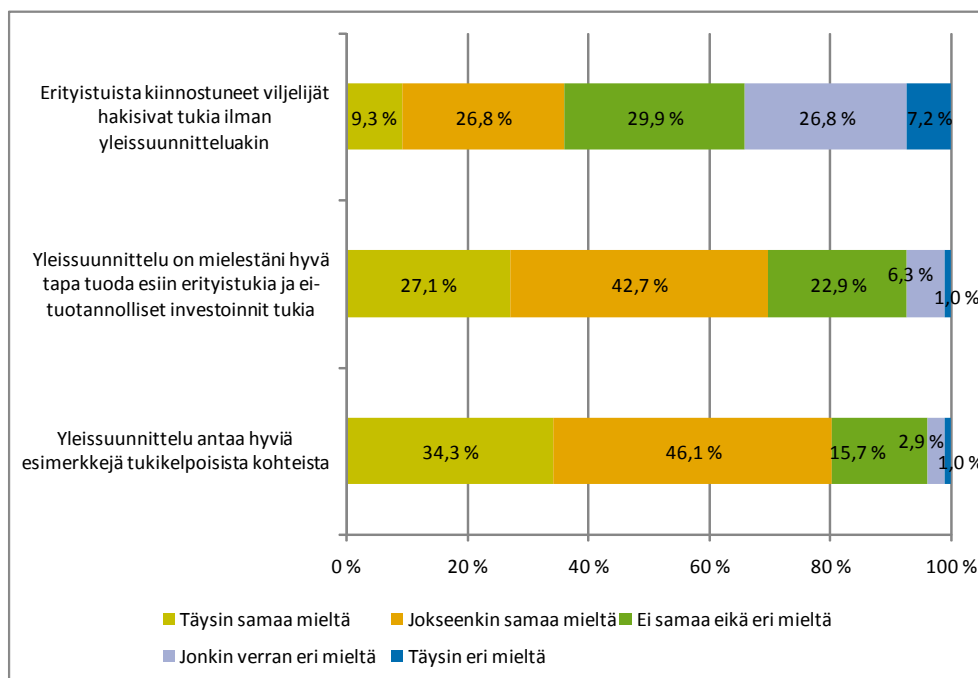
"Selkeät ohjeet ja hakemukset" (Hankasalmi)

Myös sanktioiden pelko ja mahdolliset epä tietoisuudessa tehdyt virheet puhuttivat:

"Suunnittelussa ei ongelmakohteita eikä haasteita vaan tukien sanktiointisysteemissä. Monimuotoisuustuet EHDOTTOMASTI irrotettava tilan muista tuista. Tukisysteemi myös ERITTÄIN epäselvä! Siksi esim. tilamme ei osallistunut, vaikka kohteita oli useita. Lisäksi tukitasot/määrät liian heikkojaa kustannuksiin nähden." (Laukaa)

"Yleisesti ottaen nykyisin tulee liikaa kaikenlaista määräystä ja sääntöjä ja uhataan sanktioilla jos hakee jotain tukea ja ei ole ihan ymmärtänyt vaikeeta tekstiä jota on sivukaupalla. Ei tavallinen ihminen uskalla lähteä hakeen niitä ettei viedä pois sitäkin mitä on muualta saatu. Yksinkertaista ja selkeätä toimintaa, niin uskaltas hakeekin jotain tukia lisää. ..." (Vesilahti)

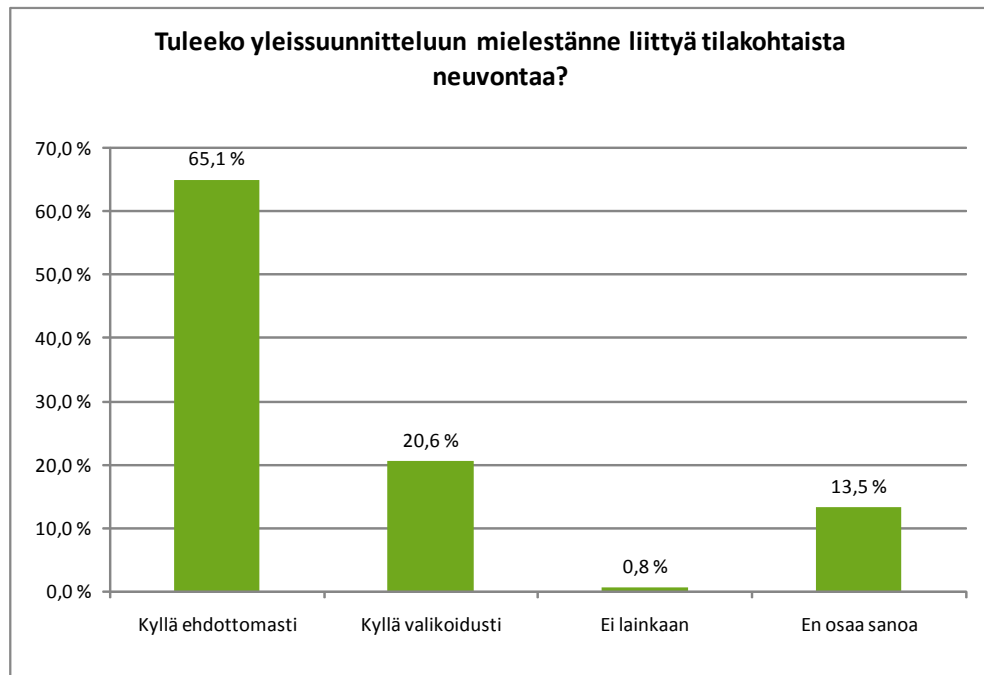
Edellä mainittujen tekijöiden valossa on vaikea arvioida, kuinka paljon viljelijät hakisivat tukia ilman yleissuunnittelua. Jos ongelman nähdään olevan tukijärjestelmässä itsessään, on vaikea arvioida, kuinka paljon yleissuunnittelulla voidaan vaikuttaa viljelijöiden aktiivisuuteen. Myös viljelijöiden oli vaikea arvioida kuinka moni hakisi tukia ilman yleissuunnittelua: 30 % vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa (kuva 17). Vastaavasti kolmannes arvioi, että tuista kiinnostuneet hakisivat tukia ilman yleissuunnitteluakin.

Kuva 17. Vastaajien arviot yleissuunnittelusta tukimuotojen edistäjänä ja tietolähteenä.

Kysyttäessä viljelijöiltä tuntuvatko erityistuet ja ei-tuotannolliset investoinnit tuet yleissuunnittelun jälkeen houkuttelevimmilta saatiin ainoastaan varovaiseen optimismiin kannustava tulos: noin 37 % vastanneista koki, että yleissuunnittelun jälkeen erityistuet tuntuivat houkuttelevimmilta, kun ei-tuotannolliset investointituen kohdalla sama luku oli noin 27 %. Yleissuunnittelun kautta siis ainakin tietty joukko viljelijöistä kokee tukimuodot houkuttelevimmiksi. Erityisen kannustavaa on, että vastaajat, jotka olivat saaneet tukimuodoista tietoa, arvioivat myös houkuttelevuuden lisääntyneen. Tulokset puolustavat tukiin liittyvän neuvonnan paikkaa osana yleissuunnittelua ja myös viljelijät kannattavat neuvontatyötä yleissuunnittelun osana. Peräti noin 65 % kyselyyn vastanneista viljelijöistä koki, että suunnitteluun tulisi ehdottomasti liittyä tilakohtaista neuvontaa muun muassa tukiin liittyen (kuva 18). Lisäksi noin 21 % vastanneista uskoi, että neuvontaa tulisi tehdä ainakin valikoidusti yleissuunnittelun aikana. Erityisen kuvaavaa on, että vain 1 % vastanneista arvioi, että yleissuunnitteluun ei tulisi liittyä lainkaan tilakohtaista neuvontaa. Vastaukset ovat jokseenkin yhteneväiset Härjämäen ja Kaljosen (2007) ohjausryhmäläisiltä saamien vastausten kanssa. Tuolloin noin 54 % vastanneista ohjausryhmäläisistä koki, että yleissuunnitteluun tulee ehdottomasti liittyä tilakohtaista neuvontaa. Vastaavasti noin 37 % vastanneista oli valikoidun neuvonnan kannalla ja noin 7 % vastanneista koki, että neuvontaa ei tulisi pääsääntöisesti tehdä osana yleissuunnittelua. Viljelijöiden ja ohjausryhmäläisten vastaukset eroavatkin lähinnä vain neuvonnan ehdottomuudessa: viljelijät painottavat enemmän ehdotonta neuvontaa, kun taas suunnittelijat valikoisivat enemmän. Neuvonnan rooliin liittyvät kysymykset linkittyvätkin tiiviisti kysymyksiin koko yleissuunnittelun tavoitteista ja tarkoituksesta. Perinteinen työnjako neuvonnan ja ympäristöhallinnon välillä on ollut, että neuvonta vastaa tilakohtaisesta neuvonnasta ja ympäristöhallinto yleisemmän tason suunnittelusta (Aakkula ym. 2006). Tämän näkemyksen mukaan yleissuunnittelua ja tilakohtaista

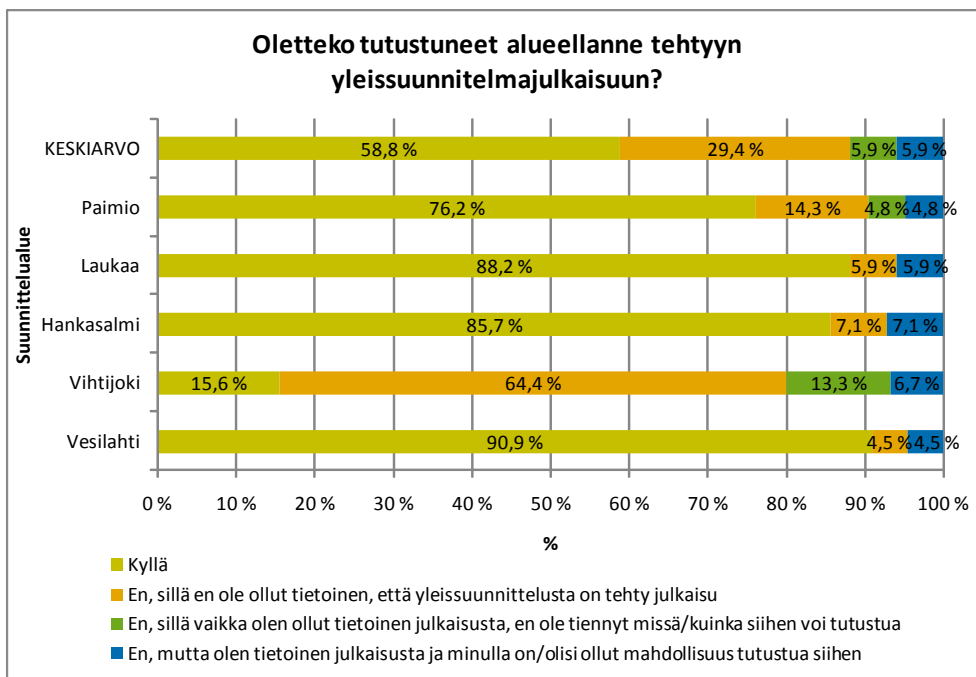
neuvontaa ei tulisi sotkea keskenään. Yleissuunnittelussa tämänkaltaisesta työnjao-
osta on pyritty pääsemään osittain eroon. Keskustelua yleissuunnittelun yhteydessä
tehtävästä neuvonnasta käydään kuitenkin yhä. Yleisilmapiiri alleviivaa kuitenkin
neuvonnan ja vuoropuhelin monipuolistamista.

Kuva 18. Vastaaajien arviot tilakohtaisesta neuvonnasta osana yleissuunnittelua.

4.6 Yleissuunnitelmajulkaisu

Yleissuunnittelussa kartoitetuista kohteista tehdään yleissuunnittelun päätteeksi jul-
kaisu, jossa esitetään kartoitetut kohteet, kohteiden mahdolliset hoitosuosituks²et sekä
hankkeen lähtökohdat ja tavoitteet. Julkaisun laadintaan ja sisältöseikkoihin on esi-
tetty ohjeita yleissuunnittelusta kertovissa oppaissa (Heikkilä 2002; Karhunen 2007).
Julkaisu liittyy keskeisesti yleissuunnitelman hyödyntämistavoitteisiin. Tarjoamalla
viljelijöille mahdollisuus tutustua kohteisiin ja hoitosuosituksiin kirjallisena, toivo-
taan, että yhä useampi rohkenisi lähteä hoitamaan suunnittelun aikana kartoitettuja
alueita. Julkaisun toivotaan auttavan hoidon suunnittelussa ja tukien hakemisessa.

Kuva 19. Yleissuunnitelmajulkaisuun tutustuneet viljelijät.

Kyselyyn vastanneista viljelijöistä lähes 60 % oli tutustunut alueellaan tehtyyn julkaisuun (kuva 19). Suunnittelualueiden välillä oli kuitenkin huomattavia eroja siinä, kuinka moni oli tutustunut julkaisuun. Erityisesti Vihtioen alueella vain harva viljelijä (16 % vastanneista) oli tutustunut yleissuunnitelmaan. Vihtioen alueella ongelman syyksi voidaan identifioida se, että julkaisua ei lähetetty alueen viljelijöille. Muilla yleissuunnittelualueilla kohde-ehdotuksen saaneille viljelijöille lähetettiin julkaisu postitse. Epätietoisuus julkaisusta kävikin ilmi avoimissa vastauksissa, joissa Vihtioen vastaajat korostivat, kuinka eivät olleet tietoisia koko julkaisusta.

"Tätä yleissuunnitelma julkaisua on yritetty etsiä netistä tuloksetta." (Vihtijoki)

"En voi kertoa mielipidettä, koska en ole nähnyt yo. julkaisua." (Vihtijoki)

"Paha kommentoida kun ei ole nähnyt koko paperia!" (Vihtijoki)

"Yleissuunnitelma ei ole vielä saapunut tilalle." (Vihtijoki)

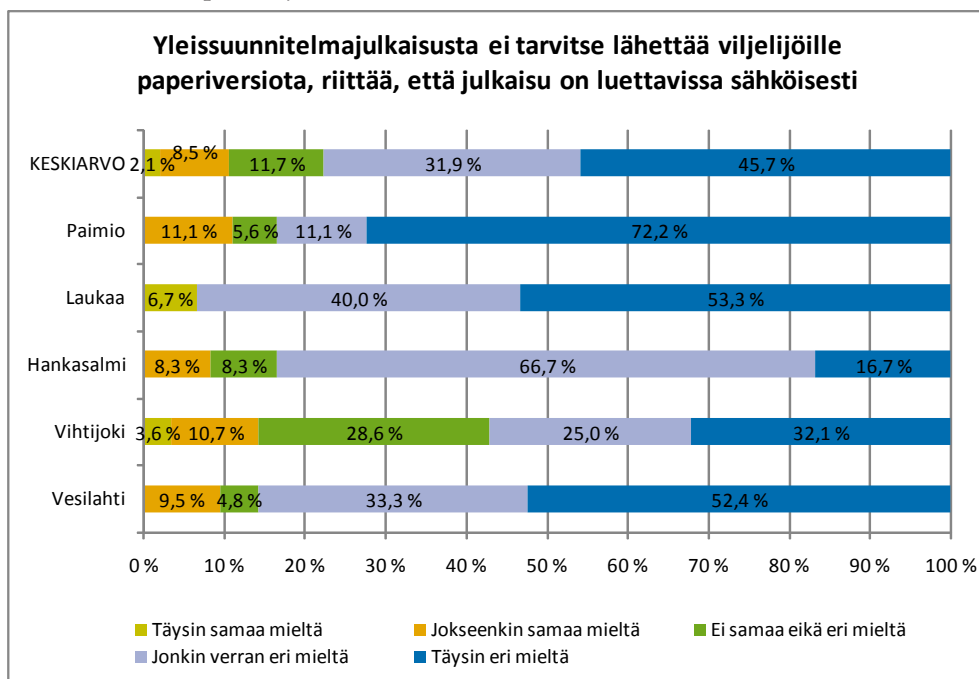
Osa viljelijöistä myös luuli, että itse suunnitteluprosessi oli vielä kesken. Tämä oletamus voi johtua alueella yleissuunnittelun kanssa samanaikaisesti toteutetusta Hiidenvesi-hankeesta, jonka aikana alueella kartoitettuja kosteikkopaikkoja pyritään toteuttamaan. Näin kaksi erillistä hanketta on voinut sulautua viljelijöiden mielessä yhdeksi projektiiksi, jota ei vielä kyselyn aikaan oltu saatettu päätökseen.

"En tiedä, onko tämän alueen yleissuunnitelma valmis." (Vihtijoki)

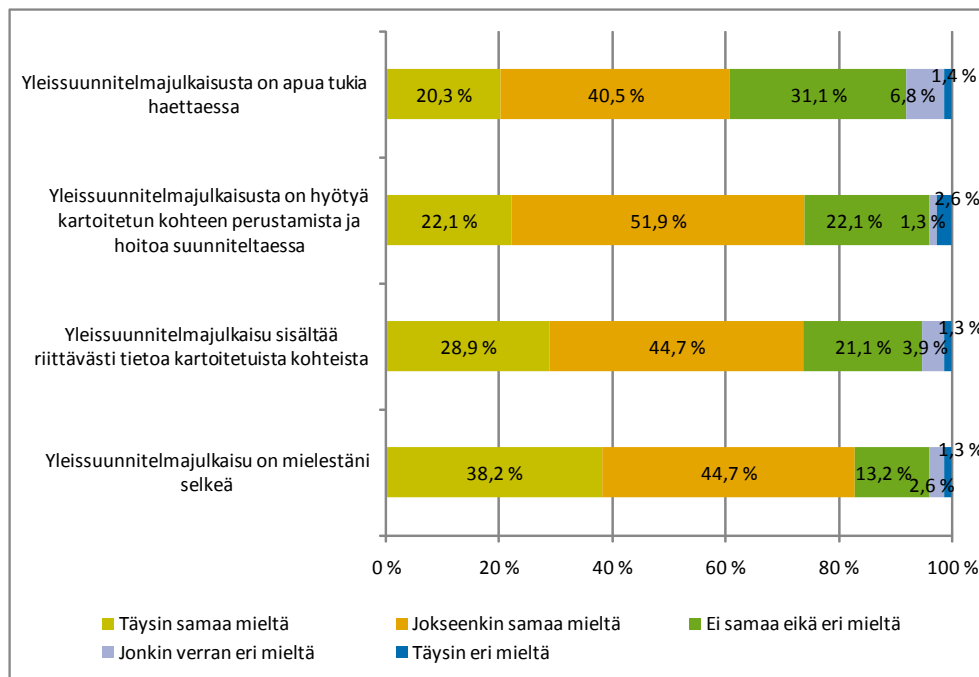
Kyselyn perusteella onkin todettava, että viljelijöille lähetettävää paperista julkaisua ei ainakaan vielä voida korvata sähköisellä julkaisulla. Vastaajista noin 78 % arvioi, että sähköinen versio ei ole riittävä, vaan tarvitaan paperinen julkaisu, johon viljelijät voivat tutustua (kuva 20).

"Toivottavaa saada julkaisu, jos maanhallintaa valuma-alueella." (Vihtijoki)

Osittain samaan johtopäätökseen ovat tulleet myös alueelliset ympäristökeskukset (Koivuranta 2009). Uudenmaan ympäristökeskuksen alueellakin paperijulkaisun postittamisesta päätetään aina hankekohtaisesti, eikä julkaisun viljelijäjakelu ole tulevaisuudessa poissuljettu mahdollisuus.

Kuva 20. Vastaajien arviot sähköisen julkaisun riittävydestä.

Kuva 21. Vastaajien arviot yleissuunnitelmajulkaisusta.

Julkaisuihin liittyviin eroihin viitaten yleissuunnitelmia on kritisoitu niiden vertailukelpoisuuden puutteesta. Aliarvioimatta raportoinnin ja seurannan merkitystä, jossa julkaisuilla on luonnollisesti merkittävä asema, voidaan todeta, että pääasia julkaisuissa tulisi kuitenkin olla ymmärrettävyydellä, käytännönläheisyydellä ja paikallisesti saavutettavalla hyödyllä. Mikäli viljelijät eivät koe julkaisusta saatavan hyötyä, tehdään julkaisua vain hallinnon raportointitarpeisiin. Todettava on, että nämä kaksi tarvetta eivät ole toisensa poissulkevia, mutta ensisijaisena tavoitteena tulisi kuitenkin pitää julkaisun tekemistä viljelijöitä, ei raportointia ja vertailua varten. Viljelijöiden tässä selvityksessä esittämien arvioiden mukaan yleissuunnitelmat ovat palvelleet tarkoitustaan melko hyvin (kuva 21). Vastanneista noin 61 % arvioi, että julkaisusta on ainakin jossakin määrin hyötyä tukia haettaessa ja jopa 74 % vastanneista arvioi, että julkaisusta on hyötyä kohteen hoitoa tai perustamista suunniteltaessa. Lisäksi 74 % vastanneista arvioi, että julkaisu sisältää riittävästi tietoa kartoitetuista kohteista. Erään viljelijän kommentti kertoo julkaisun tavoitteet saavutetun:

"Hyvä lähestymistapa. Muistuttaa ja palauttaa asian mieleen." (Laukaa)

Myös julkaisun selkeyteen oltiin tyytyväisiä: noin 85 % vastanneista koki, että julkaisu oli selkeä. Julkaisun visuaaliseen ilmeeseen liittyen annettiin myös muutamia kirjallisia kommentteja:

"Kuvat piristivät sopivasti julkaisua." (Vesilahti)

"Laadukas, hyvin tehty." (Laukaa)

Julkaisuun liittyen saatiin myös muutamia kehitysehdotuksia. Ehdotukset eivät suoranaisesti liittyneet julkaisun kehittämiseen vaan laajemmin yleissuunnitteluun ja sen haasteisiin.

"Kauniita kuvia ja unelmia, jotka jyrkässä ristiriidassa sen kanssa, miten hoito on mahdollista käytännössä toteuttaa." (Laukaa)

"Yleissuunnitelman olemassaolo pitäisi huomioida reilusti tukia haettaessa. Hakemus yksinkertaisempi." (Vihtijoki)

Yleissuunnitelmahankkeiden kulurakenteita katsoessa voi huomata, että julkaisun painokustannukset ovat suunnittelussa merkittävä menoerä (Kustannustilitystiedot 2008; 2009). Eräs viljelijä esittikin kysymyksen, jota yleissuunnittelun parissa toimivat voivat pohtia.

"Ehkä voisi tehdä halvemman ja vaatimattomamman version??" (Laukaa)

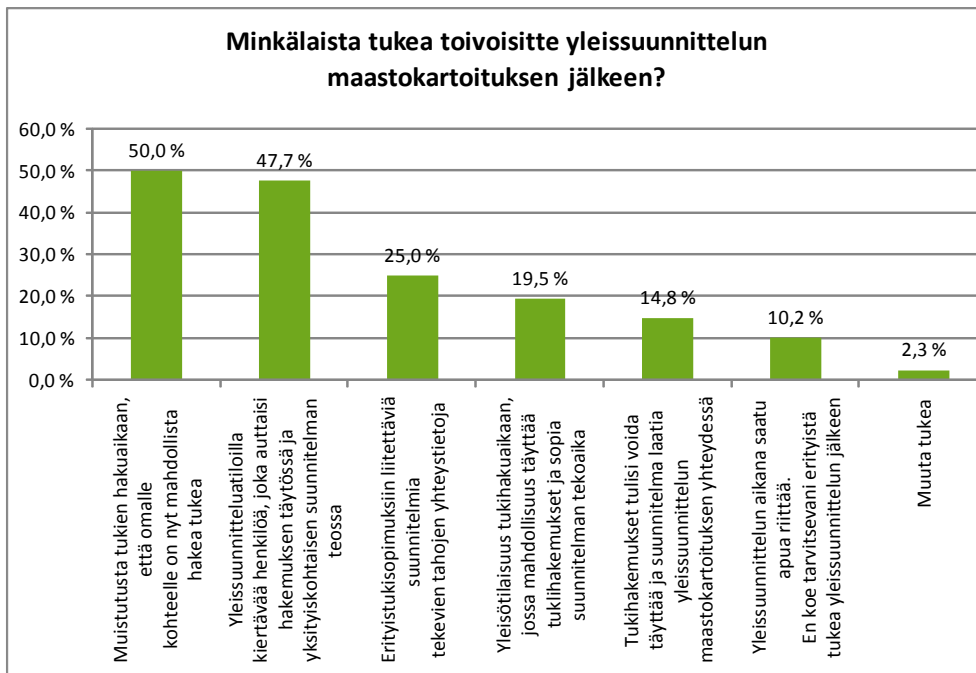
Yleissuunnitteluoppaissa annetaan vaihtoehtoja julkaisun toteuttamiseen. Eriyisesti pienillä suunnittelualueilla, jonka suunnitelman käyttäjät tuntevat hyvin, on esitetty käytettäväksi pelkistettyä karttaesitystä. Julkaisua on kuitenkin helppo jakaa ja käyttää myöhemmin neuvontamateriaalina ja se jää mm. kirjastoihin, kun taas karttaesitys voi kadota tai jäädä vain suppean ryhmän käyttöön. Luomalla selkeiden karttojen ja ytimekkäiden kohdekuvausten kokonaisuus, palautetaan asia toimijoiden mieliin.

4.7 Suunnitelmasta toteutukseen

Osallistavan suunnittelun periaatteisiin kuuluu, että osallistujille taataan osallistumismahdollisuudet myös suunnitteluvaiheen jälkeen (Wallenius 2001, 61). Yleissuunnittelu tehdään usein projektimuotoisena, tietyn ajanjakson kestävä hankkeena. Ongelmana onkin ollut yleissuunnittelun jälkihoidon puute. Valitettavan usein vuoropuhelu viljelijöiden kanssa päättyy täysin yleissuunnitelmajulkaisun ilmestyttyä. Osittain vuoropuhelun päättymisen takana voi olla suunnittelutyössä mukana olevien henkilöiden vaihtuvuus. Yleisesti käytössä on toimintamalli, jossa aluekeskuksiin palkataan organisaation ulkopuolinen henkilö toteuttamaan maastotyöt ja laatimaan suunnitelma. Samoin konsulttitoimistoa käytettäessä vaihtuvat yleissuunnittelua toteuttavat henkilöt ja pitkäjänteistä toimintaan sitoutumista ja sitouttamista ei välttämättä tapahdu.

Suunnitelmien tueksi onkin ehdotettu erilaisia neuvonta-, markkinointi- ja työllistämishankkeita (Härjämäki & Kaljonen 2007). Tässä selvityksessä mukana olleista alueista Vihtijoen suunnittelualueella yleissuunnitelman jälkeinen työ on ollut merkittävää. Erityisesti alueella vuosina 2005–2011 toteutettava Hiidenveden kunnostushanke mahdollistaa yleissuunnittelussa kartoitettujen kohteiden tehokkaan hoitoon saattamisen. Kunnostushankkeen aikana panostetaan muun muassa viljelijöille tehtävään markkinointiin ja neuvontaan. Myös Keski-Suomessa Laukaan ja Hankasalmen yleissuunnittelualueilla kokeiltiin yleissuunnittelun jälkeistä markkinointia. Ympäristökeskus järjesti tukihakuaikaan yleisötilaisuuden, jonne kutsuttiin kaikki viljelijät, joille oli yleissuunnitelmissa esitetty kohteita. Tilaisuudessa viljelijöillä oli mahdollisuus konkreettiseen tukineuvontaan ja suunnitelmien tekoon. (Koivuranta 2008b.)

Edellä kuvatun kaltaisia panostuksia yleissuunnittelun jälkeisenä aikana toivotaan viljelijöiden toimesta. Kyselyyn vastanneista viljelijöistä vain noin 10 % koki, että yleissuunnittelun aikana saatu apu riittää eikä muuta tukea yleissuunnittelun jälkeen tarvita (kuva 22). Sen sijaan 50 % vastanneista koki, että tukihakuaikaan lähetettävä muistutus olisi hyvä apu yleissuunnittelun jälkeen. Lähes yhtä suuri osa viljelijöistä arvioi, että yleissuunnittelutiloilla kiertävä, hakemusten ja suunnitelman teossa auttava henkilö olisi tärkeä yleissuunnittelun jälkeen. Sen sijaan yleisötilaisuuksissa tehtävää hakemusten täyttämistä ei arvioitu yhtä houkuttelevaksi. Hakemusten huolellinen täyttäminen vaatiikin usein keskustelua ja pohdintaa, jota ei yleisötilaisuudessa välttämättä voida tai haluta käydä.

Kuva 22. Viljelijöiden arviot yleissuunnittelun jälkeen tarjottavista tukimuodoista.

Tiloilla kiertävä henkilö olisi alueellisilta ympäristökeskuksilta merkittävä panostus neuvonnan lisäämisen suuntaan. Sen sijaan hakuaikaan lähetettävä muistutuskirje olisi yksinkertainen ja oletettavasti kustannustehokas tapa panostaa yleissuunnittelun jälkihoitoon. Kevään tukihakuaikaan lähetettävän kirjeen laatiminen valmiiksi kesän suunnitteluprosessin aikana ei sitoisi henkilökuntaa juurikaan yleissuunnitteluhankkeen jälkeen.

Yllättävää sinänsä on, että vain noin 15 % vastanneista oli sitä mieltä, että tukihakemukset tulisi voida täyttää jo yleissuunnittelun aikana. Yksi vastanneista ottikin asiaan kantaa avoimessa osiossa, todeten, että vaikka idea jäisi yleissuunnittelun aikana mieleen, tarvitaan varsinaisen sopimuksen tekoon ajatteluaikaa. ”Jos joku niin haluaa, mutta usein nämä asiat kaipaa kypsytystä.” Hieman suurempi osa vastanneista (noin 25 %) arvioi, että yksityiskohtaisia kosteikko- ja lumosuunnitelmia tekevien tahojen yhteystietojen saaminen olisi hyvä apu yleissuunnittelun jälkeen. Esimerkiksi Lounais-Suomen alueella on käytössä jo pidemmän aikaan ollut päivittyvä yhteystietoluettelo, jota on voitu antaa tuista kiinnostuneille viljelijöille. Muilla alueilla listojen laatimisen on estänyt käytännön ongelma: hoitosuunnitelmia tekeviä tahoja ei ole riittävästi listojen muodostamiseen. Usein ainoana yksityisenä palveluntarjoajana on ProAgria maaseutukeskus. Erityisesti ongelma koskee kosteikkosuunnitelmia laativia tahoja. Palveluntarjoajia, joilla on sekä tekniseen suunnitteluun että luonnon monimuotoisuuden huomioimiseen soveltuva kokemus, ei juuri ole. Jälkimarkkinoinnin haasteena onkin hoitosuunnitelmia tekevien henkilöiden puute. Jotta tämä yleissuunnitelmien ja erityistukien välissä sijaitseva pullonkaula saataisiin poistetuksi, on Uudenmaan ympäristökeskus aloittanut yhteistyön Hämeen ammattikorkeakoulun kanssa suunnittelijoiden kouluttamiseksi (Koivuranta 2008b).

Viljelijät tarttuivat yleissuunnittelun jälkeisen ajan haasteisiin myös avoimissa kysymyksissä. Osallistamisen ja viestinnän lisäksi yleissuunnittelun kehitysideat

liittyivätkin juuri yleissuunnittelun päättymisen jälkeiseen tiedotukseen ja apuun. Usein viljelijät totesivat saman, mikä on todettu myös yleissuunnittelun toteuttajatahojen toimesta: liian usein suunnitelmat jäävät vain suunnitelmiksi, eikä todellista muutosta tapahdu. Vastaukseksi ehdotettiin kohteiden toteuttamista ulkopuolisen tahon toimesta, viljelijän suostumuksella.

”Asia jää helposti suunnitteluasteelle. Tukien hakeminen ei ole kannattavaa käytettyyn aikaan ja aiheutuviin kustannuksiin nähden. Teetetään työ ulkopuolisen tahon toimesta. Viljelijä ei välttämättä halua/tarvitse tällöin mitään korvausta, kun kustannuksia ei synny.” (Laukaa)

”Suunnitelmissa/kartoituksessa havaitut ympäristönsuojelukohteet/-toimenpiteet voitaisiin viljelijän suostumuksesta automaattisesti suunnitella ja toteuttaa. Tällöin ei tarvitsisi mitään tukia ja asia etenisi ympäristön kannalta oikeaan suuntaan.” (Laukaa)

Myös tukihaun helpottamiseksi tehtäviä toimia kannatettiin:

”Yleissuunnittelua voisi viedä vielä vähän pitemmälle, jos vain rahkeet riittää; suunnilleen valmiit hakemukset viljelijälle ja kohteen hoitotiedot tarkalleen. Siis viljelijän käyttöön vain.” (Vesilahti)

”Niinkuin usein näissä suunnittelujutuissa käy, käytännön vaikuttavuus voi jäädä vähäiseksi, siksi panostaisin tuen hakemisen helpottamiseen vielä enemmän.” (Vesilahti)

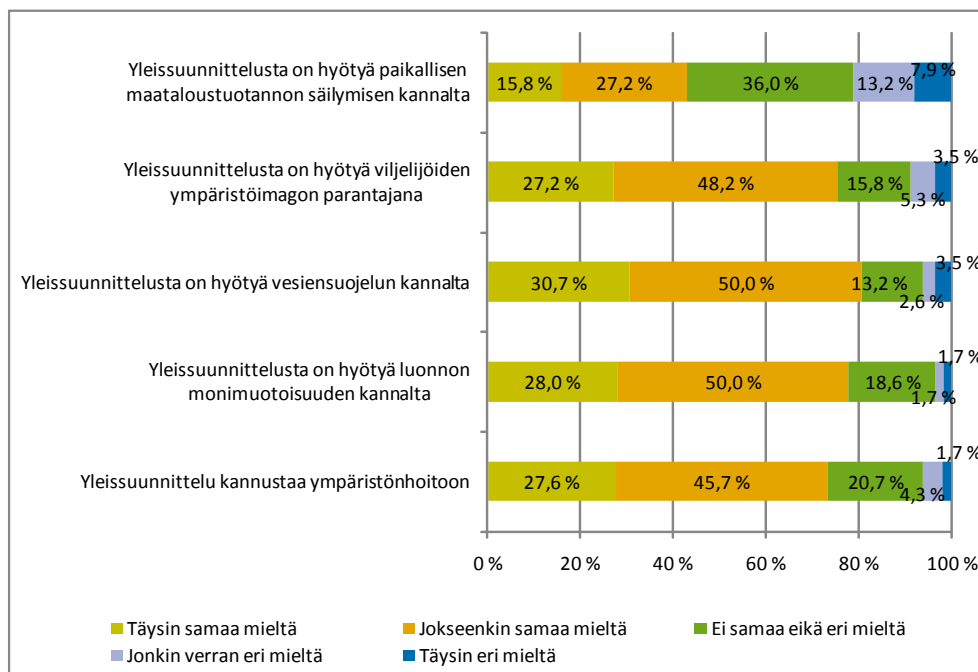
”Selkeät toimintaohjeet kartoituksen jälkeen kohteiden toteuttamiseen ja erityistukien hakuun.” (Vesilahti)

Positiivisen mielikuvan ja tiedon muuttaminen konkreettiseksi ympäristönhoidoksi ja erityistukisopimuksiksi vaatiikin ympäristöhallinnolta lisää toimia yleissuunnittelun jälkeen. Ympäristöhallinnon on hyväksyttävä, että viljelijöiden mielenkiinnon herättäminen ympäristönsuojeluhankkeisiin vaatii aikaa. Härjämäen ja Kaljosen (2007) mukaan kriittisin vaihe sopimusten synnyn ja hoidon aloittamisen kannalta ovat muutamat suunnitelman jälkeiset vuodet. Yleissuunnittelua ei tulisikaan tarkastella kesän kestäväenä projektina vaan jatkuvana prosessina ympäristöhallinnon ja viljelijän välillä, jossa intensiivisintä yhteistyötä tehdään kartoituksen jälkeisten vuosien aikana. Suunnitelmien elossa pitäminen voi koostua muun muassa aktiivisesta neuvonnasta, uusista hankkeista, tehokkaasta jälkimarkkinoinnista, suunnitteluavusta, työllistämiprojekteista ja ennen kaikkea vuorovaikutteisesta yhteistyöstä. Vain kannustavalla pitkäjänteisellä työllä saavutetaan tulokset, jotka yleissuunnittelulle on asetettu. Työtä tehdessä on muistettava, että yleissuunnittelun tavoitteiden saavuttamisen esteenä on tekijöitä, jotka ovat muotoutuneet vuosien saatossa: muun muassa viljelijöiden epäluottamus EU:ta, ympäristötukijärjestelmää ja ympäristöhallintoa kohtaan estää uusien sopimusten syntyä. Ei voidakaan olettaa, että pitkällä aikavälillä muotoutuneita mielipiteitä ja ennakkoluuloja muutetaan lyhyen aikavälin toimilla.

4.8 Yleissuunnittelun vaikuttavuus

Viljelijöiden arviot yleissuunnittelun vaikutuksista ympäristönhoitoon, luonnon monimuotoisuuteen ja vesiensuojeluun olivat kaiken kaikkiaan positiivisia. Noin 81 % vastanneista arvioi, että yleissuunnittelusta on hyötyä vesiensuojelun kannalta

(kuva 23). Vastaavasti noin 78 % vastaajista koki, että yleissuunnittelusta on hyötyä luonnon monimuotoisuuden kannalta. Hieman pienempi joukko vastaajista (noin 73 %) arvioi, että yleissuunnittelu kannustaa ympäristönhoitoon. Vastausten perusteella viljelijöiden voidaankin katsoa suhtautuvan yleissuunnittelun vaikutuksiin yleisesti ottaen myönteisesti. Mielenkiintoista kuitenkin on, että viljelijät arvioivat suunnittelun vaikuttavan enemmän luonnon monimuotoisuuteen ja vesiensuojeluun kuin mitä he kokivat yleissuunnittelun kannustavuuden. Mikäli yleissuunnittelu ei kannusta ympäristönhoitoon, voidaan kysyä, mistä vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen ja vesiensuojeluun aiheutuvat. Mahdollista on, että kannustavuus yhdistetään taloudelliseen kannustukseen ja sen mahdolliseen puutteeseen: toisin sanoen yleissuunnittelu ei taloudellisesti kannusta ympäristönhoitoon, mutta sillä voi muuta kautta olla vaikutusta luonnon monimuotoisuuden edistämiseen ja vesiensuojeluun. Onkin todettava, että yleissuunnittelun vaikutukset ympäristönhoitoon eivät ole aina riippuvaisia solmituista tukihakemuksista. Härjämäen ja Kaljosen (2007, 63) mukaan luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun tuloksena esimerkiksi metsäsaarekkeiden ja reunavyöhykkeiden hoitoa saatetaan muuttaa yleissuunnitelman ehdotuksen mukaiseksi ilman, että kohteelle haetaan tukea. Härjämäki ja Kaljosen puhuvatkin yleissuunnittelun positiivisista piilovaikutusmekanismeista. Nyt tehdyn selvityksen mukaan muita tällaisia piilovaikutuksia voivat olla muun muassa asenneilmapiirin muutos ympäristönhoitoa kohtaan, ennakkoluulojen hälveneminen ympäristökeskusta kohtaan ja viljelijöiden ympäristötukijärjestelmää koskevien ajatusten ja ideoiden tuominen osaksi ympäristöhallinnon toimintaa.

Kuva 23. Viljelijöiden arviot yleissuunnittelun kokonaisvaikutuksista.

Esimerkkinä yleissuunnittelun piilovaikutuksista voidaan pitää myös viljelijöiden ympäristöimagon kehittymistä. Aikaisemmin, tarkasteltaessa maataloustuotantoa lähinnä teollisuuden alihankkijana perustui maataloustuotannon imago erityisesti

puhtauteen ja elintarvikkeiden alkuperän helppoon jäljitettävyyteen. Nykyisin, maataloustuotantoon liitettäessä yhä uusia vastuita ja tavoitteita, on tilojen arvioitava uudesta muun muassa ympäristöystävällisyyteen ja eettisyyteen liittyviä imagokysymyksiä, joita nykykuluttajat peräänkuuluttavat. Samanaikaisesti suomalaisilla tiloilla koetaan yhä voimakkaampana tehostamispaineita. Näiden vaatimusten ristitulella on viljelijöiden löydettävä yhä uusia keinoja muun muassa tehokkaamman vesien-suojelun ja maisemanhoidon tavoitteiden saavuttamiseen. Maataloustuotannon ja vesistöjen rehevöitymisen yhteydestä johtuvaan ympäristöimagon heikentymiseen on vastattava toimilla, joissa viljelijät nähdään taas luonnon hoitajina ja varjelijoina. Yleissuunnittelussa kyse on usein yhteistyöstä niin paikallisella kuin alueellisellakin tasolla ja viestintää suunniteltaessa voidaan pohtia myös keinoja, joilla tuodaan esiin viljelijöiden aktiivisuutta vesien- ja luonnon monimuotoisuus kysymyksissä. Viljelijöiden arvioiden mukaan imagon edistämässä on jo nyt ainakin jossakin määrin onnistuttu. Peräti 75 % vastanneista koki, että yleissuunnittelulla on ainakin osittain positiivinen vaikutus viljelijöiden ympäristöimagoon. Päätelmänä näitä lukuja tarkasteltaessa voidaan todeta, että kyselyyn vastanneet näkivät vaikutukset ympäristöimagoon oikean suuntaisina, joskin tässä yhteydessä ei voida arvioida mistä viljelijät arvioivat ympäristöimagon kohentumisen johtuvan.

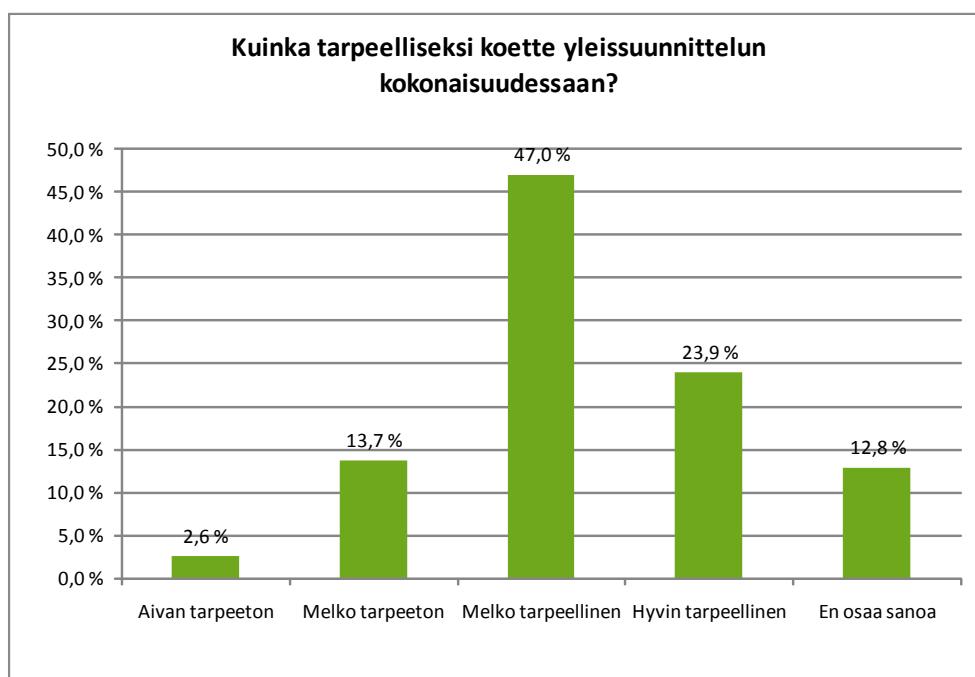
Maatalous on perinteisesti muokannut maaseutua, tuotannon kehityksen linkityksessä voimakkaasti maaseudun kehitykseen. Muuttuneista vaatimuksista ja toimintaympäristöstä huolimatta voidaan todeta, että edelleen maataloustuotannon säilymisellä on merkittävä vaikutus maaseutualueiden elinvoimaisuuteen. Produktiivisesta maataloustuotannosta, jonka perusulottuvuutena voidaan pitää mahdollisimman runsasta hyödykkeiden tuotantoa, on siirrytty jälkiproduktivismiin aikaan, jossa maatalous on muun muassa yksilöllisen kulutuksen kohde, elämysten lähde ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjä. Erityisesti ympäristön ja viljelijän välinen riippuvuusuhde on vahvistunut ja yhtenä syynä voidaan pitää tilojen tulopohjan muutosta ympäristötuen toimeenpanon jälkeen. Yli 90 % suomalaisista viljelijöistä on liittynyt ympäristötukeen ja nykyisellään ympäristötuen tulotuelliset elementit ovat monelle tilalle elinehto. Edellä esitetyn perusteella voidaan esittää, että löytämällä tilalle uusia ympäristöhoito- ja -tukien muotoja, voidaan tilan tulopohjaa entisestään laajentaa. Kuten aikaisemmin on esitetty, eivät esimerkiksi erityistuet kuitenkaan nykyisellään tarjoa kuin harvoille tiloille mahdollisuuden taloudellisesti kannattavaan ympäristöhoitoon. Vesien- ja luonnon monimuotoisuuden edistämiseen liittyvät toimet pohjautuvat edelleen vapaaehtoisuuteen ja viljelijän omaan aktiivisuuteen. Ei olekaan yllättävää, että viljelijät eivät ole täysin vakuuttuneita yleissuunnittelun vaikutuksista maataloustuotannon säilymiseen. Vaikka yhä suurempi painoarvo on ympäristötekijöillä ja ympäristötuella, eivät yleissuunnittelun aikana edistettävät erityistuet liity perus- ja lisätoimenpiteiden kaltaisesti tilan tuotantoon. On kuitenkin todettava, että 43 % vastanneista arvioi, että yleissuunnittelusta on hyötyä paikallisen maataloustuotannon säilymisen kannalta. Kyseessä voivat olla yleissuunnittelun piilovaikutukset muun muassa viljelijöiden ympäristöimagoon ja puhtaaseen maaseutu-ympäristöön liittyen.

4.9 Yleissuunnittelun tarpeellisuus

Yleissuunnitelmat näyttävät siis pääosin olleen tapahtumina onnistuneita. Kyselyn tulokset olivat varsin positiivisia myös yleissuunnittelun tarpeellisuuden suhteen (kuva 24). Noin 47 % vastaajista arvioi yleissuunnittelun melko tarpeelliseksi ja noin 24 % erittäin tarpeelliseksi myös jatkossa. Kuitenkin noin 16 % vastaajista koki yleissuunnittelun olevan ainakin jossakin määrin tarpeetonta. Tähän ristiriitaan esitettiin vastauksia avoimissa kysymyksissä:

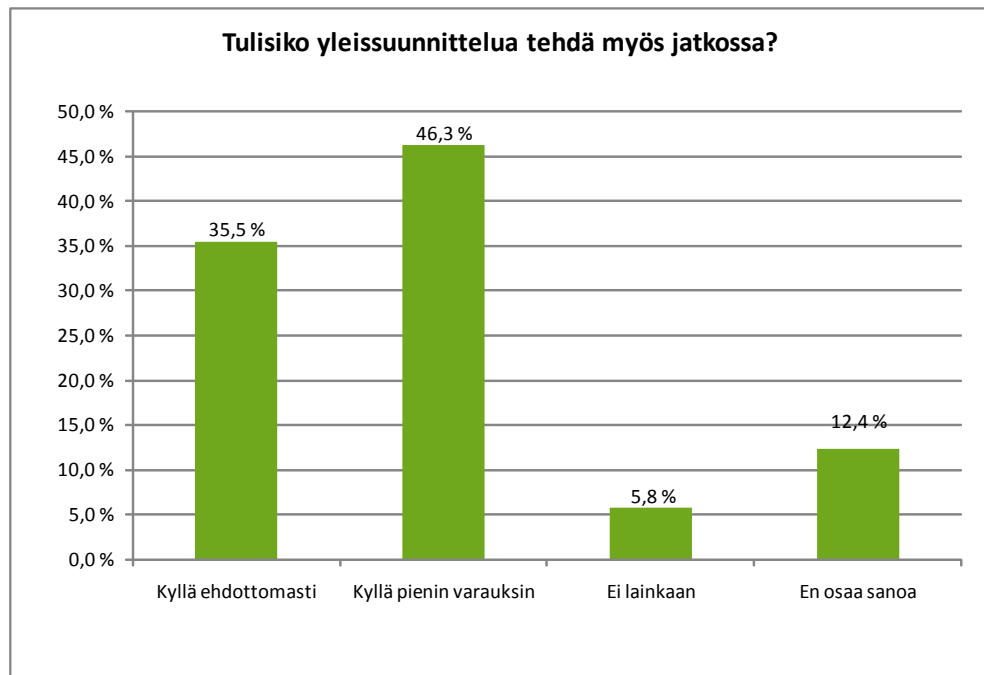
"Aivan turhaa koko suunnittelu, jos ei tukien taso nouse." (Laukaa)

"Tarpeellinen jos tukitaso nousee, nykyisellään aivan tarpeeton" (Laukaa)

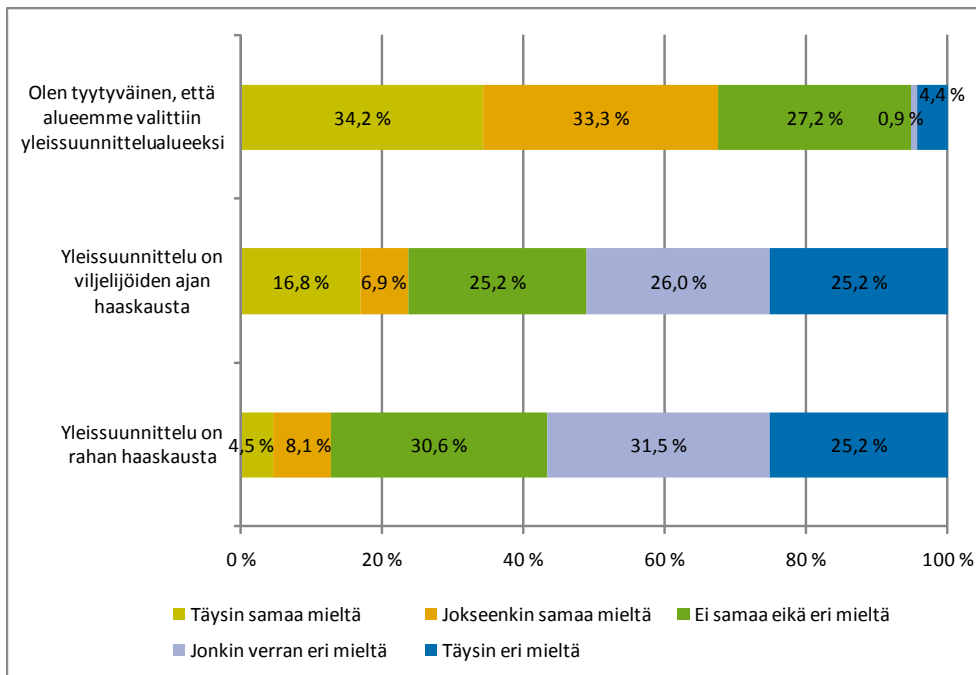
Kuva 24. Vastaajien arviot yleissuunnittelun tarpeellisuudesta.

Vaikka osa kyselyyn vastanneista piti yleissuunnittelua melko tarpeettomana vain noin 6 % kyselyyn vastanneista arvioi, että yleissuunnittelua ei tulisi tehdä lainkaan jatkossa (kuva 25). Sen sijaan noin 36 % tämän selvityksen kyselyyn osallistuneista halusi suunnitelmien tekoa jatkettavan ehdottomasti. Suurin joukko viljelijöitä arvioi, että yleissuunnittelua tulisi jatkaa pienin varauksin. Viljelijöiden mielipiteet ovat jokseenkin samansuuntaisia yleissuunnittelun ohjausryhmätahojen kanssa (Härjämäki & Kaljonen 2007, 64), joskin suunnittelijat jatkaisivat suunnittelua useammin ehdottomasti kuin pienin varauksin. Tulos voi viitata muun muassa siihen, että viljelijät kokevat vahvemmin yleissuunnittelun olevan riippuvaista yleisestä tukipolitiikasta, joka määrää yleissuunnittelun suuntaviivoja eikä näin anna riittäviä mahdollisuuksia todelliseen omaan elinympäristöön vaikuttamiseen. On lisäksi luonnollista, että yleissuunnittelua työkseen tekevät tahot toivovat voimakkaammin yleissuunnittelulle jatkoa.

Kuva 25. Viljelijöiden näkemykset yleissuunnittelutoiminnan jatkamisesta.

Härjämäen ja Kaljosen (2007) mukaan myös ohjausryhmätahoissa oli henkilöitä, joiden mielestä yleissuunnittelu on melko tarpeetonta. Tuolloin henkilöt, jotka kokivat yleissuunnittelun tarpeettomaksi, perustelivat sen olevan kustannustehotonta toimintaa. Viljelijät sen sijaan eivät kokeneet yleissuunnittelun olevan rahan haaskausta (kuva 26). Vain noin 13 % vastanneista arvioi, että yleissuunnittelu on ainakin jossakin määrin rahan haaskausta. Noin kolmannes vastanneista sen sijaan ei osannut sanoa mielipidettään asiasta. Voidaankin olettaa, että viljelijöiden mielikuvat yleissuunnittelun kustannustehokkuudesta eivät ole kovin jäsentyneitä ja yksittäisen viljelijän on vaikea arvioida yleissuunnitteluun käytettyjä resursseja ja sitä kautta taloudellista kannattavuutta. Viljelijöitä pyydettiin myös arvioimaan onko yleissuunnittelu viljelijöiden ajan haaskausta. Väittämän kanssa vähintään jokseenkin samaa mieltä oli noin 24 % vastanneista. Sen sijaan vain noin 4 % vastanneista ei ollut tyytyväinen siihen, että oma alue oli valittu yleissuunnittelualueeksi. Tyytymättömien joukko on näin ollen pieni. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta viljelijöiden olevan tyytyväisiä oman tilan sijaitessa yleissuunnittelualueella. Mahdollisen tyytymättömyyden pääimmäisenä syynä voidaan avointen vastausten perusteella pitää pelkoa yleissuunnittelun kautta tulevista rasitteista ja määräyksistä.

Kuva 26. Viljelijöiden arviot yleissuunnittelun taloudellisesta ja ajallisesta kannattavuudesta.

4.10 Yleissuunnittelun vaihtoehdot

Yleissuunnittelun lisäksi luonnon monimuotoisuutta ja vesiensuojelua on mahdollista tukea myös muilla tavoilla. Tiukennettu lainsäädäntö sekä suorat, ympäristötuen ulkopuoliset avustukset ovat eräitä tällaisia keinoja. Maataloussektorin toimijat ovat perinteisesti korostaneet ympäristönhoidon taloudellista kannattavuutta sekä toimien vapaaehtoisuutta. Samankaltainen painotus on nähtävissä myös viljelijöiden arvioissa mahdollisia luonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojelun hyväksi tehtäviä toimia (kuva 27). Viljelijöitä pyydettiin arvioimaan mitä toimia tulisi tehdä luonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojelun edistämiseksi. Vastaukset olivat pitkälti yhteneväisiä ympäristötuesta aikaisemmin tehtyjen tutkimusten kanssa (mm. Aakkula ym. 2006, 52). Tiukennetun lainsäädännön kautta tehtävää ympäristönhoidon ohjausta kannatti vain pieni osa viljelijöistä. Sen sijaan viljelijät painottivat vastauksissaan toimien vapaaehtoisuutta ja omaehtoisuutta. Kyselyn avoimissa vastauksissa ilmi tullut ympäristötukijärjestelmän byrokraattisuus ja joustamattomuus ovat osaltaan nähtävissä myös viljelijöiden kehitysehdotuksissa. Noin 70 % viljelijöistä arvioi, että ympäristötukijärjestelmää tulisi joustavoittaa omaehtoisen toiminnan helpottamiseksi. Myös tukien taloudellinen kannattamattomuus näkyy viljelijöiden vastauksissa. Noin 66 % vastaajista koki, että luonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojelun edistämiseksi erityistukiin ja yleissuunnitteluun suunnattuja määrärahoja tulisi lisätä. Sen sijaan suorien ympäristötukijärjestelmän ulkopuolisten avustusten voimaan ei uskottu yhtä voimakkaasti. Noin 39 % viljelijöistä arvioi, että esimerkiksi kuntien jakamalla suorilla avustuksilla tulisi edistää luonnon monimuotoisuutta ja vesiensuojelua. Ympäristötukijärjestelmän kautta saatava tuki nähtiinkin, kenties yllättäen, viljelijöiden keskuudessa kannattavammaksi kuin suorat avustukset. Koko

maan kattavan tukijärjestelmän eduksi voidaan ainakin lukea laajempi tasavertaisuus eri alueiden viljelijöiden välillä. Suorien alueittain jaettavien avustusten jakaminen voisi asettaa eri kuntien viljelijät hyvin eriarvoiseen asemaan. Luonnollisesti myös ympäristötukijärjestelmässä on alueittaisia eroja. Tähänkin arviointiin valitut suunnittelualueet sijaitsivat sekä A- ja B-tukialueilla (Vesilahti, Paimion Vähäjoki, Vihtijoen valuma-alue) että C-tukialueella (Hankasalmi, Laukaa). Tukialueesta mahdollisesti johtuvia eroja ei kuitenkaan ole huomioitu tässä arvioinnissa.

Vastaajilla oli mahdollisuus antaa myös oma ehdotuksensa luonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojelun edistämiseksi. Vain 3 vastaajaa käytti tätä mahdollisuutta. Kehittämisehdotukset olivat pitkälti yhteneväisiä muun kyselyn kautta annetun palautteen kanssa: tukien taloudellinen kannattamattomuus ja toisaalta yleissuunnittelun kannattavuus tulivat ilmi myös näissä vastauksissa.

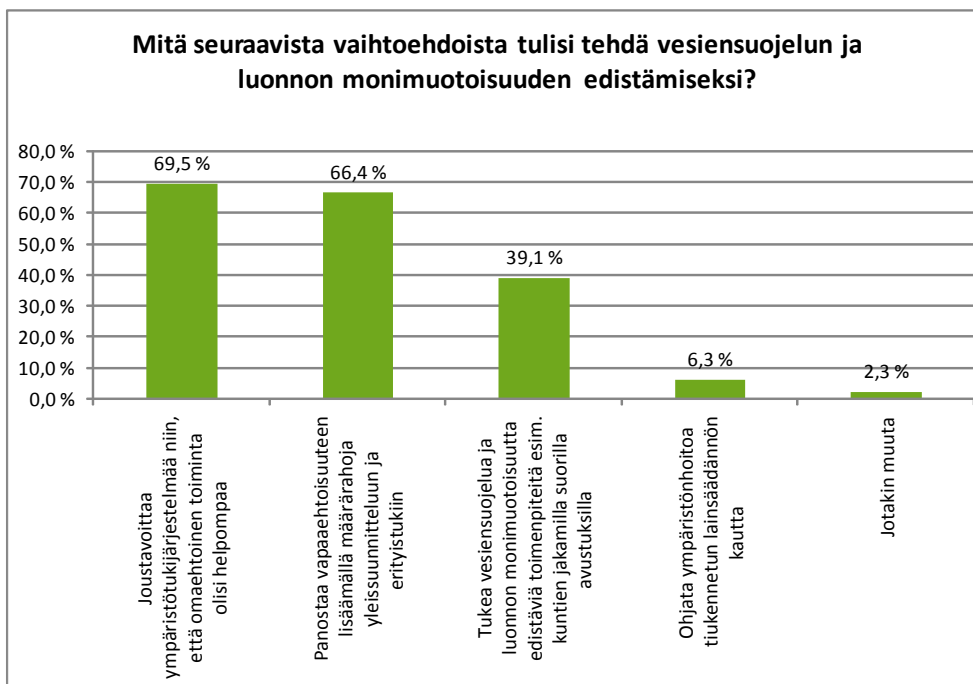
”Nytkin oli hyvä suunnitelma, mutta rahapuoli liian pieni ja tukiehdot liian tiukkoja ja sitovia.”

”Yleissuunnittelua ja informaatiota siitä. Ei rahaa joka toimenpiteestä tarvi saada.”

Selkeänä kehitysehdotuksena eräs viljelijä totesi seuraavasti:

”Maatalouden tukia suunnattava vapaaehtoiseen kesannointiin luontoherkillä alueilla, kunnollisella kesantokorvauksella.”

Vastaajan ehdottama kesannoinnin vapaaehtoisuus on jo toteutunut kesannointivaihteen poistuessa vuoden 2009 aikana. Euroopan komission hyväksymän Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman 2007–2013 muutoksen perusteella viljelijät voivat sen sijaan saada ympäristötukea vesiensuojelua ja luonnon monimuotoisuutta edistävästä luonnonhoitopelloista. Ympäristötukeen oikeuttavia luonnonhoitopelloja on kahta tyyppiä: nurmipelloja, jotka edistävät vesiensuojelua sekä monimuotoisuus-pelloja, jotka edistävät luonnon monimuotoisuutta, riistanhoitoa ja maisemanhoitoa. (MMM 2009). Nähtäväksi jää kuinka viljelijät kokevat tehdyt muutokset.

Kuva 27. Viljelijöiden arviot luonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojelun edistämiseksi tarvittavista toimista.

Yleissuunnittelussa käydään alituista rajanvetoa tilakohtaisen ja alueellisen suunnittelun välillä. Toisaalta alueellinen suunnittelu voi olla liian ylimalkaista, toisaalta yksityiskohtaiseen tilakohtaiseen neuvontaan ja suunnitteluun ei ole riittävästi resursseja. Viljelijöiltä tiedusteltiin, kuinka tilakohtaiseen neuvontaan valittavat tilat tulisi valikoida, mikäli yleissuunnittelusta siirryttäisiin kapea-alaisempaan ja eksaktimpaan tilakohtaiseen neuvontaan. Annettujen kommenttien määrä oli runsas. Yhteensä 46 vastaajaa kommentoi tilakohtaisen neuvonnan suuntaamista. Merkittävää on, että osa viljelijöistä tähdensi vastauksessaan, että yleissuunnittelu on tilakohtaista neuvontaa parempi vaihtoehto:

"Kyllä kaikki tilat tulisi käydä läpi, en näe mahdolliseksi eriarvoistamista. Yleissuunnittelu sikäli tärkeää, että siihen pääsee mukaan muutkin kuin viljelijät, ainakin kuulemaan asioista." (Vesilahti)

"Yleissuunnittelu parempi, mutta jos niin karttatiedustelu" (Vihtijoki)

Myös selkeitä valintaperusteita esitettiin. Erityisesti tilan tuotantosuunnan ja koon perusteella suoritettava valinta sai kannatusta. Tilakohtaista neuvontaa toivottiin suunnattavan erityisesti suurille karjatilaille, joiden ympäristövaikutukset nähtiin suurimmiksi.

"Kotieläintilat ja suuret tilat." (Paimio)

"Tuotantosuunta, karjatilalla on eniten päästöjä." (Vihtijoki)

Suurien karjatilojen lisäksi myös kaikkein pienimmille tiloille kohdistettava tilakohtainen suunnittelu sai kannatusta. Pienimuotoisen maatalouden nähtiin kaipaavan

toimeentulopohjan laajentamista, jota ympäristönhoito ja erityistuet voisivat tiloille tarjota.

"Sellaisia missä ei oikeasti käytetä tehoviljelyä vaan on pienimuotoista luontoa jäljellä. Niin ei pienetkään sivutuloiset tilat kuolis tämän pyröratian alle. Ei tehoviljelijät tarvi näitä pikkurahoja mitä niistä tulee." (Vesilahti)

Tilan ominaispiirteiden lisäksi erityisesti vesiensuojeluun liittyvät näkökohdat tulivat vastauksissa selkeästi ilmi.

"Tilat joidenka tuotantoalueet ovat vesistöjen läheisyydessä." (Vesilahti)
"Sijainti, jos on pellot lähellä vesistöjä, sekä kaltevia maita." (Vihtijoki)
"Tilat, joilla on kaltevia vesistöön johtavia peltoja." (Paimio)

Myös viljelijän omaan aktiivisuuteen perustuvaa valintaa kannatettiin:

"Halukkuuden perusteella." (Laukaa)
"Aktiivisuuden perusteella." (Hankasalmi)

Myös karttatarkastelun ja tunnettujen kohteiden perusteella tehtävää valintaa kannatettiin. Lisäksi alueen parhaiten tuntevien henkilöiden mielipiteitä arvostettiin:

"Kartta, aikaisemmat kartoitukset, merkityksellisimmät kohteet, lajien monimuotoisuuden edistäminen." (Laukaa)
"Missä on eniten potentiaalia, mahdollisuuksia" (Vesilahti)
"Kunnan maaseutushteereillä hyvä käsitys kohteista." (Paimio)

Laatikko 1. Uusimaa-Vihtijoen valuma-alue

Suunnittelualan pinta-ala: 26 900 ha (kost.), 3300 ha (lumo)

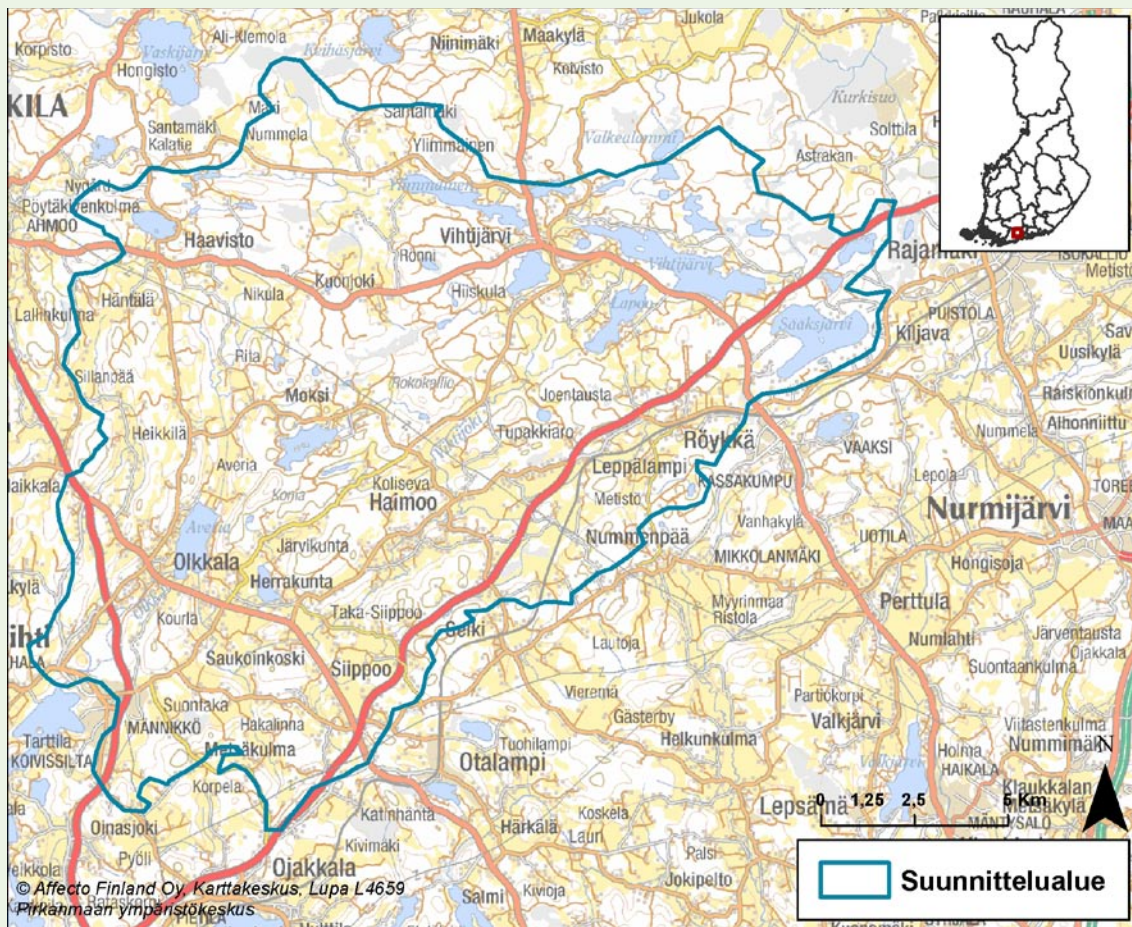
Suunnitelman laatija: Luontotieto Keiron Oy

Maastotyö: Lokakuu 2007- tammikuu 2008

Julkaisu: Heinäkuu 2008

Luonnon monimuotoisuuskohteita julkaisussa: 42

Kosteikkokohteita julkaisussa: 102

Vihtijoen yleissuunnittelualue

Vihtijoen valuma-alueella vuonna 2007 toteutettu kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma on ensimmäinen yleissuunnitelma Uudenmaan ympäristökeskuksen alueella, jonka aikana suunnittelualueelta kartoitettiin systemaattisesti kosteikoille soveltuvia sijoituspaikkoja. Aikaisemmin Uudellamaalla on tehty runsaasti suojavyöhykkeiden ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmia ja erityisesti suojavyöhykeyleissuunnittelusta ja – markkinoinnista on saatu alueella positiivisia tuloksia (mm. Aakkula ym. 2006. 47). Vihtijoen valuma-alue valittiin yleissuunnittelualueeksi muun muassa alueelta aikaisemmin saatujen suunnittelukokemusten ja kosteikkorakentamiseen soveltuvien maastonmuotojen vuoksi. Vesiensuojelullisten toimenpiteiden tarve on myös alueella selkeä: Vihtijoki virtaa kuormitettuun Hiidenveteen ja sieltä Lohjanjärven

ja Mustionjoen kautta Suomenlahteen, jonka tilaan erityisesti maatalousalueilla tehtävillä toimilla on nähty voitavan vaikuttaa. Lisäksi Vihtijoessa on arvokas taimenkanta, jota pyritään elvyttämään vedenlaatua parantamalla ja kutupaikkoja kunnostamalla. (Pimenoff & Vuorinen 2008.)

Uudenmaan ympäristökeskuksella on vankka kokemus yleissuunnitelmahankkeiden koordinoinnista: valtakunnallisesti luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu käynnistettiin vuonna 2002 juuri Vihdin pilottilueella. (Heikkilä 2002). Osa jo tuolloin käytössä olleista suunnittelukäytännöistä on säilynyt, mutta myös merkittäviä muutoksia yleissuunnittelun toimintamalleissa on tapahtunut. Erityisesti suunnittelualueen koon kasvattaminen on osittain muuttanut yleissuunnittelun luonnetta. Aikaisemmin alueella tehdyille yleissuunnitelmille oli tyypillistä suunnittelualueiden suppea koko, tilakohtaisen neuvonnan suuri rooli ja jopa yksityiskohtainen lajistokuvailu (Härjämäki & Kaljonen 2007). Viime vuosien aikana yleissuunnittelussa on siirrytty laajemman mittakaavan aluetason tarkasteluun (Koivuranta 2008b).

Laajempien kokonaisuuksien lisäksi ympäristöhallinnon ulkopuolisten toimijoiden käyttö on nykyisin tyypillistä Uudellamaalla tehtäville yleissuunnitelmille. Tässä selvityksessä mukana olevista yleissuunnitelmista Vihtiojen valuma-alueen suunnitelma on ainoa, joka on toteutettu konsulttitoimeksiannota. Toimeksiannon toteuttajina toimivat biologi Susanna Pimenoff (luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu) ja luontokartoittaja Esko Vuorinen (kosteikkoyleissuunnittelu) Luontotieto Keiron Oy:stä. Uudenmaan ympäristökeskus toimi suunnittelun koordinaattorina ja toimitti mm. tarvittavat paikkatietoaineistot Luontotieto Keiron Oy:lle. (Pimenoff & Vuorinen 2008; Koivuranta 2008b.)

Uudenmaan ympäristökeskus on aikaisemminkin kilpailuttanut alueellaan toteutettuja yleissuunnitelmia. Jo ennen kilpailutuskäytännön aloittamista on suunnittelu ostettu suoraan ProAgria Maaseutukeskukselta. Suunnitelmien teettämiseen ympäristöhallinnon ulkopuolella on päädytty osittain omien resurssiensa niukkuuden vuoksi. Lisäksi tiiviit suhteet paikallisen ympäristö- ja maataloushallinnon, tuottajajärjestöjen ja neuvonnan kanssa ovat mahdollistaneet muista aluekeskuksista poikkeavan työnjaon. Osin konsulttityön käyttö on kuitenkin aiheuttanut huolta ohjausryhmätahoissa muun muassa olemassa olevien yhteistyöverkoston ja suunnittelijoiden sitouttamisen ja sitoutumisen puolesta (Härjämäki & Kaljonen 2007). Toisaalta toiminnan tehokkuuden on nähty varmistuvan, mikäli yleissuunnittelua ei ole räätälöity esimerkiksi ainoastaan alueellisen ympäristökeskuksen toteutettavaksi (Härjämäki & Kaljonen 2007. 19).

Osallistaminen

Yleissuunnitteluun liittyvä tiedotus hoidettiin Vihtiojen valuma-alueella Uudenmaan ympäristökeskuksen toimesta. Lisäksi tiedotukseen osallistuivat aktiivisesti suunnittelualueen kuntien maatalousviranomaiset. Maataloustoimistoissa oli muun muassa mahdollista tutustua yleissuunnitelmaluonnokseen. Yleissuunnittelun tavoitteista ja myöhemmin tuloksista järjestettiin kaksi asukastilaisuutta Vihdin Pirtillä. Ensimmäisen asukastilaisuuden yhteydessä kartoitettiin osallistujien mielipiteitä tilaisuudesta sekä halukkuutta henkilökohtaiseen yhteydenottoon tai tilakäyntiin. Palautteen perusteella todettiin, että suuri osa vastanneista oli kiinnostuneita yhteisestä maastokartoituksesta. Myös tilalle tulosta ilmoittamista pidettiin tärkeänä. (Pimenoff & Vuorinen 2008.)

Syksyllä 2007 lehdistölle järjestettiin tiedotustilaisuus rakennetulla allaskosteikolla, jonka perusteella yleissuunnittelusta julkaistiin artikkelit Luoteis- Uusimaan ja Vihdin Uutisissa. Vihdin Uutisten yleisönosastolla oli lisäksi syksyllä 2007 sarja yleisönosastokirjoituksia, johon hankkeen puitteissa laadittiin kaksi vastinetta. Vihtiojen valuma-alueen yleissuunnittelussa hyödynnettiin myös sähköistä viestintää. Maastokartoitusten jälkeen laadittu yleissuunnitelmaluonnos oli ympäristökeskuksen verkkosivuilla kommentoitavana. Lisäksi suunnittelun aikaisista yleisötilaisuuksista tehtiin videotallenteet, jotka olivat nähtävissä osoitteessa <http://vesienhoito.net>. Sähköinen viestintä oli merkittävässä roolissa myös julkaisun valmistuttua, sillä suunnittelualueen laajuu

desta johtuen yleissuunnitelmajulkaisua ei lähetetty alueen viljelijöille. Julkaisuun oli mahdollista tutustua verkossa ja se lähetettiin mm. alueen kuntiin. (Pimenoff & Vuorinen 2008.)

Kohteet

Vihtijoen valuma-alueen kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmassa on esitetty yhteensä 102 mahdollista kosteikkopaikkaa sekä 42 luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävää kohdetta. Toteutuessaan suunnitelmassa esitetyn kaltaisina kosteikkojen yhteenlaskettu pinta-ala olisi noin 92 hehtaaria, joka vastaa noin viidesosaa koko Vihtijoen valuma-alueesta. Kosteikkokohteita onkin esitetty suunnitelmassa monipuolisesti ja jokaisesta kohteesta on kerätty julkaisuun kattavat lähtötiedot. Taulukkomuodossa esitetyt tiedot sisältävät muun muassa kuvauksen kohteesta, kohteen kalastollisen arvon kolmiportaisella asteikolla luokiteltuna sekä tietoja kohteen potentiaalisesta pinta-alasta ja valuma-alueen peltoprosentista. Merkittävää on, että suuri osa kohteista (noin 89 %) täyttää erityistuen kriteerit. (Pimenoff & Vuorinen 2008.) Tämä on huomionarvoista erityisesti siksi, että Vihtijoen yleissuunnitelmassa esitettyjen kosteikkokohteiden lukumäärä on moninkertainen verrattuna muihin tässä selvityksessä mukana oleviin yleissuunnitelmiin. Muilla suunnittelualueilla juuri tukikelpoisten kohteiden löytyminen on ollut haasteellista. Vihtijoen alueen kohteiden huomattavaa lukumäärää selittää osittain muita yleissuunnitelmia selkeästi laajempi suunnittelualue: Vihtijoen valuma-alueella kosteikkojen yleissuunnittelualue kattaa koko Vihtijoen vesistöalueen (269 km²) (Pimenoff & Vuorinen 2008). Kosteikkokartoituksessa mukana ollut alue on näin ollen yli kaksi kertaa suurempi kuin Laukaan yleissuunnittelualue (Yliniemi 2008a), joka on arvioinnissa mukana olleista suunnittelualueista toiseksi suurin. Alueen koko ei kuitenkaan täysin selitä kohteiden suurta lukumäärää ja kohteiden lukumäärään voidaan olettaa vaikuttavan muun muassa myös suunnittelijan kokemus sekä alueen maastonmuodot.

Kosteikkosuunnittelun rinnalla tehty luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma on laadittu Vihtijoen vesistöalueen keskellä sijaitsevalle 33 neliökilometrin alueelle. Luonnon monimuotoisuuden kartoitukseen valittu 33 neliökilometrin alue ei poikkea huomattavasti muiden suunnittelualueiden koosta ja suunnitelmassa esitettyjen luonnon monimuotoisuuskohteiden määrä onkin samaa luokkaa muiden arvioinnissa mukana olleiden yleissuunnittelualueiden kanssa. Kokonaisuudessaan suunnitelmassa on esitetty 42 luonnon monimuotoisuuskohdetta, joiden yhteenlaskettu pinta-ala on noin 22 hehtaaria. Erityistä suunnitelmassa esitetyille kohteille on niiden aikaisempi hoito: kohteista lähes 40 % oli jo kartoituksen aikaan hoidon piirissä. (Pimenoff & Vuorinen 2008.)

Verrattuna kartoitettujen kohteiden runsaaseen määrään ja suunnittelualueen kokoon, oli Vihtijoen valuma-alueella tehtyyn maastokartoitukseen käytetty aika julkaisun mukaan melko suppea. Maastotyöt aloittaneen kiertoaajelun jälkeen luonnon monimuotoisuuskohteita kartoitettiin viitenä ja kosteikkoja kymmenenä päivänä (Pimenoff & Vuorinen 2008). Tehokkuuden lisäksi vähäistä maastotyöaika selittänee myös kartoituksen yleispiirteisyys. Yleissuunnitelmajulkaisun mukaan suuri osa luonnon monimuotoisuuskohteista katsottiin ainoastaan etäältä. Erityisesti jos alueen maanomistajaa ei saatu ennen maastokäyntiä tavoitettua, tarkasteltiin kohdetta ainoastaan kaukaa tai kohde jätettiin kokonaan kartoittamatta. Tietoa maastokartoitukseen osallistuneiden määrästä ei ole yleissuunnitelmajulkaisussa esitetty. Maastotöiden erityispiirteenä voidaan pitää lisäksi niiden toteutusajankohtaa: muista tässä arvioinnissa mukana olevista suunnittelualueista poiketen Vihtijoen maastotyöt suoritettiin syksyn ja talven aikana. Talviaikainen maastotyöskentely on kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelussa harvinaista kasvillisuuden ja veden kerääntymisen tarkastelun haasteellisuuden vuoksi. Toisaalta alueen viljelijöiden voi olla talviaikaan helpompi irrottautua arjen töistä mukaan maastoon. Vihtijoen valuma-alueella myöhemmistä kartoitusta helpotti lumeton ja leuto sää (Pimenoff & Vuorinen 2008).

Kohdekuvausten lisäksi Vihtijoen yleissuunnitelma sisältää runsaasti tietoa suunnittelualueesta, erityistuksista ja kosteikkorakentamisen perusteista. Verrattuna muihin selvityksessä mukana oleviin julkaisuihin on Vihtijoen alueen yleissuunnitelma selkeästi sisällöllisesti laajin. Suunnitelma sisältää kattavan tietopaketin muun muassa kosteikon perustamisesta, kosteikkopaikan valinnasta, kosteikon tarkoituksesta ja merkityksestä, kosteikon mitoituksesta, kalaston huomioimisesta kosteikkorakentamisessa sekä virtavesien kunnostuksesta. Myös luonnon monimuotoisuuskohteista on kattava esitys. Myös suunnittelualueen esittely on muita yleissuunnitelmia kattavampaa. (Pimenoff & Vuorinen 2008.)

Viljelijäkyselyn aluekohtaisia tuloksia

Vihtijoen yleissuunnitteluhanke toimi samanaikaisesti Hiidenveden kunnostushankkeen kanssa, jonka aikana alueella oli jo toteutettu useita kosteikkoja ja muita vesiensuojelutoimenpiteitä. Erityisesti kosteikkojen kautta saavutettava vesiensuojeluhyöty olikin monille maanomistajille aiheena tuttu jo ennen yleissuunnitteluhanketta. Kahden hankkeen välinen vuorovaikutus yleissuunnitteluhankkeen aikana ja sen jälkeen muovasikin yleissuunnittelun tiedotusta ja osittain aiheutti epäselvyyttä viljelijöissä hankkeiden välisestä rajapinnasta. Tehdyn selvityksen perusteella alueella oli suuri joukko viljelijöitä, jotka eivät olleet tietoisia yleissuunnittelusta. Osittain epätietoisuus voi johtua juuri kahden hankkeen välisestä rajauksesta, mutta osittain viljelijät viittasivat vastauksissaan myös yleisempiin viestinnällisiin puutteisiin. Epätietoisuus ei suoranaisesti näyttänyt johtuvan viestinnän vähäisyydestä, vaan siihen valituista menetelmistä. Vihtijoen suunnittelualueella käytettiin runsaasti eri viestintämenetelmiä verkkotiedottamisesta asukastilaisuuksiin. Muihin selvityksessä mukana olleisiin alueisiin verrattuna Vihtijoella viestinnässä panostettiin kuitenkin enemmän yksisuuntaiseen tiedottamiseen vuorovaikutteisen suunnittelun sijaan. Viljelijöiden kanssa tehtävän käytännön suunnittelutyön ja vuorovaikutuksen vähäisyys näyttäisikin vaikuttavan suoraan viljelijöiden arvioihin viestinnän riittävydestä, viljelijöiden vaikutusmahdollisuuksista ja jopa suunnittelijoiden lähestyttävyydestä. Viestinnän riittävyteen voidaan olettaa vaikuttaneen myös Vihtijoen suunnittelualueen muita selvityksessä mukana olleita laajempi kattavuus. Oletettavaa on, että suurella suunnittelualueella, tehokkaallakaan viestinnällä ei tavoiteta kaikkia alueen toimijoita.

Henkilökohtaisen kontaktin lisäksi myös painetulla julkaisulla näyttäisi olevan suuri merkitys viljelijöiden mielikuviin yleissuunnittelusta. Vihtijoen suunnittelualueella vain harva viljelijä oli tutustunut tehtyyn julkaisuun. Painetun julkaisun puute näkyi erityisesti avoimissa vastauksissa turhautumisena ja epätietoisuutena, joka yhdistettiin koko yleissuunnitteluprosessiin. Usean vastaajan kommentteista näkyi myös kahden hankkeen välisen rajapinnan epäselvyys. Moni vastaaja näytti yhdistävän yleissuunnitteluhankkeen Hiidenveden suunnitteluhankkeeseen ja osa vastaajista esitti ajatuksen, että yleissuunnittelu on vielä kesken. Tämä toisaalta voidaan lukea positiiviseksi asiaksi: usein yleissuunnittelusta juuri jää puuttumaan jatkumo, jota Hiidenveden kunnostushankkeen kaltaiset samanaikaisesti toimivat hankkeet edistäisivät.

Kokonaisuudessaan Vihtijoen suunnittelualueen kohdalla näyttäisikin siltä, että monipuolisen ja laadukkaan julkaisun ja tehokkaan kartoituksen tulokset jäivät osittain viljelijöiltä pimementoon neuvonnallisten puutteiden ja julkaisun jakeluun liittyneiden puutteiden vuoksi. Alueella vuosina 2008-2011 toteutettavan Hiidenveden kunnostushankkeen voi kuitenkin olettaa saattavan useita suunnitelmassa esitettyjä kohteita sanoista tekoihin. Vihtijoen alueen inventointipainotteinen suunnittelutyö soveltuukin erityisesti juuri aktiiviselle alueelle, jolla neuvonta- ja markkinointityö ei jää ainoastaan yleissuunnittelun tehtäväksi.

Laatikko 2 Pirkanmaa-Vesilahti Naarvanjoen, Toivolanojan ja Tuonenojan valuma-alueet

Suunnittelualan pinta-ala: 4900 ha

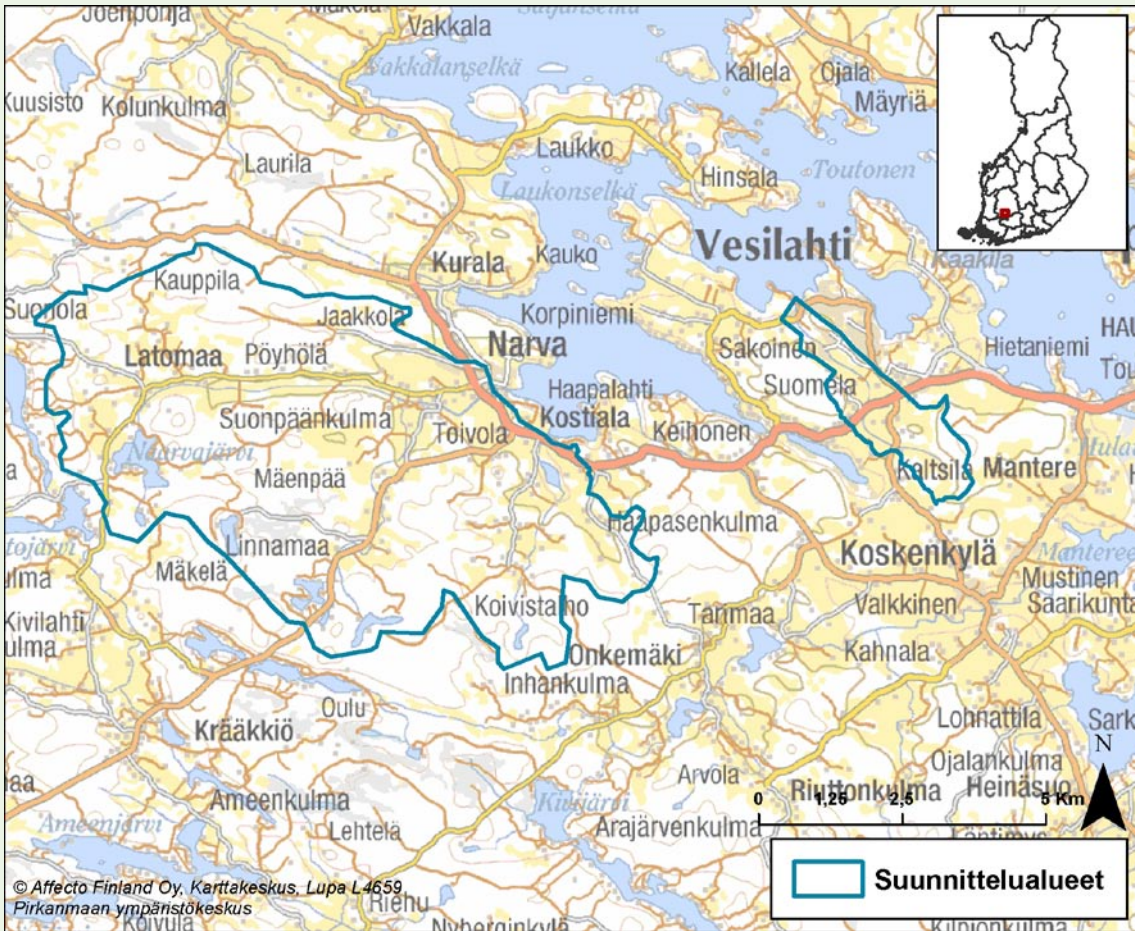
Suunnitelman laatija: Pirkanmaan ympäristökeskus

Maastotyö: Kesäkuu-syyskuu 2008

Julkaisu: Joulukuu 2008

Luonnon monimuotoisuuskohteita julkaisussa: 75

Kosteikkokohteita julkaisussa: 11 (lisäksi numeroimattomia kohteita pohjapadoille ja eroosio-suojaukselle)

Vesilahden yleissuunnittelualue

Vesilahdessa tehty Naarvanjoen, Toivolanojan ja Tuonenojan valuma-alueiden kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma on ensimmäinen Pirkanmaan alueella toteutettu yleissuunnitelma, jossa luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluun on yhdistetty kosteikko- ja suojavyöhykekohteiden kartoitus. Aikaisempia kokemuksia Pirkanmaalla on suojavyöhykkeiden ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmista, joita on yhteensä ympäristökeskuksen toimesta tehty noin 20 kappaletta. Kosteikkopaikkoja kartoitettiin Vesilahden yleissuunnittelun aikana sen sijaan Pirkanmaalla ensimmäistä kertaa. (Koivuranta 2008a.)

Vesilahden kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelualaue koostui kolmesta valuma-alueesta Kokemäenjoen vesistön Vanajaveden- Pyhäjärven alueella. Valuma-alueet valittiin yleissuunnitteluun Vesilahden kunnan aloitteesta ravinnekuormituksen kannalta keskeisen ja maisemallisesti arvokkaan sijaintinsa vuoksi. Suunnitelman toteutti Pirkanmaan ympäristökeskus. Alueella on aikaisemmin tehty suojavyöhykkeiden yleissuunnitelma (Skippari 2002), jota päivitettiin vuoden 2008 yleissuunnittelun yhteydessä. (Koivuranta 2008a.)

Osallistaminen

Yhteensä Vesilahden kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelualan pinta-ala oli noin 4900 hehtaaria, suunnittelualan ollen näin selkeästi suppein tässä arvioinnissa mukana olevista alueista. Alueista toiseksi pienin, Paimion Vähäjoen valuma-alue, on sekin lähes 3000 hehtaaria Vesilahden suunnittelualuetta suurempi (Lundström ym. 2008). Suppea suunnittelualaue mahdollisti paikallislähtöisyyteen perustuvan suunnittelutavan ja tilakohtaisen kontaktin alueen viljelijöihin. Maastokartoitus tehtiin lähes kaikilla alueen tiloilla, joista lähes jokaisella viljelijä osallistui kartoitukseen. Usean viljelijän kanssa pidettiin yhteyttä vielä kartoituksen päätyttyäkin, koskien kohteiden hoitoa ja alueille soveltuvia tukia. Yhdessä tehtyjen maastotöiden lisäksi alueella järjestettiin yleissuunnittelun aikana kaksi yleisötilaisuutta, joissa olivat mukana muun muassa neuvonta- ja tuottajärjestöjen sekä kunnan edustajat. Tilaisuuksissa tarkasteltiin mm. esiselvitys- ja luonnoskartoja, jotka olivat tilaisuuden jälkeen nähtävissä suunnittelualaueella sijaitsevalla monitoimitalolla. Yleissuunnittelun aikaisten tiedotteiden ja haastattelujen perusteella hankkeesta ilmestyi kolme artikkelia Lempäälän-Vesilahden Sanomissa, Maaseudun Tulevaisuudessa ja Uutispäivä Demarissa. (Koivuranta 2008a.)

Hankkeen suunnittelusta ja koordinoinnista vastanneen alueellisen ympäristökeskuksen lisäksi yleissuunnitteluun osallistuivat aktiivisesti myös alueen muut toimijat. Erityisesti Vesilahden kunnan rooli oli hankkeen alulle panijana merkittävä. Yleissuunnitteluhankkeen ajan suunnittelualan viljelijöillä ja yhdistyksillä oli mahdollisuus hakea kunnalta avustusta yksityiskohtaisen kosteikkosuunnitelman laatimiseen. (Koivuranta 2008a.)

Kohteet

Vesilahden kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmassa on esitetty yhteensä 86 numeroitua luonnon monimuotoisuus- ja kosteikkokohdetta. Luonnon monimuotoisuudeltaan merkittäviä kohteita on suunnitelmassa esitetty 75 rajattua aluetta. Suunnittelualan kokoon nähden on julkaisussa esitettyjen lomo-kohteiden lukumäärä korkea. (Koivuranta 2008a.) Osaltaan kohteiden korkeaa lukumäärää selittänee esitettyjen kohteiden koko ja esitystapa. Kohteista useat ovat pinta-alaltaan melko suppeita ja olisivat yhdessä voineet muodostaa myös laajemman kohdekokonaisuuden. Toisaalta kohteiden lukumäärä kertonee jotakin myös kartoituksen ja yleissuunnitteluprosessin luonteesta.

Kosteikkokohteita on suunnittelualaueella alueelle merkitty 11 kappaletta. Näiden numeroitujen kosteikkokohteiden lisäksi suunnitelmakartoille on merkitty pienempiä, numeroimattomia kohteita, joille voitaisiin perustaa vesiensuojelua edistäviä pohjapatoja. Kartoille on merkitty myös numeroimattomia eroosiopaikkoja, jotka voisivat hyötyä eroosiosuojauksesta. (Koivuranta 2008a.) Varsinaisia monivaikutteisen kosteikon paikkoja on kuitenkin merkitty niukasti. Osittain kohteiden vähäistä määrää selittänee alueen suppeus ja toisaalta julkaisussa todettu alueen maastopiirteiden soveltumattomuus kosteikkorakentamiseen.

Viljelijäkyselyn aluekohtaisia tuloksia

Selvityksen perusteella kyselyyn vastanneet viljelijät olivat yleissuunnittelun toteutustapaan ja vaikutuksiin kokonaisuudessaan tyytyväisiä. Erityisesti viljelijöiden arviot viljelijöiden huomioi-

misesta, suunnittelijan lähestyttävyydestä, viestinnän ja osallistamisen riittävydestä, vuoropuhelun lisääntymisestä ja viljelijöiden vaikuttamismahdollisuuksista olivat positiivisia. Toisaalta, vaikka arviot yleissuunnittelusta prosessina olivat erityisen positiivisia, oli alueella koko joukko viljelijöitä, jotka kokivat, että yleissuunnittelu on kokonaisuudessaan melko tarpeetonta, mikäli muun muassa tukijärjestelmän kannattavuutta ei paranneta. Yleissuunnittelu nähtiinkin monessa avoimessa vastauksessa lähinnä alkusysäyksenä laajemmin tehtävälle muutostyölle ja vuoropuhelulle.

Alueen positiivisten tuloksien voidaan olettaa olevan pitkälti riippuvaisia suunnittelualan suppeasta pinta-alasta. Pienellä alueella tiivis yhteistyö ja viljelijöiden huomioiminen olivat käytännössä helpompia toteuttaa kuin satojen viljelijöiden alueilla tehtävä osallistamistyö. Toisaalta suunnitelman vaikutuksen voidaan tästä johtuen olevan lähinnä paikallinen, alueellisen sijaan. Mikäli Pirkanmaalla pyritään erityisesti sopimusmäärien kasvattamiseen, voidaankin suunnittelualueita maltillisesti kasvattamalla päästä entistä hedelmällisempiin tuloksiin. Mikäli suunnittelua tehdään jatkossakin alueilla, joilla sijaitsee 50 tilaa on kenties epärealistista odottaa, että alueilta saadaan kymmenittäin uusia sopimuksia. Toisaalta juuri suppean suunnittelualan mahdollistama paikallinen, viljelijät huomioiva suunnittelutapa sai alueen avoimissa vastauksissa kiitosta. Suunnittelualueita kasvatettaessa tulisikin säilyttää vuorovaikutteinen kontakti suunnittelualan viljelijöihin eikä suunnittelualuetta tulisi kasvattaa henkilökohtaisten tilakäyntien kustannuksella.

Laatikko 3 Lounais-Suomi - Paimion Vähäjoki

Suunnittelualan pinta-ala: 7760 ha (Vähäjoen valuma-alue)

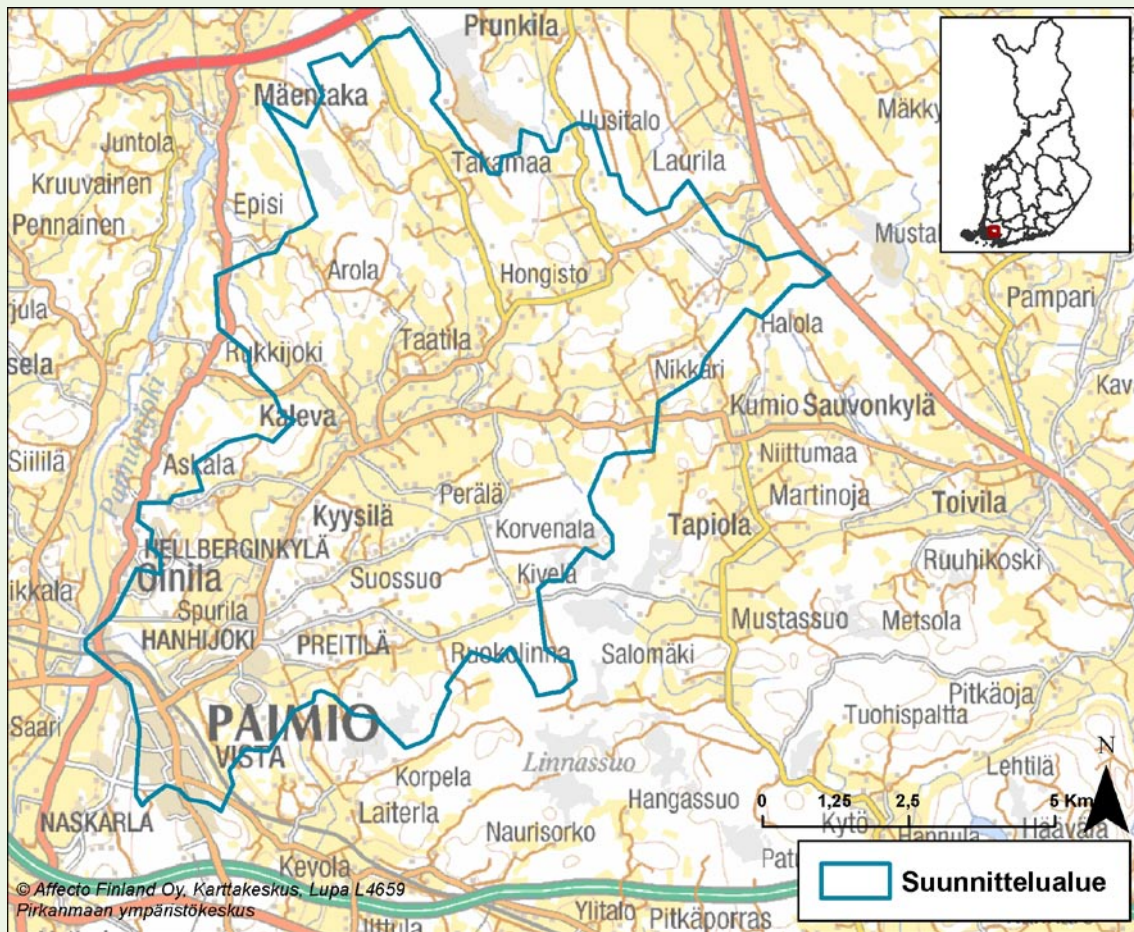
Suunnitelman laatija: Lounais-Suomen ympäristökeskus

Maasto: Elokuu- syyskuu 2007

Julkaisu: Helmikuu 2008

Luonnon monimuotoisuuskohteita julkaisussa: 46

Kosteikkokohteita julkaisussa: 38

Paimion Vähäjoen yleissuunnittelualue

Lounais-Suomen ympäristökeskus on aktiivinen toimija alueellaan tehtävässä maatalouden ympäristönsuojelutyössä ja maatalousalueiden kulttuurimaisemien suojelussa. Myös yleissuunnitteluun on panostettu uusia toimintamalleja etsimällä ja toimintaa jatkuvasti kehittämällä. Alueella on painotettu erityisesti kokonaisvaltaisen suunnittelun mallia, jossa luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluun on yhdistetty suojavyöhykkeiden ja kosteikkopaikkojen kartoitusta. Voidaan sanoa, että yhdistetyn yleissuunnittelun toimintamalli ja erityisesti kosteikkojen yleissuunnittelu on vahvasti lähtöisin juuri Lounais-Suomesta.

Pitkän kokemuksen myötä ja erilaisten kokeilevampien toimintamuotojen jälkeen alueelle on vakiintunut suunnittelutapa, jota käytettiin myös tässä selvityksessä tarkasteltavassa Paimion Vähäjoen yleissuunnitelmassa. Kesällä 2007 toteutettu hanke on alueelle tyypillinen ympäristö-

keskusvetoinen yleissuunnitelma, jossa yleissuunnittelun koordinoinnin ja maastotyön hoitivat ympäristökeskuksen omat työntekijät. Vähäjoen valuma-alue valittiin yleissuunnittelukohteeksi muun muassa Saaristomeren ravinnekuormituksen kannalta keskeisen sijaintinsa vuoksi. Valuma-alue on lisäksi maastonpiirteiltään suotuisaa kosteikkorakentamiselle. Alueelta oli myös saatavissa suojavyöhykkeiden yleissuunnittelun ja aikaisemmin toteutetun maisemaselvityksen pohjatiedot, joiden nähtiin helpottavan suunnittelutyötä. Vuonna 1995 tehdyn maisemaselvityksen yhteydessä maanomistajat olivat myös ilmaisseet kiinnostuksensa Vähäjoen alueella sijaitsevien vanhojen laidunniittyjen hoitoon (Lundström ym. 2008).

Vähäjoen suunnitelman maastotyöt toteutettiin kesällä 2007, jolloin Lounais-Suomen alueella tehtiin myös Pyhäjärvisuodun kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Monina vuosina ympäristökeskus toteuttaaakin useampia yleissuunnitelmia samanaikaisesti. Pyhäjärvisuodun yleissuunnitelma on suurin Lounais-Suomen ympäristökeskuksen toteuttama yleissuunnitelma, jossa suunnitteluala kattoi yli 600 tilan alueet. Resurssisyistä tätä aluetta ei otettu mukaan nyt tehtyyn selvitykseen (Koivuranta 2008b).

Osallistaminen ja viestintä

Laajoista suunnittelualueista huolimatta korostetaan Lounais-Suomessa yleissuunnittelu tilakäyntien tärkeyttä (Härjämäki & Kaljonen 2007). Toimintamallissa nähdään kuitenkin tärkeänä, että tilakäyntejä suoritetaan valikoiden, eikä kaikilla alueen tiloilla ole tarpeen tai edes mielekästä käydä. Käytössä on kahden suunnittelijan malli, jossa luonnon monimuotoisuuskohteita kartoittava maastotyöntekijä yhdistää suunnitteluun tilakäynnit, kun taas kosteikkopaikkoja kartoittava suunnittelija kartoittaa kohteita lähinnä itsenäisesti. Tämänkaltaisen kahden suunnittelijan malli oli käytössä myös Vähäjoen yleissuunnittelun aikana. Yhteensä tilakäyntejä tehtiin elokuun 2007 aikana noin 40 kappaletta (Lundström ym. 2008).

Maanomistajien kanssa tehtävien maastokartoitusten lisäksi suunnittelussa käytettiin myös muita vakiintuneita osallistamiskeinoja, kuten tiedotekirjeitä. Uutena viestintäkeinona ja osallistumisen mahdollisuutena käytettiin Lounais-Suomen ympäristökeskuksen verkkosivuja, joilla maanomistajien oli muun muassa mahdollista tutustua yleissuunnitelmaluonnoksen karttoihin ja kommentoida niitä. Verkossa tapahtuva kommentointi oli kuitenkin erittäin niukkaa ja Vähäjoen suunnitelman jälkeen käytännöstä luovuttiin (Koivuranta 2009).

Verkkonäkyvyyden lisäksi Vähäjoen alueen yleissuunnittelu oli esillä paikallislehdessä, Turun Radiossa sekä Lounais-Suomen alueuutisissa. Yleissuunnitteluhankkeen aikana alueella järjestettiin kaksi yleisötilaisuutta, joissa keskusteltiin suunnittelun tavoitteista ja tuloksista. Lisäksi tilaisuuksissa olivat mukana Turun ammattikorkeakoulu sekä Lounais-Suomen kalastusalue. (Lundström ym. 2008.)

Kohteet

Paimion Vähäjoen kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmassa on esitetty yhteensä 38 mahdollista kosteikkopaikkaa ja 46 luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävää kohdetta. Luonnon monimuotoisuuskohteista suurin osa on muodostettu yhdistämällä useita lähekkäin sijaitsevia pienempiä alueita. Muista arvioinnissa mukana olleista suunnitelmista poiketen Vähäjoen julkaisussa luonnon monimuotoisuuskohteet on luokiteltu 3-portaisella asteikolla, jossa kohteen arvo perustuu sen nykytilaan ja tulevaisuuden potentiaaliin. Kohdekuvaukset ovat myös kokonaisuudessaan kattavia ja sisältävät muun muassa kursivoituna perinnebiotooppien indikaattorilajit. (Lundström ym. 2008.)

Kosteikkokohteiden kuvailu on luonnon monimuotoisuuskohteita selkeästi yksinkertaisempaa, mutta kohteita on esitetty alueen kokoon nähden runsaasti, yhteensä 38 kappaletta. Mahdollisten kosteikkojen runsasta määrää selittää alueen maastonmuodot, jotka ovat julkaisun mukaan

otolliset luontaisten kosteikkopainanteiden löytymiselle. Lisäksi alueen maanomistajat ehdottivat aktiivisesti kohteita. Omien potentiaalisten kohteiden arviointi ja esille saaminen koettiin alueella tärkeäksi, sillä kohteiden toteuttamisen arveltiin olevan tulevaisuudessa helpompaa, mikäli kohde on esitetty julkaisussa. Kohteiden arviointimahdollisuutta ja esille tuomista pidettiin tärkeänä, vaikka kohteet eivät olisikaan täyttäneet tukiehtoja. Muista selvityksessä mukana olevista yleissuunnitelmista poiketen Vähäjoen yleissuunnitelmaan on muun muassa otettu mukaan joitakin alueelle tyypillisiä suokohteita, jotka eivät sovellu maatalouden ympäristötuen avulla toteutettaviksi, mutta joiden toteuttaminen on muilla syillä perusteltavissa. (Lundström ym. 2008.) Osittain kosteikkopaikkojen runsasta määrää ja esitettyjen vaihtoehtojen runsautta selittää myös Lounais-Suomen ympäristökeskuksen asema kosteikkosuunnittelun pioneerinä ja toimintakäytäntöjen kehittäjänä. Alueella on tietotaitoa ja kokemusta yleissuunnittelusta, jonka voidaan olettaa auttavan suunnitelmien laadinnassa. Kosteikko- ja luonnon monimuotoisuuskohteiden lisäksi maastokartoituksen aikana alueella täydennettiin vuonna 2000 (Salo ym.) tehtyä suojavyyöhykkeiden yleissuunnitelmaa (Lundström ym. 2008).

Kohdekuvasten lisäksi Vähäjoen yleissuunnitelma sisältää kattavan suunnittelualuekuvauksen, jossa on muun muassa esitetty joen Saaristomereen aiheuttaman kokonaisfosfori- ja kokonaistyyppikuormituksen määrä. Tämänkaltainen selkeä numeerinen aineisto alueen kuvauksen yhteydessä selkeyttää yleissuunnittelun perusteita. Lisäksi julkaisu sisältää yleissuunnittelun yhteydessä Lounais-Suomen kalastusalueen suorittamien koekalastusten ja -ravustusten tulokset, jotka toteutettiin hankkeen aikana Varsinais-Suomen TE-keskuksen rahoituksella. (Lundström ym. 2008.) Tämänkaltainen lisäselvitys hankkeen aikana, erillisellä rahoituksella, tukee kattavaa ja pitkäjänteistä ympäristönsuunnittelu- ja suojelutyötä.

Viljelijäkyselyn aluekohtaisia tuloksia

Kaiken kaikkiaan Vähäjoen alueen vastaajat olivat tyytyväisiä sekä toteutettuun yleissuunnitteluun että yleissuunnittelukonseptiin. Alueella oli kuitenkin joitakin vastaajia, jotka eivät olleet tietoisia yleissuunnittelusta tai yleissuunnitelmajulkaisusta. Kokonaisuudessaan alueella oltiin kuitenkin tyytyväisiä yleissuunnittelun aikaiseen viestintään ja osallistamiseen. Mielenkiintoista on, että paimiolaisista vastaajista suuri osa kannatti tilakäynnin tekemistä jokaisella tilalla, mutta sen sijaan tilakäynnin tekemistä yhdessä viljelijän kanssa ei pidetty yhtä tärkeänä kuin muilla alueilla. Voidaan sanoa, että Lounais-Suomessa ollaan oikealla tiellä painotettaessa tilakäyntien merkitystä, ja osittain alueella hyväksytään myös muita alueita herkemmin suunnittelijan yksin tekemät maastokäynnit, mikäli lupa vain kysytään ennen kartoitusta. Huomioitava kuitenkin on, että myös paimiolaisista vastaajista suurin osa kannatti viljelijän kanssa yhdessä tehtävää kartoitusta, joten pääsääntöisesti kartoitukset tulisikin sekä kosteikko- että luonnon monimuotoisuuskohteilla tehdä viljelijän kanssa yhdessä.

Laatikko 4 Keski-Suomi - Laukaa ja Hankasalmi

Laukaa

Suunnittelualan pinta-ala: Koko kunta (Suunnittelu kohdennettu 12 000 ha alueelle)

Suunnitelman laatija : Keski-Suomen ympäristökeskus

Maastotyöt: Kesäkuu- Elokuu 2007

Julkaisu: Tammikuu 2008

Luonnon monimuotoisuuskohteita julkaisussa: 59

Kosteikkokohteita julkaisussa: 13

Hankasalmi

Suunnittelualan pinta-ala: Koko kunta (Suunnittelu kohdennettu 10 000 ha alueelle)

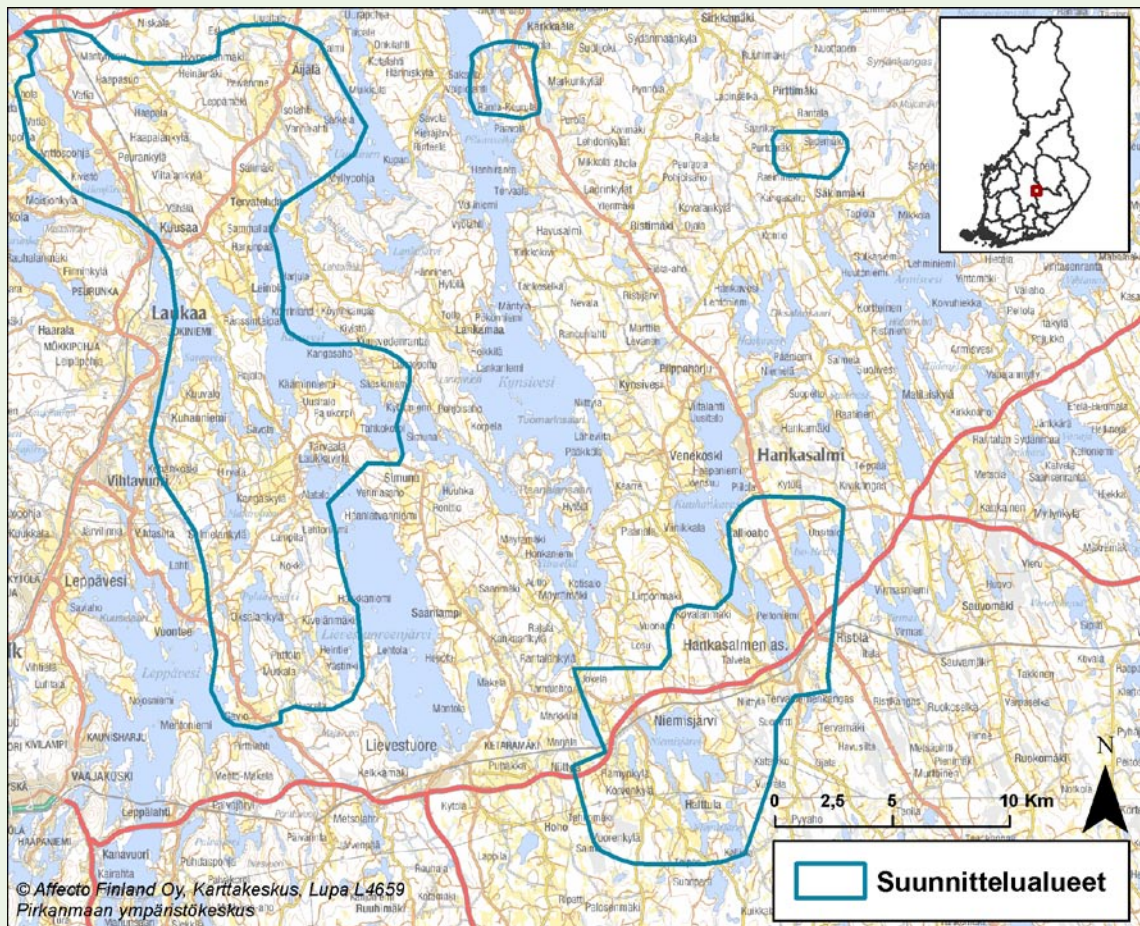
Suunnitelman laatija: Keski-Suomen ympäristökeskus

Maastotyöt: Elokuu-Lokakuu 2007

Julkaisu: Tammikuu 2008

Luonnon monimuotoisuuskohteita julkaisussa: 40

Kosteikkokohteita julkaisussa: 7 kpl

Laukaan ja Hankasalmen yleissuunnittelualueet

Keski-Suomen metsäisessä maakunnassa yhtenäisten suunnittelualueiden löytäminen on ollut yksi yleissuunnittelun haasteista. Vuonna 2007 suunnittelussa siirryttiin kuntamittakaavaan, jonka nähtiin vastaavan juuri rikkonaisen maakunnan asettamiin haasteisiin. Moninkertaisen suunnittelualan ja yleisemmällä tasolla tehtävän suunnittelun tarkoituksena oli löytää mahdollisimman runsaasti potentiaalisia tukikohteita. Laajan suunnittelualan toivottiin myös kasvattavan aiheesta kiinnostuvien viljelijöiden määrää. (Koivuranta 2008b.)

Kuntakohtainen suunnittelu aloitettiin samanaikaisesti kahden kunnan alueella. Hankasalmella ja Laukaassa toteutetut yleissuunnitelmat olivat ensimmäiset Keski-Suomen ympäristökeskuksen alueella laaditut yleissuunnitelmat, joiden aikana luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävien alueiden kartoitukseen yhdistettiin kosteikoiden luontaisten perustamispaikkojen kartoitusta. Lisäksi Laukaan ja Hankasalmen yleissuunnitelmissa osoitettiin joitakin suojavyöhykkeille soveltuvia alueita. (Yliniemi 2008a; 2008b.)

Vaikka suunnittelu teoriassa tehtiin kuntamittakaavassa, toteutettiin kartoitukset käytännössä rajatuilla maatalousvaltaisilla alueilla. Maastotöiden aikana Laukaassa suunnittelualueiksi tarkentui seitsemän ja Hankasalmella neljä aluekokonaisuutta, joiden lisäksi kartoitettiin yksittäisiä kohteita molempien kuntien alueilla. Muut osat kunnista jäivät suunnittelun ulkopuolelle. Laukaassa tilakäyntejä tehtiin kesä-elokuussa arviolta 45 ja Hankasalmella elo-lokakuussa noin 40 kappaletta. Molemmilla suunnittelualueilla tilakäynteihin osallistuivat lähes kaikki viljelijät. Lisäksi muutamilla maastokohteilla käytiin yhdessä eri yhteistyötahojen edustajien kanssa. (Yliniemi 2008a; 2008b.)

Osallistaminen

Keski-Suomessa yleissuunnittelua on pyritty toteuttamaan osallistavalla otteella ja muun muassa jälkimarkkinointiin on viimeisimpien suunnitelmien kohdalla panostettu (Koivuranta 2008b). Laaja suunnittelualue ja yleisluontoinen kartoitustapa ovat kuitenkin siirtäneet painopistettä aikaisemmasta paikallislähtöisyydestä aluemittakaavaan ja viljelijöiden omaan aktiivisuuteen. Yleissuunnittelun aikana Laukaan ja Hankasalmen suunnittelualueilla käytettiin yleissuunnittelussa perinteisiksi muodostuneita osallistumismenetelmiä: yleissuunnittelusta viestittiin muun muassa tiedotekirjein, paikallislehdissä sekä Keski-Suomen ympäristökeskuksen, Laukaan maataloustoimen ja MTK Keski-Suomen internetsivuilla. Yleisötilaisuuksien lisäksi suunnittelija oli esittelemässä yleissuunnitelmaluonnosta Laukaan ja Hankasalmen kunnissa. (Yliniemi 2008a; 2008b.)

Perinteisten osallistamis- ja viestintämenetelmien lisäksi alueella testattiin myös uusia osallistamisen ja neuvonnan keinoja. Yleissuunnittelua seuraavana keväänä suunnittelualueella järjestettiin tukihakuaikaan yleisötilaisuus, jossa Keski-Suomen ympäristökeskuksen, TE-keskuksen ja Laukaan kunnan edustajat antoivat halukkaille apua tukihakemusten täytössä ja suunnitelman laatimisessa. Tämänkaltainen yleissuunnittelun jälkeen järjestettävä tilaisuus koettiin onnistuneeksi tavaksi pitää esillä yleissuunnittelun aikana esiin nostettuja aiheita. (Koivuranta 2008b.)

Kohteet

Maastotöiden perusteella Laukaan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikojen yleissuunnitelmassa on esitetty yhteensä 72 kohdetta, joista suuri osa on muodostettu yhdistämällä useita lähekkäin sijaitsevia pienempiä alueita. Luonnon monimuotoisuuskohteita on esitetty suunnitelmassa 59 kappaletta ja kosteikko- ja muita vesiensuojelukohteita yhteensä 13 kappaletta. (Yliniemi 2008a.) Hankasalmen maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikojen yleissuunnitelmassa on esitetty yhteensä 7 mahdollista kosteikkopaikkaa sekä 40 luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävää kohdetta. (Yliniemi 2008b.) Sekä Laukaan että Hankasalmen maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikojen yleissuunni-

telmissa on esitetty muutamia suojavyöhykkeiden tarvealueita, mutta kattavaa inventointia ei kartoitusten aikana ole tehty. Lisäksi karttoihin on merkitty alueilla jo perustettuja kosteikkoja ja laskeutusaltaita. (Yliniemi 2008a; 2008b.)

Suunnittelualueiden suureen kokoon nähden on kosteikkopaikkoja esitetty suunnitelmissa niukasti. Alueita tarkemmin analysoimatta on kosteikkopaikkojen niukkuuden syihin mahdotonta ottaa kantaa. Mahdollista on, että alueiden maastonmuodot eivät ole edulliset kosteikkorakentamiselle. Koska suunnitelmat ovat ensimmäiset Keski-Suomessa toteutetut kosteikkoyleissuunnitelmat, voi myös tämänkaltainen alueellinen pilottiluontoisuus vaikuttaa suunnitelmissa esitettyjen kohteiden lukumäärään. Luonnon monimuotoisuuskohteita on esitetty yleissuunnitelmissa sen sijaan runsaasti ja painopiste suunnittelussa on ollut juuri maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden kartoitus- ja suunnittelutyössä. Laukaassa luonnon monimuotoisuuskohteiden yhteenlaskettu pinta-ala on yli 100 hehtaaria ja Hankasalmellakin kohteita on yli 43 hehtaaria (Yliniemi 2008a; 2008b). Tämänkaltainen luonnon monimuotoisuuskohteiden vesiensuojelukohhteita runsaampi esiintyminen on havaittavissa myös muissa tässä selvityksessä mukana olevissa yleissuunnitelmissa. Suunnitelmista ainoastaan Vihtijoen yleissuunnitelma sisältää lukumäärällisesti useampia vesiensuojelukohhteita kuin luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittäviä alueita (Pimenoff & Vuorinen 2008).

Viljelijäkyselyn aluekohtaisia tuloksia

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että laukaalaiset ja hankasalmelaiset vastaajat olivat tyytyväisiä sekä käytettyihin toimintatapoihin että yleissuunnittelun tavoitteisiin. Erityisesti hankasalmelaiset vastaajat olivat tyytyväisiä yleissuunnitteluprosessiin ja tehtyyn julkaisuun. Alueilla käytettyjen menetelmien ja julkaisujen samankaltaisuudesta huolimatta laukaalaiset vastaajat arvioivat kokonaisuudessaan sekä prosessin että yleissuunnittelun tulokset hankasalmelaisia heikommiksi. Vastauksia tarkasteltaessa voidaankin todeta, että keskimäärin laukaalaiset viljelijät suhtautuivat hieman skeptisemmin yleissuunnittelun toimintamalleihin ja tavoitteisiin ja esimerkiksi vuoropuhelun lisääntymiseen ja viljelijöiden vaikutusmahdollisuuksiin ei uskottu yhtä vahvasti kuin Hankasalmella. Alueiden välisiä eroja tarkasteltaessa on kuitenkin huomiotava, että alueilta saatujen vastausten absoluuttisen lukumäärän ollessa alhainen on jo muutaman vastaajan vaikutus kyselyn alueellisiin tuloksiin merkittävä. Lisäksi on todettava, että huolimatta alueellisista vivahde-eroista, arvioitiin yleissuunnittelu kokonaisuudessaan kummallakin alueella onnistuneeksi prosessiksi. Viljelijäkyselyn tuloksia tarkasteltaessa on lisäksi pidettävä mielessä, että kysely lähetettiin suunnittelualueilla ainoastaan niille viljelijöille, jotka aktiivisesti osallistuivat yleissuunnitteluprosessiin ja joille yleissuunnittelun aikana esitettiin kohde-ehdotus. Näin ollen vastausten perusteella ei voida tietää kuinka esimerkiksi tiedotus on tavoittanut kuntien muut viljelijät ja kuinka he ovat kokeneet mahdollisuutensa osallistua. Sekä viljelijäkyselyn vastaukset että alueelle suunnittelun jälkeen muodostetut uudet erityistukisopimukset kertovat kuitenkin onnistuneista yleissuunnitteluprosesseista.

5 Kohti entistä vaikuttavampaa yleissuunnittelua - selvityksen tulosten hyödyntäminen yleissuunnittelussa

Tehdyn selvityksen mukaan yleissuunnittelussa on havaittavissa osa-alueita, joita kehittämällä yleissuunnittelun vaikuttavuutta voidaan entisestään parantaa. Näiden muutostarpeiden ja -keinojen tunnistamista varten on seuraavassa käytetty SWOT-analyysia, joka on muodostettu viljelijäkyselyn, alueellisten ympäristökeskusten kokousten ja kirjallisuuden perusteella. SWOT-analyysin eli nelikenttäanalyysin nimi tulee englanninkielisistä sanoista Strengths, Weaknesses, Opportunities ja Threats. Nimensä mukaisesti analyysissa tunnistetaan niitä yleissuunnittelun vahvuuksia ja heikkouksia, jotka vaikuttavat suunnittelun tavoitteiden saavuttamiseen. Lisäksi analyysissa identifioidaan niitä uhkia ja mahdollisuuksia, joita toiminnan ulkopuoliset tekijät luovat yleissuunnittelun kehittämiseen. Analyysin lopputulosten perusteella pyritään identifioimaan niitä yleissuunnittelun osa-alueita, joita erityisesti tulisi kehittää (taulukko 10). Nämä kehitysehdotukset voivat perustua niin yleissuunnittelun vahvuuksien korostamiseen kuin heikkouksien eliminoimiseen. Lisäksi yleissuunnittelun ulkopuolelta tulevien mahdollisuuksien ja toisaalta uhkien kohtaamiseen otetaan kantaa.

Annetut kehitysehdotukset eivät ole yleissuunnitteluoppaissa annettuja ohjeita korvaavia, vaan ne on tarkoitettu alueellisen yleissuunnittelutoiminnan arvioinnin ja kehittämisen katalysaattoreiksi ja oman toiminnan reflektoinnin pohjaksi. Jotta viljelijöiden kanssa tehtävä yleissuunnittelu olisi aidosti interaktiivista ja kumppanuuteen perustuvaa, on syytä muistaa, että parhaimmat alueelliset kehitysehdotukset tulevat usein yleissuunnittelun aikana ja parhaiten yleissuunnittelua toteutetaan, mikäli näihin kehitysideoihin reagoidaan välittömästi. Lisäksi yleisiä kehitysehdotuksia tarkasteltaessa on muistettava, että ei ole olemassa yhtä viljelijätyyppiä, jolle yleissuunnittelua voidaan yksiselitteisesti räätälöidä. Erot suunnittelualueessa, maatalouden rakenteessa ja sosiaalisessa kontekstissa määrittelevät sen millaisia toimintamalleja yleissuunnittelussa voidaan käyttää. Yleisellä tasolla tarkasteltuna tämä arviointi kuitenkin antaa suuntaa sille kuinka yleissuunnittelua voidaan viljelijöiden mukaan kehittää.

Taulukko 10. Yleissuunnittelun SWOT- analyysi.

<p>Yleissuunnittelun nykyiset vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Viljelijät yleisesti ottaen tyytyväisiä yleissuunnitteluun • Oppaat ja ohjeet toimivia – kokonaisuudessaan hyvä konsepti kasassa • Erityisesti neuvonnallisuuden yhdistäminen suunnitteluun havaittu toimivaksi • Viljelijöiden arvioiden mukaan <ul style="list-style-type: none"> • Suunnittelu on hyvä tapa tuoda esiin tukimuotoja ja -kohteita • Suunnittelulla on vaikutusta mm. lumoon, vesien suojeleluun ja viljelijöiden ympäristöimagoon • Runsaasti piilovaikutuksia <ul style="list-style-type: none"> • Yhteistyön, vuoropuhelun ja luottamuksen lisääntyminen • Tiedonvaihto viljelijöiden ja ympäristöalan ammattilaisten välillä 	<p>Yleissuunnittelun nykyiset heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hiomista viestinnässä ja osallistamisessa <ul style="list-style-type: none"> • Suunnittelua ennen, sen aikana ja suunnittelun jälkeen • Liiallinen painotus inventointiin, neuvonnan kustannuksella • Viljelijöiden yleistä tukipolitiikkaa kohtaan tuntema epäluulo haittaa sopimusten solmimista • Viljelijöiden ympäristökeskusta kohtaan tuntema epäluulo estää luottamukseen perustuvaa vuorovaikutusta • Tukien tunnettavuus ja tukihakemusmäärät eivät merkittävästi muuttuneet • Korostunut projektimuotoisuus • Toimintaympäristöön liittyvät epävarmuustekijät: tiedonpuute, nopeat sopimusehtojen muutokset jne.
<p>Yleissuunnittelun tulevaisuuden mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uusien menetelmien ja ideoiden saaminen yleissuunnitteluun muiden hankkeiden kautta • Laajempi yhteistyö TE-keskusten, ProAgrian, kunnan jne. kanssa • Vesien suojeleluun ja luonnon monimuotoisuuteen liittyvän tiedon lisääntyminen ja menetelmien kehittyminen • Yhteistyönä tehtävä suunnittelijoiden kouluttaminen 	<p>Yleissuunnittelun tulevaisuuden uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vapaaehtoisuuden muuttuminen määräyksiksi • Yleissuunnittelun muuttuminen pelkäksi kartoitustyöksi ilman neuvonnallista otetta

5.1 Yleissuunnittelun haasteet

Tehdyn selvityksen mukaan yleissuunnittelun keskeisimpiä heikkouksia ja vaikuttavuuden haasteita ovat osittain riittämätön viestintä- ja osallistamistyö, viljelijöiden ennakkoluulot ympäristötukijärjestelmää ja ympäristökeskusta kohtaan sekä vaikeudet saattaa suunnitelmat varsinaiseen toteutusvaiheeseen. Seuraavassa näitä yleissuunnitteluprosessiin liittyviä heikkouksia on pyritty arvioimaan kehittämisen näkökulmasta, ts. heikkoudet pyritään näkemään haasteina, joihin vastaamalla yleissuunnittelua voidaan kehittää. Pyrkimyksenä on identifioida toimintakeinoja kunkin haasteen voittamiseksi.

5.1.1 Viestintä ja osallistaminen tehostamalla kuntoon

Vaikka yleissuunnittelussa on löydetty toimivia viestinnän välineitä (luku 4.2.1), on yleissuunnittelun heikkoutena nähtävissä vielä viestinnän ja osallistamisen osittainen riittämättömyys. Viljelijöiden arvioiden mukaan haasteita on nähtävissä niin yleissuunnittelua edeltävässä, yleissuunnittelun aikaisessa kuin sen jälkeisessä viestinnässäkin. Näin ollen kiinnittämällä erityishuomioita viestinnän ja osallistamisen tehostamiseen, voidaan yleissuunnitteluprosessia edelleen kehittää viljelijöiden toiveita paremmin vastaavaksi.

Viljelijöiden ja toteuttajatahon ohella suunnittelun aikana yhteistyötä tekevät muun muassa seuraavat tahot: kuntien maaseutu- ja ympäristöviranomaiset, alueen asukkaat, neuvonta- ja tuottajajärjestöt, paikalliset yhdistykset sekä alueviranomaiset (TE-keskus ja ympäristökeskus). Näin ollen ainoastaan viljelijöiden huomioiminen suunnitteluprosessissa ei yksin riitä. Koska tässä selvityksessä tarkastelun kohteena

on erityisesti viljelijöiden rooli yleissuunnittelussa, ei tähän muiden toimijaryhmien osallistamiseen oteta erikseen kantaa. Todettava on kuitenkin, että tässä selvityksessä esitetyt viestinnän ja osallistamisen tehostamiskeinot eivät tyyliltään tai ajatukseltaan ole selektiivisiä, ts. esitetyt kehitysehdotukset voivat soveltua kaikkien osapuolten tehokkaampaan osallistamiseen. On lisäksi huomioitava, että myös osa viljelijöistä on arvioinut viestinnän ja osallistamisen riittäväksi jo nykyisellään (luku 4.2.5). Osallistamiseen liittyvät tehostamiskeinot ovatkin tarpeen lähinnä laajoilla suunnittelualueilla, joilla viljelijöiden omaan aktiivisuuteen on aikaisemmin luotettu. Aktiivisemmin viestimällä ja viljelijöitä osallistamalla saadaan mahdollisesti suurempi joukko hakeutumaan mukaan prosessiin. Selvityksen perusteella erityisesti suunnittelijan ja koko toteuttajatahon aktiivinen lähestymistapa vähentää viljelijöiden kokemaan prosessin työläyttä sekä lisää suunnittelijan lähestyttävyyttä.

Viestinnän ja osallistamismenetelmien riittävyyden turvaamiseksi on ehdotettu käytännön keinoja taulukossa 11. Tässä esitettyä keinovalikoimaa pohdittaessa lähtökohtana on ollut osallistamisen tehostaminen kaikissa yleissuunnittelun vaiheissa, viljelijöiden toiveiden mukaisesti.

Kehitysehdotus I: Tehostettu viestintä ja osallistaminen

- Ennen suunnittelun aloittamista
 - Viestintäsuunnitelman muuttaminen osallistamissuunnitelmaksi
 - Tiedotekirjeiden määrän lisääminen, huomio ymmärrettävyyteen
 - Kahtena ajankohtana järjestettävä aloitustilaisuus
- Suunnittelun aikana
 - Kaikessa viestinnässä kiinnitettävä huomiota vuoropuheluun: mm. yleisötilaisuuksissa varattava riittävästi aikaa keskusteluun ja kysymyksiin
 - Aktiivisempaa tiedotusta tiedotekirjein, huomio ymmärrettävyyteen
 - Maastokartoituksen mahdollistaminen kaikille viljelijöille: riittävän aikainen luvan kysyminen ja yhdessä ajankohdan suunnitteleminen
 - Mahdollisen erikseen rajatun luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun alueen huomioiminen tiedotuksessa
 - Lehti-ilmoitukset toimivia viestinnässä, lisämahdollisuutena viljelijöiden suosimat julkaisut, kuten Maaseudun tulevaisuus
 - Kahtena ajankohtana järjestettävä yleisötilaisuus yleissuunnittelun tuloksista
 - Paremmat mahdollisuudet julkaisuvedoksen kommentointiin (esim. min. kuukausi näytillä)
- Suunnittelun jälkeen
 - Laajempi julkaisusta tiedottaminen
 - Julkaisun lähettäminen sekä suunnittelun alueen että lähialueen viljelijöille
 - Selkeä yhteenveto hankkeen loppuessa ja rajanveto muihin hankkeisiin

Viljelijät peräänkuuluttivat tiedon lisäämisen tärkeyttä jo ennen suunnitteluprosessin alkamista. Vaikka tiedotekirjeet ja yleisötilaisuudet, joilla pyritään välittämään tietoa alkavasta prosessista, ovat osittain tavoittaneet viljelijät, kaipaavat viljelijät edelleen mittavampaa tiedottamista. Osallistamalla viljelijät jo suunnittelun alkuvaiheessa, edistetään yhteisten tavoitteiden löytymistä. Jotta mahdollisimman moni havahtuisi alkavaan prosessiin, kannattaa yleissuunnittelusta tiedottaa hyvissä ajoin ennen prosessin alkamista sekä hieman myöhemmin juuri ennen suunnittelun aloittamista.

Koska yleissuunnittelussa on selvityksen mukaan löydetty oikeita viestinnän välineitä, liittyy osallistamisen ja viestinnän tehostaminen kiinteästi juuri näiden välineiden tehokkaampaan käyttöön. Useampia yleisötilaisuuksia järjestämällä, tiedotekirjeiden ja lehti-ilmoitusten määrää kasvattamalla sekä yhdessä tehtäviä retkiä ja neuvontaa lisäämällä mahdollistetaan yhä useamman kiinnostuneen osallistuminen.

Erityisesti suurilla yleissuunnittelualueilla tulee osallistamista pohdittaessa muistaa kohtuullisen mahdollisuuden periaate, jonka mukaan suunnittelu ei ole todellisuudessa osallistavaa, mikäli kansalaiset eivät voi kohtuullisin panostuksin ottaa siihen osaa. Periaatteen täyttäminen voi merkitä esimerkiksi useampien tilaisuuksien järjestämistä. Tulevaisuudessa myös verkkotiedottamisen lisääminen muun muassa sen ekologisuuden ja laajan kattavuuden vuoksi olisi kannatettavaa. Suuritoisten hankesivujen sijaan lyhyen esittelytekstin luominen alueellisen ympäristökeskuksen verkkosivuille on potentiaalinen tietolähde sekä suunnittelualueen viljelijöille että laajemmin maatalouden ympäristösuojelusta kiinnostuneille. Jotta sekä mahdollinen sähköinen viestintä että muu hankkeen tiedotus on tehokasta, tulee kaikessa viestintämateriaalissa kiinnittää huomiota viestin ymmärrettävyyteen sekä yleissuunnittelu-prosessin selkeään kuvaamiseen. Esimerkiksi tehtäessä luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua rajatulla alueella, tulee rajattu alue ja luonnon monimuotoisuus ja kosteikkosuunnittelun erot esittää selkeästi. Näin vältetään väärinkäsitykset alueen asukkaiden keskuudessa.

Yleissuunnittelun aikaisessa osallistamisessa merkittävässä roolissa on suunnittelijan ja viljelijän yhdessä tekemä maastokäynti. Lähtökohtana on, että maanomistajan on aina oltava tietoinen maillaan tehtävistä kartoituksista. Selvityksen mukaan huomiota olisi kiinnitettävä myös aidon osallistumismahdollisuuden tarjoamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että viljelijöiden kanssa sovitaan riittävän ajoissa kummallekin osapuolelle soveltuva aika kartoitukseen. Maastokartoituksen lisäksi tämänkaltaiseen yhdessä sopimiseen ja vuoropuheluun tulee kiinnittää huomiota myös muussa viestinnässä, jotta viestinnän kommunikatiivisuus ja vuorovaikutteisuus toteutuisivat. Usein esimerkiksi yleisötilaisuuksissa käytetään runsaasti aikaa asian-tuntijapuheenvuoroihin ja erityistukien esittelyyn, mutta vähintäänkin yhtä tärkeää on jättää aikaa vapaalle ajatusten vaihdolle, keskustelulle ja kysymyksille. Mahdollisesti myös esitettyjen mielipiteiden osittain ylös kirjaaminen ja yleissuunnitelmajulkaisuun liittäminen voisi korostaa yleissuunnittelun osallistavaa luonnetta.

Suunnittelun päättyessä suuri merkitys on yleissuunnitelmajulkaisulla. Selvityksen mukaan aika ei ole kypsä ainoastaan sähköisesti julkaistavalle yleissuunnitelmalle. Viljelijät kaipaavatkin painettua julkaisua yhdessä tehdyn työn sinetiksi ja tukikohteiden mieleen palauttamiseksi. Mikäli julkaisua ei esimerkiksi kustannussyistä voida lähettää kaikille yleissuunnittelualueen viljelijöille, tulee viestinnässä tuoda korostetusti esiin viljelijöiden muut mahdollisuudet tutustua julkaisuun. Julkaisusta kannattaa viestiä myös muille kuin kohde-ehdotuksen saaneille viljelijöille. Tärkeänä tulisi pitää viestintää myös niille viljelijöille, joiden tilat sijaitsevat suunnittelualueella tai sen lähialueella, mutta jotka eivät ole aktiivisesti osallistuneet suunnitteluun. Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun yhteydessä on puhuttu suunnitelman lähettämisestä lähialueiden karjatiloilta. Käytäntö on kannatettava: pienellä panoksella voidaan saada uusia tiloja kiinnostumaan yleissuunnittelusta, ympäristönhoidosta ja erityistuksista. Vaikka julkaisua ei lähetettäisikään, tulee halukkaille järjestää mahdollisuudet tutustua julkaisuun vaivattomasti. Julkaisujen lähettäminen esimerkiksi suunnittelualueiden kirjastoihin ja julkaisujen sijaintipaikoista tiedottaminen voi lisätä yleissuunnittelun tunnettuutta.

Vaikka yleissuunnittelun kanssa samaan aikaan toteutettavat sekä suunnittelun jälkeiset hankkeet ovat pitkäaikaisen osallistamisen ja vaikuttavuuden kannalta merkittävässä roolissa, tulee yleissuunnittelun ja muiden hankkeiden väliset erot selkeästi identifioida hankkeiden tiedotuksessa. Mikäli hankkeita toteutetaan ilman selkeää

leikkauspintaa, voi viljelijöille jäädä väärinkäsityksiä kunkin hankkeen tavoitteista ja tuloksista. Myös seurannan läpinäkyvyyteen viljelijän kannalta tulee kiinnittää huomiota. Osallistavan suunnittelun periaatteiden mukaan viljelijöillä tulisi olla mahdollisuus yleissuunnittelun jälkeisten toimenpiteiden seurantaan. Kohteiden toteuttamisessa on kuitenkin kyse yksittäisten viljelijöiden henkilökohtaisista valinnoista, joten toteutumisen julkinen seuranta voisi tuntua kohde-ehdotuksen saaneista painostukselta. Mikäli kohteita kuitenkin hoidetaan, voitaisiin yleissuunnittelun jälkeen viljelijän suostumuksella tehdä markkinointia kohteen avulla.

Jotta edellä mainitut muutokset olisivat luonnollinen osa yleissuunnitteluprosessia, voitaisiin yleissuunnitelman viestintäsuunnitelman laatimisesta siirtyä osallistamissuunnitelman laatimiseen. Näin yleissuunnittelu voitaisiin nähdä osallistavana, kommunikatiivisena prosessina, sen sijaan, että viljelijät nähdään passiivisen tiedotuksen kohteina. Viestintäsuunnitelma voi luonnollisesti käytännössä vastata osallistamissuunnitelmaa, mutta lähtökohtaisesti voidaan ajatella näillä kahdella olevan eroja (Wallenius 2001, 57). Yleissuunnittelussa onkin yhä enemmän siirryttävä viestintäsuunnitelman ohjaamasta yksisuuntaisesta tiedonkulusta interaktiiviseen tiedonkulkuun, jonka perustana on aidosti tasapuolinen kaksisuuntainen tiedonvälitys. On kuitenkin huomioitava, että eri suunnittelualueilla on erilaisia tarpeita osallistumiselle. Joskus passiivinen, yksisuuntaiseen tiedotukseen perustuva tiedonkulku on riittävää, toisilla alueilla tarvitaan interaktiivista ja jatkuvaa osallistumista tavoitteiden saavuttamiseksi. Vaatiikin toteuttajataholta herkkyyttä ja myös halua havaita juuri kyseisellä alueella tarvittavat toimet.

5.1.2 Tukipolitiikkaan ja ympäristökeskukseen liittyvät ennakkoluulot

Selvityksen mukaan yleissuunnittelun haasteena ovat viljelijöiden yleiset asenteet ympäristötukia, EU:n tukipolitiikkaa ja ympäristöhallintoa kohtaan. Erityisesti tukien kannattavuuteen ja tukijärjestelmän byrokraattisuuteen liittyvät kysymykset estävät yleissuunnittelun tavoitteiden saavuttamista. Erityistukien houkuttelevuuden taustaoletuksena voidaan pitää, että viljelijä rationaalisesti toimivan yrittäjän tavoin solmii sopimuksen vain, mikäli siitä saatava taloudellinen hyöty ei ylitä ehtojen noudattamisesta koituvia kustannuksia. Voidaankin olettaa, että niin kauan kuin tukien taloudellinen kannattavuus ei houkuttele viljelijöitä, vain harva kiinnostunut tulee hakemaan tukia. Tukien kannattavuuden nostaminen on tullut esiin myös muiden selvitysten yhteydessä. Muun muassa FIBRE:n Elämää pellossa – Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus (Jokinen ym. 2004) ja Pohjoismaisen ministerineuvoston Fair is the Blooming meadow (Ikonen 2004) teoksissa todetaan, että luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi tehtävä työ on oltava taloudellisesti kannattavaa. Sama pätee luonnollisesti myös viljelijöiden vesiensuojelun hyväksi tekemiin toimiin.

Hoidon aloittamisen ja sopimusten muodostumisen esteenä on havaittavissa myös viljelijöiden epäluottamus poliittisia ja hallinnollisia järjestelmiä kohtaan. Ympäristötukijärjestelmän monimutkaisuus, byrokraattisuus, joustamattomuus ja sanktioihin liittyvät pelot inhiboivat viljelijöiden halua hoitaa ympäristöään tukijärjestelmän luomien mahdollisuuksien avulla. Muun muassa Natura 2000-verkoston aiheuttamat ristiriidat ja ympäristötukijärjestelmän osittain ympäristöhallintoon profiloituvat haasteet painavat edelleen ympäristöhallinnon ja viljelijöiden suhdetta. Huolimatta viljelijöiden positiivisista arvioista ympäristökeskuksen toiminnasta yleissuunnittelussa, on ympäristökeskuksen ja viljelijän välinen vuorovaikutussuhde pitkälti

yhteydessä ennalta määrittyneisiin diskursseihin. Tämä skeptisyys ympäristökeskuksen vilpittömyyttä kohtaan leimaa osaltaan myös viljelijöiden suhdetta ympäristönhoitoon laajemmin: luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävien alueiden kartoitus yhdistetään Natura 2000 luonnonsuojelualueverkon luomiseen ja pelkoon ympäristöhallinnon pakkovallasta. Jotta todellista yhteistyötä ja keskinäistä luottamusta voi pitkällä aikavälillä esiintyä viljelijöiden ja ympäristökeskusten välillä, tulee ympäristökeskusten jatkaa yleissuunnittelun kaltaisia avoimia suunnitteluprosesseja, joissa viljelijät otetaan huomioon oman alueensa asiantuntijoina ja tasavertaisina suunnittelijoina. Tämän luottamussuhteen vahvistamisessa ympäristöhallinnon kannattaa enenevässä määrin hyödyntää viljelijöiden suhdetta kunnan maaseutuviranomaiseen sekä tuottajajärjestöön. Viljelijöiden mielestä luotettavien tahojen näkyvä osallistuminen yleissuunnittelun kaltaisiin suunnitteluprosesseihin auttaa kaatamaan vanhoja raja-aitoja. Yleissuunnittelun kautta maatalouskoulutuksen omaavia henkilöitä on myös siirtynyt ympäristöhallinnon palkkalistoille. Tämänkaltaisen eri sektorien lomittuminen yhteisten aihepiirien äärelle, voi tulevaisuudessa lähentää yleissuunnittelun toimijoita entisestään. Ympäristöhallinnon kannattaakin suunnittelijoita kouluttaessaan panostaa myös maatalouden toimintaympäristön perusteiden ymmärtämiseen.

Samanaikaisesti kun ympäristöhallinto pyrkii luomaan uutta, entistä luottamuksellisempaa suhdetta viljelijöihin joutuu myös ympäristöhallinto kohtaamaan tukijärjestelmiin liittyviä epävarmuustekijöitä. Sopimusten ja sopimusehtojen muutokset, rahoituksen epävarmuus sekä osittain myös selkeät parantamista kaipaavat tukiehdot ovat luoneet tilanteen, jossa edes toimeenpanosta vastaava viranomainen ei aina tunne viimeisintä tulkintaa viimeisimmästä säädöksestä (mm. Kaljonen 2002, 43.). Lisäksi vesiensuojelussa ja luonnon monimuotoisuuden edistämässä haasteena on viimeisimmän tukiin liittyvän tiedon ja asiantuntemuksen saaminen osaksi yleissuunnittelua. Erityisesti kosteikkojen monivaikutteisuus -vaatimuksen täyttäminen ei ole yksiselitteistä ja lisätietoa kaivataan niin ympäristöhallinnossa kuin neuvojien keskuudessakin. Edellä mainittuihin haasteisiin voidaan vastata osittain osallistamista hyödyntämällä. Ympäristöhallinnon tai muun toteuttajatahon sisäinen osallistaminen mahdollistaa mahdollisimman laajan tietopohjan suunnittelun käyttöön. Suunnittelun koskettaessa sekä luonnon monimuotoisuuteen että vesiensuojeluun liittyviä asiantuntijakysymyksiä takaa toteuttajatahon laaja asiantuntijuus ja erityisesti organisaation sisäinen tiedonvaihto tarvittavan tietotaidon kohteiden kartoittamiseksi ja arvioimiseksi. Toisaalta myös eri asiantuntijatahojen osallistaminen osaksi yleissuunnittelun asiantuntijaryhmää mahdollistaa niin viimeisimmän tukitiedon kuin teknis-luonnontieteellisen tiedon hyödyntämisen osana suunnittelua. Tämä yhteistyö voi merkitä esimerkiksi entistä tiivimpää ohjausryhmätyötä, jossa yhdessä eri toimijatahojen kanssa käydään läpi esimerkkikohteita.

Kehitysehdotus 2: Vuorovaikutuksen lisääminen eri toimijoiden välillä ennakkoluulojen vähentämiseksi ja tietotaidon vaihtamiseksi

- Tiiviimpi yhteistyö viljelijöiden luottamien tahojen kanssa
 - Tuottajajärjestö ja kunta enemmän mukaan
- Tiivimpi asiantuntijayhteistyö esim. useampien ohjausryhmäkokousten muodossa

5.1.3 Sanoista tekoihin – Kuinka saadaan suunnitelmat paperilta käytäntöön?

Vaikka yleissuunnittelun todellisen potentiaalin nähtäisiin sisältyvän sen moninaisiin piilovaikutuksiin (mm. luvut 4.2.4 ja 4.6), on todettava, että ainoastaan muodostetut suojavaikot, perustetut kosteikot ja arvokkaiden alueiden hoito auttavat edistämään luonnon monimuotoisuutta ja vesiensuojelua. Yleissuunnittelusta puhuttaessa ei voidakaan unohtaa, että tavoitteena on viljelijöiden aktivoiminen ja toimijoiden kannustaminen sanoista tekoihin. Tähän mennessä suunnitelmat eivät kuitenkaan ole toivotusti realisoituneet tukisopimuksina ja tiloilla tehtävinä ympäristösuojelutoimina. Osittain tähän johtavia seikkoja on käsitelty jo mm. luvussa 4.4 (epäluottamus tukijärjestelmää ja ympäristöhallintoa kohtaan jne.), mutta osaltaan kyseessä on myös yleissuunnitteluprosessiin liittyvät kehittämistarpeet.

Yleissuunnittelu on liian usein nähty kartoitus- ja markkinointiprojektina, joka päättyy julkaisun ilmestymiseen. Osasyynä projektimuotoisuuden ylikorostumiseen voidaan pitää suunnittelijatahojen vaihtuvuutta. Vaikka vaihtuvuutta suunnittelijoiden suhteen olisikin, voisi yleissuunnittelua aluekeskuksissa koordinoivan henkilön näkyvämpi osallistuminen suunnittelun aikaiseen ja erityisesti sen jälkeiseen toimintaan ylläpitää luotuja suhteita viljelijöiden ja ympäristökeskuksen välillä (taulukko 12). Näin viljelijöille jäisi selkeä tiettyyn henkilöön profiloituva yhteyshenkilö ympäristöhallinnossa, jonka kanssa myös tulevaisuuden kehitystyötä voisi lähteä miettimään. Jatkuvuuden turvaamiseksi myös suunnittelijoiden (sekä ympäristöhallinnon sisällä että esimerkiksi yksityisissä konsulttitoimistoissa) sitouttaminen pitkäaikaisempaan työhön voisi johtaa jatkuvampaan yhteistyöhön viljelijöiden kanssa. Tämänkaltaisten suhteiden luomista estävät kuitenkin osaltaan muun muassa kilpailutukseen ja suunnittelijoiden palkkaamiseen liittyvät reunaehdot.

Yleissuunnittelun kaltaisen toiminnan vaikutusmekanismit ovat usein hitaita ja vaativat pidemmän aikavälin toimia. Erityisesti julkaisun jälkeisinä vuosina tapahtuva jälkimarkkinointi ja viljelijöille tarjottu tuki on ollut osittain riittämätöntä ja myös viljelijät arvioivat tuen lisäämisen tarpeelliseksi (luku 4.6). Tässä selvityksessä tehdyn viljelijäkyselyn perusteella muun muassa seuraavankaltaiset toimet voisivat edistää suunnittelussa kartoitettujen kohteiden toteutumista: 1) tukihakuaikaan yleissuunnittelun tiloille lähetettävä muistutus 2) tiloilla kiertävä henkilö, joka tukihakuaikaan auttaisi hakemusten ja suunnitelmien teossa 3) kartoitettujen kohteiden toteuttaminen viljelijän luvalla esimerkiksi ympäristöhallinnon toimesta tai erillisten hankkeiden yhteydessä 4) jälkimarkkinointi yhdessä TE-keskuksen, kunnan ja neuvontajärjestöjen kesken. Näiden viljelijöille suorana toimintana ilmenevien toimien lisäksi aluekeskusten on oltava mukana työssä, jonka tavoitteena on kouluttaa uusia asiantuntijoita maatalouden ympäristönsuojelun pariin, muun muassa neuvonnan tarpeisiin.

Kehitysehdotus 3: Suunnitelmasta toteutukseen – toimia yleissuunnittelun tukitavoitteiden saavuttamiseksi

- Suunnittelun projektimuotoisuudesta päästävä
- Tukihaun helpottaminen:
 - Aluekeskuksen tai muun tahon henkilö, joka kiertää halukkailla tiloilla tukihakuaikaan
 - Muistutus tukihakuaikaan
- Aluekeskuksiin nimitään yleissuunnittelun yhteyshenkilö, jolla näkyvä rooli suunnittelun aikaan. Mahdollistaa kiinnostuneiden viljelijöiden yhteydenoton suunnittelun jälkeen.
- Ulkopuolisen tahon toteuttamat hankkeet viljelijän suostumuksella
- Koulutettava ympäristö- ja maataloussektorin osaajia, jotta tulevaisuudessa suunnitelmien tekijöitä. Alueellisten ympäristökeskusten oltava mukana koulutustyössä

5.2 Yleissuunnittelun vahvuudet

Osittain yleissuunnittelun haasteissa piilevät myös toimintamallin vahvuudet. Suunnittelua kehittämällä ympäristöhallinnon käytössä näyttäisi olevan hyvin toimiva ja perusajatukseltaan sekä viljelijöiden että ympäristöhallinnon tavoitteisiin soveltuva työkalu. Seuraavassa yleissuunnittelun vahvuuksia tarkastelemalla pyritään esittämään keinoja, kuinka näitä vahvuuksia voidaan korostaa ja yleissuunnittelusta saatavia hyötyjä edelleen tehostaa. Samanaikaisesti huomataan, että tiettyjä kehitysehdotuksia esitettäessä ratkaistaan myös aikaisemmin esitettyjä yleissuunnittelun tavoitteiden saavuttamista hidastavia haasteita (luku 5.1).

5.2.1 Toimivalla konseptilla runsaasti piilovaikutuksia

Yleissuunnittelun vahvuutena on toimiva peruskonsepti, johon sekä aluekeskuksissa että viljelijöiden keskuudessa ollaan tyytyväisiä. Kokonaisuudessaan yleissuunnittelu on viljelijöiden mielestä toimiva tiedonvälityskeino tukia, vesiensuojelua ja luonnon monimuotoisuutta koskevissa kysymyksissä. Yleissuunnitteluoppaissa annetut suuntaviivat on havaittu toimiviksi ja tavoitteeltaan yleissuunnittelun perusteet ovat kunnossa. Erityisesti yleissuunnittelussa käytössä oleva osallistavan suunnittelun konsepti ja neuvonnallinen ote on todettu viljelijöiden kannalta toimivaksi.

Selvityksen perusteella yleissuunnittelun vahvuuksina voidaan pitää erityisesti niitä runsaita piilovaikutuksia, joita yhteistyön ja osallistamisen kautta on saavutettu. Tämä arvio on yhteneväinen Härjämäen ja Kaljosen (2007) luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelusta tekemän arvioinnin kanssa, jossa todettiin yleissuunnittelusta saatavien hyötyjen liittyvän erityisesti herättelyyn ja yhteistyömuotojen kehittämiseen. Yleissuunnittelu on toiminut keskustelun avaajana viljelijöiden ja muiden tahojen välillä sekä erilaisten luonnon monimuotoisuus ja vesiensuojelukohteiden ja hoitomuotojen esittelijänä. Viljelijät huomioivan suunnittelun kautta on ympäristökeskuksen ja muiden toimijoiden välinen vuoropuhelu lisääntynyt ja vanhat ennakkoluulot osittain hälvenneet.

Yleissuunnittelu voi lisätä tietotaidon vaihtoa, maatalouden ja ympäristönsuojelun asiantuntijoiden ja toimijoiden verkostoitumista sekä yhteistyöhön perustuvia toimintatapoja. Niin sanotun kollektiivisen asiantuntijuuden kautta, jossa eri tahojen tiedot, taidot ja kokemukset yhdistyvät, voidaan yleissuunnittelun kautta luoda uusia maatalouden ympäristönsuojelun toimintamalleja. Erityisesti paikallisten ja alueellisten toimijoiden välinen yhteistyö ja tiedonvaihto voi pitkällä aikavälillä poikia uusia hankkeita ja innovaatioita. Yleissuunnittelun aikana on joillakin alueil-

la kartoitettu yhteistyön muotoja, kuten koneysteistyön ja laidunpankkitoiminnan mahdollisuuksia, mutta verkostoituminen ja suhteiden luominen voi olla myös selkeitä yhteistyösopimuksia hienovaraisempaa. Yhdessä tekemisen kautta luodaan ilmapiiriä, jossa jokaisella on oma paikkansa tehtävässä työssä. Voidaan todeta, että yleissuunnittelun haasteissa piileekin osa sen vahvuuksista. Yleissuunnittelun vaikuttavuuden haasteeksi aikaisemmin identifioitu ympäristöhallinnon karsastus, voidaan yleissuunnittelun avulla muuttaa toimivammaksi vuorovaikutukseksi ja aidoksi vuoropuheluksi. Myös byrokraattiseksi ja hankalaksi koettua tukijärjestelmää voidaan tehdä yleissuunnittelun kautta läpinäkyvämmäksi. Tämänkaltaiset vaikutukset eivät näy välittöminä erityistukisopimuksina, vaan pidempiaikaisempana uuden yhteistyökulttuurin ja luottamuksen syntymisenä.

Ympäristöhallinnon ja viljelijöiden välisen vuoropuhelun lisääntymisen jatkumiseksi tulisi ympäristöhallinnon jatkossakin säilyttää roolinsa yleissuunnittelussa. Tämä ei tarkoita, ettei suunnittelijana voisi toimia myös ympäristöhallinnon ulkopuolinen taho. Tällöin on kuitenkin huomioitava ympäristöhallinnon osallistaminen yleissuunnitteluun muutoin kuin kartoitusten toteuttajana. Tämä voi tarkoittaa näkyvää roolia viestinnässä, ohjausryhmätyössä tai yleissuunnittelun yleisessä koordinoinnissa. Mikäli ympäristöhallinto jättäytyy sivustakatsojan rooliin, voidaan ympäristöhallinnon ja viljelijöiden välisen vuoropuhelun lisääntymisen kautta saatavat hyödyt katsoa menetettävän. Avoimen, kommunikatiivisen suunnittelun osapuolena ympäristöhallinto voi näyttää viljelijöille, että se on maatalouden ympäristösuojelussa luotettava kumppani, joka arvostaa yhteistyökumppaneidensa kokemusta ja tietotaitoa. Perusolettamuksena tässä tietysti on, että näin todellisuudessa myös on. Pelkkään imagon kiillotukseen ilman todellista halua yhteistyöhön, ei yleissuunnittelua luonnollisesti tulisi käyttää.

Yleissuunnitelmia on kaavailtu osoittamaan alueellisten ympäristökeskusten toimia ympäristötuen toimeenpanossa. (Aakkula ym. 2006, 46.) Viljelijäkyselyn tulosten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että näin yksioikoinen erityistukisopimustilastojen tuijottaminen ei kerro kaikkea yleissuunnittelun vahvuuksista ja ympäristökeskusten ponnisteluista ympäristötuen toimeenpanossa. Yleissuunnittelun tavoitteita tulee katsoa lyhyen aikavälin tulostavoitteiden lisäksi laajempina kokonaisuutena, jossa yhtenä elementtinä on uuden yhdessä toimimisen kulttuurin luominen. Yhdistämällä viljelijöiden ja ympäristöhallinnon sekä muiden yleissuunnittelussa mukana olevien tahojen tietotaito saadaan synergiaetua, jossa tulos on enemmän kuin tekijöidensä summa. Painopisteen tulisikin siirtyä tukihehtaarien tavoittelusta yhteistyön ja luottamuksen lisääntymiseen. Viljelijöiden ja ympäristöhallinnon lähentyminen yleissuunnittelun kautta on etu, jota ei mitätä välittömästi lisääntyneinä sopimuksina vaan pitkän aikavälin tavoitteiden toteutumisella.

Kehitysehdotus 4: Lisääntyneen vuoropuhelun edut huomioitava

- Aluekeskusten vahvan roolin säilyttävä, joko koordinoivana tahona, ohjausryhmätyössä tai suunnittelijana
- Tiedonvaihtoa viljelijöiden ja ympäristöalan ammattilaisten välillä lisättävä ja hyödynnettävä yleissuunnittelussa
- Viljelijöiden ja muiden ympäristönsuojelun toimijoiden verkostoitumisen tukeminen yleissuunnittelun aikana
- Yleissuunnittelun arvostaminen piilovaikutusten, ei pelkkien tukihehtaarien perusteella

5.2.2 Viljelijöillä uusi mahdollisuus vaikuttaa

Osallistavan suunnittelun tavoitteena on aina kaikkien toimijoiden vaikutusmahdollisuuksien takaaminen. Perusolettamuksena myös yleissuunnittelussa tulisi olla hierarkisen päätöksenteon muuttaminen aidoksi yhteistyöksi ja kommunikatiiviseksi suunnitteluksi. Suojavyöhykesuunnittelua koskevien arvioiden mukaan viljelijät kokevat, että suunnittelussa on pystytty hyödyntämään viljelijöiden käytännön kokemuksia ja paikkakohtaista tietämystä (mm. Hokkanen 2006). Yleissuunnittelu voikin parhaimmillaan toimia viljelijöiden vaikuttamisväylänä omaan elinympäristöönsä liittyvissä kysymyksissä. Tämä käytäntö olisi yhteneväinen EU:n toiminnassa lähtökohtana olevan subsidiariteetti- eli läheisyysperiaatteen kanssa, jossa tavoitteena on päätösten tekeminen mahdollisimman lähellä niitä koskevaa ympäristöä. Vaikka yleissuunnittelussa ei ole kyse varsinaisesta sitovasta päätöksenteosta, ja osittain myös tästä johtuen, voitaisiin paikallisille toimijoille antaa rohkeammin mahdollisuus entistä laajempaan vaikuttamiseen. Yksinkertaisimmillaan tämä tarkoittaisi yleissuunnittelussa viljelijöiden entistä laajempaa päätösvaltaa ja kattavampaa mahdollisuutta vaikuttaa suunnitelmassa esitettäviin kohteisiin. Paikallistietoa on jo nykyisellään käytetty osana yleissuunnittelua, mutta vaarana on, että suunnitelmaan valittuja kohteita määrittävät erityisesti tukiehdot ja luonnontieteellis-tekniset reunaedot. Tukiehtojen ehdoton soveltaminen voi kuitenkin tarkoittaa sitä, että kohteet, jotka voivat olla seuraavalla tukikaudella tukikelpoisia, jäävät pois suunnitelmasta.

Maanomistajan asiantuntemuksen, ja ns. hajautetun ja hiljaisen tiedon hyödyntäminen edellyttää yhteistyötä, jota ei saavuteta suunnittelijan yksin tekemillä kartoituksilla. Voidaankin todeta, että useat yleissuunnitteluun liittyvät kehitysehdotukset linkittyvät toisiinsa: vahvistamalla yleissuunnittelun neuvonnallista ja kommunikatiivista otetta, saadaan yhdistettyä eri tahojen tieto ja kokemus ja samalla tarjotaan viljelijöille mahdollisuus ilmaista ajatuksensa suunnittelusta ja siihen liittyvistä aihepiireistä. Yhdessä kartoittamalla siis sekä vahvistetaan toimijoiden välistä luottamussuhdetta, saadaan käyttöön paras mahdollinen tieto ja siirretään valtaa lähemmäs päätöksiä koskettavaa elinpiiriä. Tämän tietotaidon ja paikka- ja kokemusperäisen tuntemuksen saattaminen osaksi suunnittelua vaatii, että viljelijät nähdään aktiivisina toimijoina, jotka haluavat ja kykenevät toimimaan vaikuttajina omassa elinympäristössään.

Päätöksenteon siirtyessä yhä kauemmas viljelijöistä kansalliselta aina kansainväliselle tasolle asti, voisi yleissuunnittelu kehittyessään tarjota viljelijöille myös nykyistä laajemman vaikuttamisväylän, jossa yleissuunnitteluprosessia käytettäisiin paikallisten ympäristönsuojeluideoiden kartoittajana. Tämä voisi käytännössä merkitä esimerkiksi sitä, että viljelijöillä olisi mahdollisuus yleissuunnittelun aikana laajemmin ehdottaa vesiensuojelun ja luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi tehtäviä keinoja, jotka ideatasolla raportoitaisiin ministeriöön yleissuunnittelun raportoinnin yhteydessä. Näin paikalliset innovaatiot ja maatalouden ympäristönsuojeluun liittyvät kehitysehdotukset välittyisivät eteenpäin luonnollisena osana suunnitteluprosessia. Näin viljelijöiden ajatusten välittäminen päättävälle taholle ei jäisi yksittäisten tutkimusten ja erillisten hankkeiden varaan vaan vuoropuhelu YM:n ja MMM:n kanssa olisi jatkuva.

Mikäli viljelijöillä on yleissuunnittelussa vain päätösten toteajan ja passiivisen tiedotuksen kohteen rooli, ei voida puhua aidosti osallistavasta suunnittelusta. Tällöin osallistava suunnittelu on nähtävä retoriikkana, ei todellisena suunnittelun toimintamallina. Tällöin on mahdollista, että suunnittelun aikana viljelijöissä herää toiveita,

joita ei voida yleissuunnittelun kaltaisessa prosessissa toteuttaa. Suuret odotukset voivat johtaa pettymykseen ja turhautumiseen, mikäli odotukset eivät täytykään.

Kehitysehdotus 5: Viljelijöiden aktiivisen roolin korostaminen

- Viljelijöiden vaikutusmahdollisuuksien turvaaminen yleissuunnittelun aikana riittävällä osallistamisella ja erityisesti aidolla vaikuttamismahdollisuudella
- Viljelijöiden vesiensuojeluun ja luonnon monimuotoisuuteen liittyvien ideoiden kerääminen ja raportointi yleissuunnittelun loppuraportin yhteydessä

5.3 Yleissuunnittelun uhat

5.3.1 Vapaaehtoisuuden muuttuminen määräyksiksi

Yleissuunnittelun suurimpana uhkana ja samalla viljelijöiden pahimpana pelkona on vapaaehtoisen yhdessä tekemisen muuttaminen säännöiksi ja määräyksiksi. Tukalimpana skenaariona on yleissuunnitelmissa esitettyjen kohteiden pakotettu toteuttaminen. Mikäli tällaista missään muodossaan tapahtuu, menetetään useat yleissuunnittelun kautta saavutetut piilovaikutukset, kuten toimintailmapiiriin vapautuminen ja keskinäisen luottamuksen syntyminen. Erityisesti luottamuksen säilyttämiseksi on yleissuunnitelman hyödyntämisen rajoitettava hankkeisiin, joissa edistetään yleissuunnittelun kanssa yhteneväisiä tavoitteita. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että yleissuunnittelua käytetään vain tarkoituksiin, joissa kunnioitetaan kohteiden toteutuksen vapaaehtoisuutta ja kommunikatiivista toimintamallia. Näin ollen esimerkiksi kaavoitus- tai luonnonsuojelualuekysymyksiä ratkaistaessa tulisi yleissuunnitelmia käyttää vain maanomistajan suostumuksella. Sen sijaan suunnitelmien hyödyntäminen muun muassa erityistukien markkinoinnissa on kannatettavaa. Ehdottoman tärkeää on säilyttää viljelijöiden luottamus siihen, että yleissuunnittelun perusperiaatteena on vapaaehtoisuus, eikä kartoitukseen osallistumisesta koidu velvoitteita. Mikäli tämä yleissuunnittelun periaate muuttuu, tulee siitä selkeästi ilmoittaa tulevaisissa suunnitelmissa mukana oleville maanomistajille ja muutoksen ei tule kattaa jo tehtyjä yleissuunnitelmia.

Kehitysehdotus 6: Vapaaehtoisuuden säilyttäminen yleissuunnittelun periaatteena

- Ei pakotettua kohteiden toteuttamista tai hoitoa

5.3.2 Yleissuunnittelun muuttuminen pelkäksi kartoitustyöksi ilman neuvonnallista otetta

Suunnittelualueiden kokoa on tietoisesti pyritty kasvattamaan viimeisten vuosien aikana. Suunnittelualueen koon kasvattamista on perusteltu muun muassa maisema- ja alue-ekologisten verkostojen helpommalla huomioinnilla (Härjämäki & Kaljonen 2007). Inventointiin perustuvan suunnittelun on myös nähty soveltuvan alueellisten ympäristökeskusten suunnitteluperiaatteisiin paremmin kuin neuvonnallisen ja kommunikatiivisen suunnitteluprosessin. Tukien markkinointi ja viljelijöiden innostaminen eivät välttämättä kuuluukaan ympäristöhallinnon perinteisiin vahvuuksiin. Sen sijaan laajempien kokonaisuuksien hahmottaminen on perinteinen osa ympäristöviranomaisen työtä. Tilakohtainen neuvonta ja yksittäisten viljelijöiden

motivoiminen vaativatkin ympäristöhallinnolta ja erityisesti suunnittelua tekevältä yksittäiseltä henkilöltä uutta, joustavampaa lähestymistapaa, jossa viranomaisrooli saa rinnalleen neuvottelijan ja neuvojan (Kaljonen 2002, 40).

Vaarana on, että osittain vanhojen vahvuuksien perusteella ja tehokkuusvaatimusten puristuksessa yleissuunnittelualueita kasvatetaan tulevaisuudessa huomattavasti. Uhkana on, että neuvonnan ja henkilökohtaisen kontaktin rajautuessa suunnittelualueella yhä harvemmille viljelijöille, heikennetään yleissuunnittelun kautta saatavaa paikallisen ja alueellisen tason välistä vuoropuhelua. Vältettäessä liiallista suunnittelualan laajentamista viranomaiset voivat saada helpommin yhteyden myös niihin viljelijöihin, jotka eivät aktiivisesti itse tahdo osallistua erilaisiin ympäristötoimiin. Tämä väite perustuu siihen oletukseen, että suurella suunnittelualueella turvaututaan voimakkaammin viljelijöiden omaan aktiivisuuteen osallistua. Suurella suunnittelualueella on esimerkiksi maastotyötä tehty yleisemmin ilman maanomistajakontaktia. Kuitenkin juuri pohtimalla yhdessä viljelijöiden kanssa tilan yksilöllisiä mahdollisuuksia ympäristönhoitoon, avataan ympäristötuen jäykähköä rakennetta läpinäkyvämmäksi. Tämä ei tarkoita harvojen kohteiden yksityiskohtaista inventointia vaan vuorovaikutteisen suhteen luomista alueen viljelijöiden kanssa. Suunnittelijan ammattitaitoon kuuluu luonnollisesti erottaa riittävässä määrin ympäristönhoidon tarpeet, viljelijän toiveet ja tukien antamat mahdollisuudet eikä yhdessä tekeminen tarkoitaakaan viljelijän absoluuttista päätäntävaltaa vaan aitoa henkilökohtaista vuorovaikutusta. Tavoittamalla yhä harvempia viljelijöitä ja keskittämällä yhä suurempi osa resursseista tekniseen kartoitustyöhön, voidaan muun muassa osa yleissuunnittelun piilovaikutuksista menettää. Myös keskittymällä ainoastaan lajistollisesti erittäin monimuotoisiin tai vesiensuojelullisesti erityisen riskialttiisiin kohteisiin voidaan kattavamman kokonaisuuden huomioimalla saavutettavat hyödyt menettää.

Toisaalta myös suurilta yleissuunnittelualueilta on saatu positiivisia kokemuksia. Tässä selvityksessä mukana olleista alueista Hankasalmen ja Laukaan yleissuunnitelmat toteutettiin kuntamittakaavassa ja saadut tulokset olivat positiivisia. Suuria alueita voidaankin kartoittaa vuorovaikutteisesti, mikäli painopiste on neuvonnallisuudessa ja resursseja varataan riittävästi osallistamiseen ja viestintään. Itsetarkoituksena ei tulisi kuitenkaan olla mahdollisimman suuren alueen kartoittaminen. Luonnollista on, että mitä suurempi alue on, sitä enemmän alueella todennäköisesti on erityistyyppisiä kiinnostuneita viljelijöitä ja tukiehtoja täyttäviä alueita. Näin ollen alueellisesti vaikeuttavampaa on kartoittaa suurella alueella luonnon monimuotoisuuskohteet kuin keskittyä harvojen kohteiden yksityiskohtaiseen inventointiin. Suunnittelualueita laajennettaessa tulisi kuitenkin kiinnittää erityishuomiota osallistamismenetelmiin ja aitoon vuorovaikutukseen.

Kehitysehdotus 7: Neuvonnallisen hanketyön korostaminen suurella alueella tehtävän tehokartoituksen sijaan

- Osallistamisen ja viestinnän erityinen huomioiminen laajoilla suunnittelualueilla
- Suunnittelualueiden koon kasvattamisessa käytettävä harkintaa

5.4 Yleissuunnittelun mahdollisuudet

Maatalouden toimintaympäristön muutokset luovat uusien haasteiden lisäksi uusia mahdollisuuksia yleissuunnittelun kehittämiseen ja kehittämiseen. Erityisesti hank-

keiden välinen tiedon vaihto ja vuoropuhelu luovat yleissuunnitteluun uusia mahdollisuuksia. Myös mm. esiselvitystä ja kartoitusta helpottavat menetelmät luovat uusia mahdollisuuksia ja antavat tilaa esimerkiksi neuvonnallisuudelle.

5.4.1 Laajempi hankkeiden ja toimijoiden välinen yhteistyö

Ympäristötukijärjestelmän tehokkaampi hyödyntäminen ja maatalouden ympäristönsuojelun kehittäminen vaativat panostuksia useiden toimijoiden yhteistyöhankkeisiin. Uusia tilakohtaisia toimintamalleja voidaan saada muun muassa Lounais-Suomen ympäristökeskuksen alueella käynnissä olevasta TEHOA-hankkeesta, jossa kehitetään ja toteutetaan käytännön vesiensuojelutoimenpiteitä yhteistyössä lounais-suomalaisien maatalousyrittäjien kanssa. Maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön rahoittamassa sekä Lounais-Suomen ympäristökeskuksen, MTK-Satakunnan ja MTK-Varsinais-Suomen toteuttamassa hankkeessa pohditaan, miten nykyisen ympäristötukijärjestelmän toimenpiteet voidaan tilalla hyödyntää niin, että toimista olisi mahdollisimman suuri vesiensuojelullinen hyöty. (Ympäristöhallinto 2009.) Sekä uusien ideoiden saamiseksi että mahdollisten ehdotusten vaihtamiseksi onkin tärkeää, että vesiensuojelun ja luonnon monimuotoisuuden toimijat käyvät avointa vuoropuhelua myös hankkeiden välillä. Uusista menetelmistä, yhteistyömuodoista ja neuvontamalleista saatujen kokemusten vaihto on keskeisessä asemassa kehitettäessä sekä yleissuunnittelua että maatalouden ympäristönsuojelua yleensä. Mielenkiintoista onkin seurata, kuinka yleissuunnittelussa voidaan hyödyntää muissa kehityshankkeissa esille tulevia toimintamalleja ja ideoita. Yleissuunnittelu on osoittautunut toimivaksi konseptiksi, jota voitaneen tulevaisuudessa hyödyntää mm. uusien ravinnekuormitusta ehkäisevien menetelmien eteenpäin viemisessä.

Yleissuunnittelun mahdollisuutena voidaan pitää myös aluehallinnon uudistamisen eli ALKU-hankkeen tuomia muutoksia. Erityisesti TE-keskusten ja ympäristökeskusten yhdistyessä uudeksi elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukseksi, voivat tehdyt organisaatiomuutokset parhaimmillaan tuoda uusia ideoita ja nopeampaa tiedonvaihtoa aikaisemmin erillisten tahojen yhteistyöhön. Selvityksessä esiin tullut viljelijöiden toive laajempaan yhteistyöhön TE-keskusten, tuottajajärjestöjen ja maa-seututoimistojen kesken tuleekin huomioida sekä muodostuvien uusien organisaatioiden sisällä että yhteistyömuotoina organisaatioiden välillä.

Selvityksen aikana järjestetyt alueellisten ympäristökeskusten väliset kokoukset koettiin onnistuneiksi ja uusia vuorovaikutuksen ja ideoiden vaihdon menetelmiä kaivataan sekä yleissuunnittelun kehittämiseksi että maatalouden ympäristönsuojelun edistämiseksi laajemmin. Nykyisin kerran vuodessa järjestettävät luonnon monimuotoisuuden neuvottelupäivät ja kaksi kertaa vuodessa järjestettävät maatalouden ympäristönsuojelun neuvottelupäivät toimivat ympäristöhallinnon ja osittain myös TE-keskusten tiedonvaihdon foorumeina, mutta myös muiden maatalouden toimijoiden kanssa käytävään keskusteluun tulisi panostaa. Lisäksi esimerkiksi maatalouden ympäristönsuojelun neuvottelupäivien ohjelman laajentaminen lupa- ja karjatalousasioista kattavampaan vesiensuojelun keinojen tarkasteluun voisi lisätä eri tahojen välistä keskustelua ja innovatiivista vuorovaikutusta. Uudellamaalla ympäristökeskus vetää alueellisen tuottajajärjestön aloitteesta perustettua kestävän maatalouden neuvottelukuntaa, joka pari kertaa vuodessa kokoontuessaan kerää yhteen alueella toimivat maatalouden ympäristönsuojeluun liittyvät tahot. Edellä esitetyn kaltaista laajaa alueyhteistyötä kannattaa harkita myös muiden ympäristökeskusten alueilla.

Tämänkaltaisen toimintamallin kautta voidaan saada esille myös yleissuunnittelun kautta edistettäviä uusia tavoitteita.

Yleissuunnitteluprosessin tehostamisessa helpotusta voivat tuoda uudet vesien- suojelun ja luonnon monimuotoisuuden edistämiseen liittyvät innovaatiot. Muun muassa vuonna 2008 ympäristöhallinnossa käyttöön tullut kosteikkomalli voi tulevaisuudessa paikkatietoon ja muuhun esiselvitysmateriaaliin yhdistettynä helpottaa suunnittelijan työtä. Näin yleissuunnittelun resursseja voidaan suunnata esiselvitystyn sijaan esimerkiksi neuvonnalliseen toimintaan. Myös viljelijöiden mahdollisesti lisääntyvä kiinnostus ja tietämys vesien- suojelusta ja luonnon monimuotoisuudesta voi tuoda lisämahdollisuuksia yleissuunnitteluun. Viljelijöiden hallitessa maatalous- ympäristön luonnon monimuotoisuuden ja vesien- suojelun perusteet, voidaan olettaa heidän yleissuunnitteluun tuomansa panoksen entisestään voimistuvan. Samoin suunnittelijoiden ja ohjausryhmätahojen tietotaidon ja osaamisen voidaan olettaa entisestään kasvavan esimerkiksi monivaikutteisiin kosteikoihin liittyen. Tämän kehittymisen nopeuttamiseksi ja uusien asiantuntijoiden saamiseksi, tulisi mm. alueel- listen ympäristökeskusten olla mukana suunnittelemassa uudenlaisia maatalouden ympäristönsuojelun koulutusmahdollisuuksia.

Kehitysehdotus 8: Ideoiden, innovaatioiden ja suunnittelijakoulutuksen hyödyntäminen yleis- suunnittelun kehittämisessä

- Yleissuunnittelun yhteydessä voidaan viedä eteenpäin muissa kehityshankkeissa tulleista ideoita
- ALKU-hanke voi tuoda uusia mahdollisuuksia myös yleissuunnittelutyöhön
- Tiiviin yhteistyön lisääminen toimijoiden välillä (esim. erilaiset neuvottelupäivät)
- Ympäristökeskusten on oltava mukana kouluttamassa suunnittelijoita

6 Johtopäätökset

Tämän selvityksen tarkoituksena oli selvittää tukevatko yleissuunnittelun toteuttajaorganisaatioiden valitsemat toimintatavat yleissuunnittelulle asetettuja tavoitteita viljelijöiden kannalta. Koska selvityksessä yleissuunnittelua on lähestytty erityisesti viljelijöiden muodostaman toimijaryhmän viitekehyksessä, eivät tulokset välttämättä vastaa muiden toimijaryhmien kokemuksia ja toiveita yleissuunnittelusta. Muun muassa yhdistysten yleissuunnittelukokemusten selvittäminen voisi tuoda mielenkiintoisia lisänäkökulmia yleissuunnittelun kehittämiseen.

Selvityksen tuloksia arvioitaessa relevantti kysymys koskee sitä, missä määrin selvityksen laatijan tausta ja lähestymistavat ovat mahdollisesti rajoittaneet kirjoittajan näkökulmaa ja aikaansaaneet lähtötietoja tukevia johtopäätöksiä. Erityisesti kirjoittajan kaksoisrooli tarkastelussa mukana olleen alueen suunnittelijana ja selvityksen toteuttajana voi lisätä selvityksen subjektiivisuutta. Tähän subjektiivisuuteen on vastattu osittain metodisin valinnoin: mm. ideoimalla ja analysoimalla kyselytutkimuksen tuloksia yhdessä alueellisten ympäristökeskusten kanssa on pyritty siirtämään tulosten analysoinnin painopistettä yhden henkilön suorittamasta tarkastelusta kokonaisvaltaiseen, eri suunnittelualueiden erityispiirteet huomioivaan analysointiin. Juuri useita tutkimusmenetelmiä kattavan lähestymistavan vuoksi voidaan selvityksen luotettavuuteen liittyvät tavoitteet katsoa saavutetuiksi.

Selvityksen kokonaisvaltaista onnistumista voidaan arvioida vertaamalla saavutettuja tuloksia selvitykselle asetettuihin päämääriin. Keskeisinä päämääriä selvityksessä olivat viljelijöiden yleissuunnittelukokemusten kartoittaminen ja näiden arvioiden pohjalta tehtyjen kehitysehdotusten esittäminen. Viidellä yleissuunnittelualueella tehdyn kyselytutkimuksen ja muiden käytettyjen tutkimusmenetelmien avulla yleissuunnittelusta saatiinkin uutta tietoa, jonka avulla voitiin identifioida yleissuunnittelun heikkouksia ja vahvuuksia. Tunnistamalla lisäksi yleissuunnittelun tulevaisuuden mahdollisuuksia ja potentiaalisia uhkia voitiin esittää yleissuunnittelun vaikuttavuutta lisääviä kehitysehdotuksia. Näin ollen selvityksen keskeisimpien päämäärien voidaan nähdä toteutuneen.

Selvityksen perusteella yleissuunnittelu on toimiva väline maatalouden ympäristönsuojelun kehittämisessä. Viljelijöiden arvioiden mukaan ympäristöhallinto on toiminut yleissuunnittelussa paikallisesta näkökulmasta katsottuna pääasiallisesti halutulla tavalla; yhteydet paikallisiin viljelijöihin on useimmiten saavutettu ja ympäristöhallinnon ja viljelijöiden välinen vuoropuhelu on lisääntynyt. Selvityksen perusteella viljelijät arvioivat yleissuunnittelun toimintamallit lähtökohdiltaan toimiviksi: viestintään ja osallistamiseen liittyvät menetelmät ovat pääasiallisesti oikeita ja suunnittelijoiden kanssa tehty yhteistyö on ollut onnistunutta. Erityisesti viljelijät ovat tyytyväisiä yhdessä tekemiseen ja viljelijöiden osallistamiseen liittyviin menetelmiin. Viljelijöiden kokemukset yleissuunnittelusta ovatkin pääosin positiivisia ja kyselytutkimuksen mukaan viljelijät kokevat yleissuunnittelun edistävän sekä luonnon monimuotoisuutta että vesiensuojelua. Lisäksi viljelijät arvioivat yleissuunnittelun vaikuttavan positiivisesti mm. viljelijöiden ja muiden toimijoiden väliseen vuoropuheluun ja viljelijöiden ympäristöimagoon. Yleissuunnittelu näyttäisikin olevan toimintamalli, jossa ympäristöhallinnon asettamien (yleisesti hyväksytyjen) ympäristötavoitteiden saavuttamiseen myös paikalliset tahot näkevät mahdollisuuden vaikuttaa.

Selvityksessä saatujen positiivisten arvioiden perusteella on osittain houkuttavaa vetää johtopäätös, että yleissuunnittelu on valmis konsepti, jonka kehittämiseen ei ole tarvetta. Näin ei luonnollisesti ole: aineistosta löytyi erityisesti yleissuunnittelun osallistamiseen, neuvonnallisuuteen ja jälkihoitoon liittyviä teemoja, joita käsitellessään viljelijät toivat esiin selkeitä muutostarpeita. Erityisesti yhteistyön ja vuorovaikutteisuuden lisääminen ja viestinnän merkityksen korostaminen ovat avainasemassa yleissuunnittelun kehittämistyössä. Edelleen yleissuunnittelualueilla on viljelijöitä, jotka eivät ole tietoisia alueellaan tehtävästä yleissuunnittelutyöstä. Muun muassa tämänkaltaisiin viestinnän haasteisiin tulisi tulevissa hankkeissa vastata, jotta yleissuunnittelu aidosti saavuttaa sille asetetut tavoitteet.

Viestinnän haasteiden lisäksi yleissuunnittelun kehitystarpeet liittyvät pitkäjänteiseen vuorovaikutuksen vahvistamiseen. Yleissuunnittelua käytetään osittain vielä suppeasti projektimuotoisena inventointi- ja kartoitustyövälineenä, kun sekä viljelijöiden toive, että käytännön tarve on neuvonnalliselle yhteistyöhankkeelle, joka toimii vuorovaikutuksen alullepanijana. Yleissuunnitelman valmistumisen ei tulisikaan päättää kehitysprosessia vaan aloittaa se.

Yleissuunnitteluun liittyvien konkreettisten kehitystarpeiden lisäksi selvitys johdatteli myös ympäristötukijärjestelmään ja ympäristöhallintoon liittyvien imago- kysymysten äärelle. Viljelijöiden kokemat ympäristötukijärjestelmän rakenteelliset puutteet ja keskeneräisyydet heijastuivat monen vastaajan kommenteissa. Yleissuunnittelun ja laajemmin maatalouden ympäristönhoitotyön rasitteeksi voidaankin identifioida maataloustuottajien ympäristötukijärjestelmää kohtaan tuntema yleinen epäluulo ja järjestelmän heikkoudet. Yleissuunnittelun pyrkimys kohdentaa ympäristötuen erityistukia vesiensuojelun ja luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittäviin kohteisiin näyttäisi olevan viljelijöiden vastausten perusteella haasteellista. Vaikka osa viljelijöistä olikin saanut lisätietoa tukimahdollisuuksista yleissuunnitteluhankkeen aikana, arvioivat viljelijät tarjotut tukimuodot sekä taloudellisesti kannattamattomiksi että monimutkaisiksi toteuttaa. Uusien tukisopimusten esteenä, onnistuneista yleissuunnitteluprosesseista huolimatta, ovatkin mm. tukien taloudelliseen kannattavuuteen liittyvät tekijät. Osittain on nähtävissä edelleen myös viljelijöiden ympäristöhallintoa kohtaan tuntema epäluottamus.

Aineiston esiin tuomat yleissuunnittelun haasteet liittyvät kuitenkin kiinteästi yleissuunnittelun mahdollisuuksiin. Panostamalla yleissuunnittelun vuorovaikutteisuuteen ja neuvonnallisuuteen voidaan viljelijöiden arvioiden mukaan hälventää ennakkoluuloja, joita esimerkiksi Natura-luonnonsuojelualuekeskustelu jätti viljelijöiden ja ympäristöhallinnon välille. Näin maanviljelysinsinööripiireistä alkunsa saanut ja myöhemmin alueellisiksi ympäristökeskuksiksi kehittynyt organisaatio voikin yleissuunnittelun avulla vahvistaa jalansijaansa maaseudun kehittämistyössä yhdessä viljelijöiden kanssa.

Selvityksen mukaan yleissuunnitteluprosessit ovat jo nyt vahvistaneet toimijoiden välistä vuoropuhelua. Yhteistyön lisääntyminen edellyttää kuitenkin kaikilta toimijoilta aitoa halua vuorovaikutukseen ja erityisesti ympäristöhallinnolta suunnanmuutosta, jossa ympäristöpolitiikan teknisen toimeenpanon sijaan panostetaan neuvonnallisuuteen ja kollektiiviseen asiantuntijuuteen. Näin tapahtuessa kommunikaatio ja avoimuus ovat sekä yleissuunnittelun toteuttamisen lähtökohtia että sen keskeisiä tuloksia. Yleissuunnittelun tuloksia ei tulisikaan selvityksen perusteella tarkastella ainoastaan tukisopimusten ja –hehtaarien kautta, vaan laajemmin niiden moninaisten piilovaikutusten kontekstissa, joita sekä viljelijät että aikaisemmin ohjausryhmäläiset

ovat esittäneet arvioissaan. Selvityksen keskeisin johtopäätös ja yleissuunnittelun tavoitteet voidaankin esittää erään viljelijän sanoin:

”-Yleissuunnittelun tulee lisätä toimivaa yhteistyötä ja keskinäistä luottamusta viljelijöiden ja ympäristöviranomaisten välillä. Sen tulee innostaa entistä parempaan ympäristönhoitoon ja luonnonsuojeluun vapaaehtoisuuden pohjalta. Sen tulee parantaa viljelijöiden mainetta ympäristönhoitajina sekä luonnonsuojelijoina. Sen tulee konkreettisesti parantaa ympäristön ja luonnon tilaa antamalla viljelijöille entistä paremmat mahdollisuudet k.o. toimintaan. Kaikkea pakkovaltaa ja viljelijöiden oikeuksien ja toimeentulon polkemista on yksiselitteisesti ja ehdottomasti vältettävä. Ympäristöviranomaisten ja luonnonsuojelijöiden on jatkettava määrätietoisesti aikaisemman huonon maineensa korjaamista.”

Lähteet

- Aakkula, J., Jokinen, P., Kaljonen, M. & Kröger, L. 2006. Maatalouden ympäristöpolitiikan skaalat ja oppiminen. MTT:n selvityksiä 127. 73 sivua. 2 liitettä. ISBN-13:978-952-487-064-1(verkko). Julkaisu saatavana myös painettuna ISBN-13:978-952-487-063-4 (pain.)
- Franzén, J. & Lehtomaa, L. 2005. Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja hoito - näkökulmia yrittäjyyteen. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen monistesarja 11/2005. Turku: Karhukopio. 50 sivua. ISBN 951-614-071-8, ISBN 951-614-072-6 (PDF)
- Heikkilä, M. (toim.) 2002. Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluopas. Suomen ympäristö 591. 58 sivua. ISSN 1238-7312. ISBN 952-11-1276-X (PDF). Julkaisu saatavana myös painettuna ISBN 952-11-1275-1 (nid.)
- Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. 5.painos. Helsinki: Edita.
- Härjämäki, K. & Kaljonen, M. 2007. Niityltä kartalle ja käytäntöön - Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun vaikuttavuus. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 6/2007. 97 sivua. ISBN 978-952-11-2619-2 (PDF)
- Hokkanen, A. 2006. Henkilökohtaisen neuvonnan vaikutus erityisympäristötukien hakuun. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Luonnonvarainstituutti.
- Ikonen, I. 2004. Fair is the Blooming meadow. A study of traditional Nordic and Baltic rural landscapes and biotopes and their survival in modern times. TemaNord 2004:564. 160 sivua.
- Jokinen, P., Aakkula, J., Hietala-Koivu, R., Kaljonen, M., Kurppa, S., Lankoski, J., Laurila, I.P., Miettinen, A., Soini, K. & Yliskylä-Peuralahti, J. 2004. Kohti monimuotoisuutta edistävää maatalouspolitiikkaa. Teoksessa Elämää pellossa. Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Tiainen, J., Kuussaari, M., Laurila, I.P. & Toivonen, T. (toim.) 2004. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Jyrinki, E. 1977. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. 3. painos. Vaasa: Vaasa Oy.
- Kaljonen, M. 2002. Maatalouden ympäristötuen paikallisia sovellutuksia. Tapaustutkimus Lappajärven valuma-alueelta. Alueelliset ympäristöjulkaisut 285. Länsi-Suomen ympäristökeskus. ISBN 952-11-1269-7 (nid.) ISBN 952-11-1270-0 (PDF). Helsinki: Edita Prima Oy.
- Karhunen, A. 2007. Maatalousalueiden monivaikutteisten kosteikkojen yleissuunnitteluopas - ohjeita suunnittelijalle. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 1/2007. 46 sivua. ISBN 978-952-11-2587-4 (PDF) Julkaisu on saatavana myös painettuna ISBN 978-952-11-2586-7 (nid.)
- Kustannustilitystiedot 2008-2009. Selvityksessä mukana olevien hankkeiden kustannustilitystiedot maaja metsätalousministeriölle vuosina 2008-2009.
- Koivuranta, R. 2008a. Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitelma, Vesilahti. Tuonenojan, Toivolanojan ja Naarvanjoen valuma-alueet. Pirkanmaan ympäristökeskuksen raportteja 06/2008. Tampere: Yliopistopaino. 71 sivua. ISBN 978-952-11-3300-8 (nid.)
- Koivuranta, R. 2008b. Kokousmuistio. Alueellisten ympäristökeskusten kokous 5.12.2008. [Viljelijöiden yleissuunnittelukokemuksia käsittelevän selvityksen suunnittelu.]
- Koivuranta, R. 2009. Kokousmuistio. Alueellisten ympäristökeskusten kokous 4.3.2009. [Viljelijöiden yleissuunnittelukokemuksia käsittelevän selvityksen analysointi.]
- Kröger, L. 2002. Osallistuva suunnittelu maatalouden ympäristöpolitiikassa – Viljelijöiden näkemyksiä osallistumisesta, vaikuttamismahdollisuuksista ja ympäristönhoidosta. MTT:n selvityksiä 7. ISBN 951-729-670-3 (verkko). Julkaisu saatavana myös painettuna ISBN 951-729-669-X (pain.)
- Kulmala, A. 2005. Tilakohtainen ympäristöneuvonta ja alueellinen yleissuunnittelu. Savijoen maatalouspilotin loppuraportti. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 6/2005. Turku: Karhukopio Oy. 54 sivua. ISBN 951-614-060-2. ISBN 951-614-061-0 (PDF). ISSN 1238-3201.
- Kuussaari, M., Heliölä, J., Tiainen, J. & Helenius, J. (toim.) 2008. Maatalouden ympäristötuen merkitys luonnon monimuotoisuudelle ja maisemalle: MYTVAS-loppuraportti 2000-2006. Suomen ympäristö 4/2008, 208 sivua. Suomen ympäristökeskus (SYKE). ISBN: 978-952-11-2968-1. ISBN: 978-952-11-2968-1 (PDF). Julkaisu on saatavana myös painettuna ISBN 978-952-11-2967-4 (nid.)
- Loikkanen, T., Simojoki, T. & Wallenius, P. 1997. Osallistavan suunnittelun opas luonnonvara-ammattilaisille. Metsähallitus. Kuopio: Suomen Graafiset Palvelut Oy. ISBN: 952-446-021-1.
- Lundström, E., Pakkanen, T., Myllyoja, I. & Aaltonen, J. 2008. Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Paimion Vähäjoki. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 3/2008. Helsinki: Edita Prima Oy. 59 sivua. ISBN 978-952-11-2990-2 (nid.) ISBN 978-952-11-2991-9 (PDF).
- MMM 2009. Luonnonhoitopeltoja kesantojen tilalle. <http://www.mmm.fi> > Ministeriö > Tiedotteet > 09127 [Viitattu 20.3.2009]
- MAVI 2009. Maatalouden ympäristötuki. <http://www.mavi.fi> > Viljelijätuet > Maatalouden ympäristötuki [Viitattu 20.3.2009].
- MTK 2009. Turvallista ruokaa kestävin menetelmin. <http://www.mtk.fi> > Maatalous > Maanviljelijät > Suomalainen maatila [Viitattu 20.4.2009].
- Niemelä, J. 1996. Lääninlampureista maaseutukeskuksiin: maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle. Helsinki: Suomen historiallinen seura. ISBN: 9517100418.

- Niemi, J. & Ahlstedt, J. 2008. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2008. MTT Taloustutkimus julkaisuja 108. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy. ISBN 978-951-687-147-2.
- Palviainen, S. 2004. Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 70. Joensuu: Joensuun yliopistopaino. ISBN 952-458-507-3.
- Pimenoff, S. & Vuorinen, E. 2008. Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Vihti-joen valuma-alueella. Uudenmaan ympäristökeskuksen raportteja 8/2008. Helsinki: Edita Prima Oy. 95 sivua. ISBN 978-952-11-3159-2 (nid.) ISBN 978-952-11-3164-6 (PDF)
- Skippari, K. 2002. Pyhäjärven Alhonselän, Laukonselän ja Sakaselän kuormituselvitys ja suojavyohtojen yleissuunnitelma. Pirkanmaan ympäristökeskuksen monistesarja 16/2002. 39 sivua + liitteet.
- Tiainen, J., Kuussaari, M., Laurila, I.P. & Toivonen, T. 2004. Millainen on suomalainen maatalousympäristö? Teoksessa Elämää pellossa. Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Tiainen, J., Kuussaari, M., Laurila, I. P. & Toivonen, T. (toim.) 2004. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turtola, E. & Lemola, R. (toim.) 2008. Maatalouden ympäristötuen vaikutukset vesistökuormitukseen, satoon ja viljelyn talouteen v. 2000-2006 (MYTVAS 2). Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen julkaisuja: Maa- ja elintarviketalous 120. 103 sivua.
- TIKE 2008. Matilda maatilarekisteri 2007. <http://www.matilda.fi> > Maatilarekisteri > Viljelijät. pdf-dokumentti. ISSN 1795-5165. ISSN 0785-7500. [Viitattu 20.3.2009].
- TIKE 2009. Matilda maatilarekisteri 2008. <http://www.matilda.fi> >Maatilojen lukumäärä tuotantosuunnan mukaan työvoima- ja elinkeinokeskuksittain 2008. [Viitattu 20.3.2009].
- Wallenius, P. 2001. Osallistava strateginen suunnittelu julkisten luonnonvarojen hoidossa. Metsähallituksen julkaisuja 41. Helsinki: Edita Oyj. 346 sivua. ISBN 952-446-294-X.
- Yliniemi, I. 2008a. Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitelma, Laukaa. Keski-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 1/2008. Helsinki: Edita Prima Oy.64 sivua. ISBN 978-952-11-2995-7 (nid.) ISBN 978-952-11-2996-4 (PDF).
- Yliniemi, I. 2008b. Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnitelma, Hankasalmi. Keski-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 2/2008. Helsinki:Edita Prima Oy.52 sivua. ISBN 978-952-11-2997-1 (nid.) ISBN 978-952-11-2998-8 (PDF).
- Ympäristöhallinto. 2009. TEHOa maatalouden vesien suojelemaan. <http://www.ymparisto.fi/teho> [Viitattu 15.3.2009].

Liite I.

Riina Koivuranta
14.1.2009

Kysely luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelusta suunnittelualueiden viljelijöille

<i>Rastittakaa mielestänne sopivin vastausvaihtoehto tai kirjoittakaa vastauksenne sille varattuun tilaan. Jos vastaukselle varattu tila ei riitä, voitte jatkaa vastaustanne kyselyn lopussa olevaan tilaan. On tärkeää, että palautatte lomakkeen, vaikka ette olisi vastanneet jokaiseen kysymyksen.</i>		Vastauksenne käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti
VASTAAJAN TAUSTATIEDOT		
1. Mikä on sukupuolenne? ☐ Nainen ☐ Mies	2. Mikä on syntymävuotenne? 19 _____	
3. Millä yleissuunnittelualueella tilanne sijaitsee? ☐ Vesilahti ☐ Paimion Vähäjoki ☐ Vihtijoen valuma-alue ☐ Laukaa ☐ Hankasalmi		
4. Mikä on tilanne päätuotantosuunta? ☐ Viljanviljely ☐ Lypsykarjatalous ☐ Erikoiskasvinviljely ☐ Muu naudakarjatalous ☐ Puutarhatalous ☐ Kananmuna- ja siipikarjatalous ☐ Sikatalous ☐ Jokin muu, mikä _____		
5. Mikä on tilanne pääasiallinen tuotantotapa? ☐ Tavanomainen ☐ Luomu ☐ Torjunta-aineeton tuotanto ☐ Luomu, siirtymävaihe ☐ IP (Integrated Production)		
6. Mikä on tilanne peltoala (mukaan lukien vuokratpelto)? _____ hehtaaria		
7. Toimitteko päätoimisena vai sivutoimisena viljelijänä? ☐ Olen päätoiminen viljelijä, minulla on tuloja vain satunnaisesti oman maatalouden ulkopuolelta ☐ Olen sivutoiminen viljelijä, pääasiallisen toimeentuloni saan tilan ulkopuolelta, palkkatyöstä tai yritystoiminnasta		
8. Onko teillä tai onko teillä ollut jotakin seuraavista ympäristötuen erityistukisopimuksista tai ei-tuotannolliset investoinnit -tukisopimuksista? Merkitkää myös minä vuosina kyseiset sopimukset ovat/ovat olleet voimassa. ☐ Suojavyöhykkeiden perustaminen ja hoito. Vuosina: _____ ☐ Kosteikkojen ja laskeutusaltaiden perustaminen ja hoito. Vuosina: _____ ☐ Luonnon monimuotoisuuden edistäminen. Vuosina: _____ ☐ Maiseman kehittäminen ja hoito. Vuosina: _____ ☐ Luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen. Vuosina: _____ ☐ Perinnebiotoopin hoito. Vuosina: _____ ☐ Monivaikutteisen kosteikon hoito. Vuosina: _____ ☐ Ei-tuotannolliset investoinnit tuki: Monivaikutteisen kosteikon perustaminen. Vuosina: _____ ☐ Ei-tuotannolliset investoinnit tuki: Perinnebiotoopin alkuraivaus ja aitaus. Vuosina: _____		

Riina Koivuranta

14.1.2009

<p>YLEISSUUNNITTELUN MAASTOKARTOITUS <i>Yleissuunnitteluun kuuluu mahdollisten kosteikko- ja luonnon monimuotoisuuskohteiden kartoitusta maastossa. Seuraavat kysymykset koskevat maastokartoituksen toteuttamista.</i></p>
<p>1. Oletteko tietoinen, että alueellanne on tehty kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua?</p> <p>☐ Kyllä ☐ En (<i>Vaikka ette olisi tietoinen yleissuunnittelusta, toivomme, että palautatte kyselyn</i>)</p>
<p>2. Tarjottiinko teille mahdollisuutta osallistua yleissuunnittelun maastokartoitukseen?</p> <p>☐ Kyllä, ja osallistuin maastokartoitukseen ☐ Kyllä, mutten osallistunut maastokartoitukseen ☐ Ei, mutta olisin halunnut osallistua maastokartoitukseen ☐ Ei, mutta tapasin suunnittelijan/maastotyöntekijän muuten (esim. yleisötilaisuudessa) ☐ Ei, enkä olisi halunnutkaan osallistua maastokartoitukseen</p>
<p>3. Jos osallistuitte maastokartoitukseen, mitä aiheita käsitelitte yhdessä suunnittelijan/maastotyöntekijän kanssa? Rastittakaa kaikki läpikäymänne aiheet.</p> <p>☐ Yleissuunnittelun tarkoitus ☐ Mahdolliset luonnon monimuotoisuuskohteet tilalla ☐ Mahdolliset vesiensuojelukohteet tilalla (kosteikot, suojavaikohyökkeet) ☐ Kohteiden hoidontarve ☐ Kohteiden aikaisempi hoito ☐ Vesiensuojeluun ja luonnon monimuotoisuuteen liittyvät erityistuet ☐ Muut erityistuet ☐ Ei-tuotannolliset investoinnit -tuet ☐ Erityistuen ja ei-tuotannolliset investoinnit -tuen hakeminen (hakuaika, hakulomakkeiden täyttö jne.) ☐ Kartoitetun kohteen perustamis- ja/tai hoitosuunnitelman laatiminen tukihakemuksen liitteeksi ☐ Muita aiheita, mitä _____</p>
<p>4. Oliko joitakin mielestänne tärkeitä aiheita, joita ette käyneet läpi?</p> <p>☐ Ei ☐ Kyllä, mitä? _____</p>
<p>5. Kuinka maastokartoitukset tulisi mielestänne kohdentaa yleissuunnittelun aikana?</p> <p>☐ Suunnittelualueella käydään kaikilla tiloilla ☐ Suunnittelualueen tiloista käydään niillä, joilla suunnittelija karttatarkastelun perusteella olettaa olevan tukikelpoisia kohteita ☐ Suunnittelualueen tiloista käydään niillä, jotka itse aktiivisesti ilmoittavat halukkuutensa kartoitukseen ☐ Muu kohdennus, mikä _____ ☐ En osaa sanoa</p>
<p>6. Tuleeko yleissuunnitteluun liittyvät maastokartoitukset mielestänne tehdä viljelijän kanssa yhdessä?</p> <p>☐ Kyllä, sekä luonnon monimuotoisuuskohteita että kosteikkopaikkoja kartoitettaessa ☐ Kyllä, luonnon monimuotoisuuskohteita kartoitettaessa ☐ Kyllä, kosteikkopaikkoja kartoitettaessa ☐ Ei, riittää, että viljelijältä kysytään saako suunnittelija kartoittaa viljelijän hallinnoimia alueita ☐ Ei, myöskään lupaa alueiden kartoittamiseen ei tarvita ☐ En osaa sanoa</p>

7. Tuleeko yleissuunnitteluun mielestänne liittyä tilakohtaista neuvontaa esimerkiksi erityistukiin ja ei-tuotannolliset investoinnit-tukiin liittyen?

- Kyllä ehdottomasti
 Kyllä valikoidusti
 Ei lainkaan
 En osaa sanoa

8. Minkälaista tukea toivoisitte yleissuunnittelun maastokartoitusten jälkeen? Voitte valita useamman vaihtoehdon

- Muistutusta tukien hakuaikaan, että omalle kohteelle on nyt mahdollista hakea tukea
 Erityistukihakemuksiin liitettäviä suunnitelmia tekevien tahojen yhteystietoja
 Mahdollisuutta osallistua tukien hakuaikaan yleisötilaisuuteen, jossa täytetään tukihakemukset yhdessä suunnittelijan kanssa ja sovitaan yksityiskohtaisen hoito- ja/tai perustamissuunnitelman tekoaika
 Yleissuunnittelutiloilla kiertävää henkilöä, joka auttaisi hakemuksen täytössä ja yksityiskohtaisen suunnitelman teossa
 Yleissuunnittelun aikana saatu apu riittää. En koe tarvitsevani erityistä tukea yleissuunnittelun jälkeen.
 Mahdolliset tukihakemukset tulisi voida täyttää ja yksityiskohtainen suunnitelma laatia jo yleissuunnittelun maastokartoituksen yhteydessä
 Muuta tukea, mitä _____

9. Muita kommentteja yleissuunnittelun maastotyöskentelyyn liittyen:

VIESTINTÄ JA OSALLISTAMINEN

Seuraavat kysymykset koskevat yleissuunnittelun viestintää ja viljelijöiden mahdollisuuksia osallistua yleissuunnitteluun: kuinka hankkeesta viestittiin ja kuinka viestintä onnistui. Lisäksi kartoitetaan ehdotuksia viestinnän ja yhteistyön parantamiseksi.

10. Rastittakaa tapa, jota mielestänne kannattaa käyttää yleissuunnittelusta viestimiseen sekä tapa, jolla saitte tietoa yleissuunnittelusta.

	Kannattaa käyttää yleissuunnittelusta viestimiseen	Sain tietoa yleissuunnittelun aikana
Kirje postitse kotiin	☐	☐
Puhelinsoitto suunnittelijalta	☐	☐
Yhteinen maastokäynti suunnittelijan kanssa	☐	☐
Hankkeen tilaisuudet ja tapahtumat (esim. keskustelutilaisuus)	☐	☐
Suunnittelualueen ilmoitustaulut	☐	☐
Lehti-ilmoitukset	☐	☐
Kunnan omat ilmoitukset ja viestintäkanavat	☐	☐
Alueella toimivien yhdistysten ilmoitukset ja viestintäkanavat	☐	☐
Paikallisen MTK:n ilmoitukset ja viestintäkanavat	☐	☐
Radio	☐	☐
Televisio	☐	☐
Internet	☐	☐
Muut viljelijät	☐	☐
Muu taho, mikä _____	☐	☐

Riina Koivuranta
14.1.2009

11. Jos yleissuunnitteluun liittyen järjestetään yleisötilaisuus, mikä on mielestänne maksimietäisyys saapua tilaisuuteen (yhteen suuntaan) <p style="text-align: center;">_____ km</p>					
12. Seuraavassa on esitetty väittämiä yleissuunnittelun viestintää ja osallistamista koskien. Rastittakaa jokaiselta riviltä kokemuksianne parhaiten kuvaava vaihtoehto.					
	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jonkin verran eri mieltä	Täysin eri mieltä
Yleissuunnittelussa huomioitiin alueen viljelijät hyvin	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelua tehtiin viljelijän etua ajatellen	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelu edisti viljelijän ja ympäristökeskuksen ja muiden toimijoiden välistä vuoropuhelua	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelun aikana kartoitettavien kohteiden valintaan oli mahdollista vaikuttaa	☐	☐	☐	☐	☐
Suunnittelija/maastotyöntekijä oli helposti lähestyttävä	☐	☐	☐	☐	☐
13. Oliko yleissuunnittelun yhteydessä järjestetty osallistaminen (=tiedotus, yleisötilaisuudet, tilakäynnit) mielestänne kokonaisuudessaan riittävää? ☐ Liiallista ☐ Hieman liiallista ☐ Sopivaa ☐ Hieman liian vähäistä ☐ Aivan liian vähäistä					
14. Mitkä olivat keskeisimpiä ongelmakohteita tai haasteita yleissuunnitteluun osallistumisessa ja miten viljelijöiden osallistumismahdollisuuksia voitaisiin kehittää?					

ERITYISTUET JA EI-TUOTANNOLLISET INVESTOINNIT-TUET

Yleissuunnittelun aikana pyritään rohkaisemaan viljelijöitä ympäristötuen erityistukien hakuun sekä löytämään kohteita, joihin tuet soveltuvat. Lisäksi yleissuunnitelmissa kartoitetaan kosteikko- ja perinnebiotooppikohteita, joiden perustaminen voidaan rahoittaa ei-tuotannolliset investoinnit tuella.

15. Seuraavassa on esitetty väittämiä yleissuunnittelun avulla edistettäviä tukimuotoja koskien. Rastittaa jokaiselta riviltä mielipidettänne parhaiten kuvaava vaihtoehto.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jonkin verran eri mieltä	Täysin eri mieltä
Yleissuunnittelu antaa hyviä esimerkkejä tukikelpoisista kohteista	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelun aikana sain lisää tietoa erityistuista	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelun aikana sain lisää tietoa ei-tuotannolliset investoinnit -tuista	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelun jälkeen erityistuet tuntuvat houkuttelevammilta	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelun jälkeen ei-tuotannolliset investoinnit-tuet tuntuvat houkuttelevammilta	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelu on mielestäni hyvä tapa tuoda esiin erityistukia ja ei-tuotannolliset investoinnit -tukia	☐	☐	☐	☐	☐
Erityistuista kiinnostuneet viljelijät hakisivat tukia ilman yleissuunnitteluakin	☐	☐	☐	☐	☐

16. Jos yleissuunnittelu ei ole mielestänne hyvä tapa tuoda esiin erityistukia ja ei-tuotannolliset investoinnit-tukia, kuinka tukien hakemista ja tukien tunnettuutta kannattaisi mielestänne edistää?

17. Muita kommentteja erityistukiin ja ei-tuotannolliset investoinnit -tukiin liittyen:

YLEISSUUNNITELMAJULKAISU

Yleissuunnittelussa kartoitetuista kohteista tehdään yleissuunnittelun päätteeksi julkaisu, jossa esitetään kartoitetut kohteet, kohteiden mahdolliset hoitosuosituksukset sekä hankkeen lähtökohdat ja tavoitteet. Seuraavat kysymykset koskevat yleissuunnitelmajulkaisua.

18. Oletteko tutustuneet alueellanne tehtyyn yleissuunnitelmajulkaisuun?

- Kyllä
 En, sillä en ole ollut tietoinen, että yleissuunnittelusta on tehty julkaisu
 En, sillä vaikka olen ollut tietoinen julkaisusta, en ole tiennyt missä/kuinka siihen voi tutustua
 En, mutta olen tietoinen julkaisusta ja minulla on/olisi ollut mahdollisuus tutustua siihen

Riina Koivuranta
14.1.2009

19. Seuraavassa on esitetty väittämiä yleissuunnitelmajulkaisua koskien. Rastittakaa jokaiselta riviltä mielipidettänne parhaiten kuvaava vaihtoehto.					
	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jonkin verran eri mieltä	Täysin eri mieltä
Yleissuunnitelmajulkaisu on mielestäni selkeä	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnitelmajulkaisu sisältää riittävästi tietoa kartoitetuista kohteista	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnitelmajulkaisusta on hyötyä kartoitetun kohteen perustamista tai hoitoa suunniteltaessa	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnitelmajulkaisusta on apua tukia haettaessa	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnitelmajulkaisusta ei tarvitse lähettää viljelijöille paperiversiota, riittää, että julkaisu on luettavissa sähköisesti	☐	☐	☐	☐	☐
20. Muita kommentteja yleissuunnitelmajulkaisuun liittyen:					
<u>YLEISSUUNNITTELUN KOKONAISARVIOINTI</u>					
21. Mikä taho mielestänne soveltuu yleissuunnittelun toteuttamiseen viljelijän kannalta parhaiten?					
☐ Alueellinen ympäristökeskus ☐ Yksityinen konsulttitoimisto ☐ ProAgria ☐ Paikallinen yhdistys ☐ Kaikki edellä mainitut ☐ Jokin muu taho, mikä _____ ☐ Yleissuunnittelun toteuttajalla ei ole merkitystä viljelijän kannalta					
22. Seuraavassa on esitetty väittämiä yleissuunnittelun kokonaisuutta koskien. Rastittakaa jokaiselta riviltä mielipidettänne parhaiten kuvaava vaihtoehto.					
	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jonkin verran eri mieltä	Täysin eri mieltä
Yleissuunnittelu kannustaa ympäristönhoitoon	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelusta on hyötyä luonnon monimuotoisuuden kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelusta on hyötyä vesiensuojelun kannalta	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelusta on hyötyä viljelijöiden ympäristöimagon parantajana	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelusta on hyötyä paikallisen maataloustuotannon säilymisen kannalta	☐	☐	☐	☐	☐

Riina Koivuranta
14.1.2009

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jonkin verran eri mieltä	Täysin eri mieltä
Yleissuunnitteluun osallistuminen on liian työlästä	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelu on rahan haaskausta	☐	☐	☐	☐	☐
Yleissuunnittelu on viljelijöiden ajan haaskausta	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tyytyväinen, että alueemme valittiin yleissuunnittelualueeksi	☐	☐	☐	☐	☐
23. Miten tarpeelliseksi koette yleissuunnittelun kokonaisuudessaan? ☐ Aivan tarpeeton ☐ Melko tarpeeton ☐ Melko tarpeellinen ☐ Hyvin tarpeellinen ☐ En osaa sanoa					
24. Kuinka yleissuunnittelua tulisi mielestänne kehittää, jotta se palvelisi paremmin viljelijöitä? 					
25. Tulisiko yleissuunnittelua tehdä myös jatkossa? ☐ Kyllä ehdottomasti ☐ Kyllä pienin varauksin ☐ Ei lainkaan ☐ En osaa sanoa					
<u>YLEISSUUNNITTELUN VAIHTOEHDOT</u>					
26. Mitä seuraavista vaihtoehtoista tulisi tehdä vesiensuojelun ja luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi? Voitte valita useamman vaihtoehdon ☐ Ohjata ympäristönhoitoa tiukennetun lainsäädännön kautta ☐ Panostaa vapaaehtoisuuteen lisäämällä määrärahoja yleissuunnitteluun ja erityistukiin ☐ Tukea vesiensuojelua ja luonnon monimuotoisuutta edistäviä toimenpiteitä esimerkiksi kuntien jakamalla suorilla avustuksilla ☐ Joustavoittaa ympäristötukijärjestelmää niin, että omaehtoinen toiminta olisi helpompaa ☐ Jotakin muuta, mitä _____					

Riina Koivuranta

14.1.2009

27. Jos yleissuunnittelu korvattaisiin harvemmillä tiloilla tehtävällä yksityiskohtaisemmalla neuvonnalla, millä perusteella tilakohtaiseen suunnitteluun osallistuvat tilat tulisi valita?

28. Ruusuja, risuja, ajatuksia ja ideoita yleissuunnitteluun, erityistukiin ja kyselyyn liittyen:

Kiitos vastauksistanne!

Olkaa hyvä ja palauttakaa tämä lomake oheisessa palautuskuoressa 4.2.2009 mennessä kuoressa näkyvään osoitteeseen. Palautuskuoreen ei tarvitse lisätä postimerkkiä, sillä vastaanottaja maksaa postimaksun.

Voitte myös vastata kyselyyn sähköisesti alueellisten ympäristökeskusten verkkosivuilla:

www.ymparisto.fi/pir -> Ympäristönsuojelu -> Maatalouden ympäristönsuojelu

www.ymparisto.fi/los -> Ympäristönsuojelu -> Maatalouden ympäristönsuojelu

www.ymparisto.fi/uus -> Ympäristönsuojelu -> Maatalouden ympäristönsuojelu

www.ymparisto.fi/ksu -> Ympäristönsuojelu -> Maatalouden ympäristönsuojelu

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Pirkanmaan ympäristökeskus	Julkaisu-aika Kesäkuu 2009		
Tekijä(t)	Riina Koivuranta			
Julkaisun nimi	Vahvuutena vuoropuhelu – Viljelijöiden kokemuksia maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelusta			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Pirkanmaan ympäristökeskuksen raportteja 02/09			
Julkaisun teema				
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut				
Tiivistelmä	<p>Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelulla tarkoitetaan vesiensuojelun ja luonnon monimuotoisuuden hoidon suunnittelutyötä, jonka tarkoituksena on kartoittaa valitulla maatalousalueella ympäristötuen erityistuin perustettavia ja hoidettavia kohteita. Tavoitteena on suunnitteluprosessi, johon suunnittelijoiden lisäksi hallinnon asiantuntijat sekä viljelijät, maanomistajat ja yhdistysten edustajat tuovat oman panoksensa ja näkemyksensä. Keskeisenä periaatteena on ympäristötuen hallinnollisen sujuvuuden sekä viljelijöiden, viranomaisten ja neuvojien välisen yhteistyön tehostaminen sekä ympäristötukivarojen ohjaaminen tarkoituksenmukaisesti kohteisiin.</p> <p>Tämän selvityksen päätavoitteena oli toisaalta tarkastella kuinka yleissuunnitteluprosessit ovat tähän mennessä toteutuneet ja toisaalta kuinka prosesseja voidaan edelleen kehittää tulevaisuuden tarpeisiin. Selvityksen näkökulma on rajattu koskemaan viljelijöiden yleissuunnittelukokemuksia ja ensisijaisesti se rakentuu viljelijöiden yleissuunnittelukokemuksia koskevan kyselyn pohjalta, joka toteutettiin talvella 2009 viidellä yleissuunnittelualueella. Kysely toimitettiin yhteensä noin 360 tilalle, joista 128 vastasi kyselyyn. Kyselyn lisäksi selvityksessä käytetty aineisto koostuu valittujen alueiden yleissuunnitelmajulkaisuista sekä alueellisten ympäristökeskusten kokouksista.</p> <p>Selvityksen tulosten perusteella voidaan todeta, että viljelijät pitävät yleissuunnittelua toimivana työkaluna maatalouden toimijoiden vuoropuhelun kehittämisessä. Yleissuunnittelua on toteutettu kokonaisuudessaan kommunikatiivisin ottein ja viljelijät kokevat yleissuunnittelun edistävän sekä luonnon monimuotoisuutta että vesiensuojelua. Lisäksi viljelijät arvioivat yleissuunnittelun vaikuttavan positiivisesti mm. viljelijöiden ja muiden toimijoiden väliseen vuoropuheluun sekä viljelijöiden ympäristöimagoon. Selvityksen perusteella yhä avoimempi yhteistyö eri toimijoiden välillä jatkaisi kehitystä ja lisäksi edelleen yleissuunnittelun tehokkuutta. Yleissuunnittelun kehittämisessä viljelijät kokevat keskeiseksi juuri viestinnän ja vuorovaikutuksen lisäämisen. Tulosten perusteella parannettavaa on lisäksi yleissuunnittelun aikaisessa neuvontatyössä. Vain osa viljelijöistä on saanut hankkeiden aikana lisätietoa yleissuunnittelun avulla edistettävistä erityistukimuodoista. Lisäksi viljelijät arvioivat tarjotut tukimuodot sekä taloudellisesti kannattamattomiksi että monimutkaisiksi toteuttaa.</p>			
Asiasanat	selvitys, maanviljelijät, yleissuunnitelmat, maatalous, ympäristötuki, vesiensuojelu, luonnon monimuotoisuus, kosteikot, osallistava suunnittelu			
Rahoittaja/toimeksiantaja				
	ISBN (nid.)	ISBN 978-952-11-3491-3 (PDF)	ISSN (pain.)	ISSN 1796-1807 (verkkoi.)
	Sivuja 113	Kieli Suomi	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta (sis. alv 8 %)
Julkaisun myynti/ jakaja				
Julkaisun kustantaja	Pirkanmaan ympäristökeskus			
Painopaikka ja -aika				

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Birkalands miljöcentral	Datum Juni 2009		
Författare	Riina Koivuranta			
Publikationens titel	Vahvuutena vuoropuhelu – Viljelijöiden kokemuksia maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kos-teikkojen yleissuunnitelusta (Styrkan i dialog - Odlarnas erfarenheter från översiktsplanering för våtmarker och naturens mångfald)			
Publikationsserie och nummer	Pirkanmaan ympäristökeskuksen raportteja 02/09			
Publikationens tema				
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Översiktsplanering för våtmarker och naturens mångfald är ett sätt att arbeta för naturens mångfald och vattenskydd i jordbruksområdena genom ett planerings- och kartläggningsarbete. Syftet med översiktsplaneringen är att miljöstöds resurser inriktas på områdena som är ändamålsenliga. Målet är, att inte bara de som planerar utan också andra sakkunniga inom förvaltningen och odlarna, markägarna och föreningarna skall kunna bidra till och uttrycka sig under planläggningsprocessen. Den centrala principen är att optimera både den administrativa verksamheten inom miljöstödsystemet och samarbetet mellan odlarna, myndigheten och rådgivarna. Dessutom kontrollerar de att miljöunderstöden tilldelas rätta ändamål.</p> <p>Huvudsyftet med denna utredning var delvis att undersöka hur väl översiktsplaneringen har hittills uppfyllt sina uppgifter och delvis försökte man svara på frågan om hur planeringen kan utvecklas för att fylla framtida krav. Utredningen begränsades till att omfatta endast odlarnas ställning till översiktsplanering. Utredningen bygger huvudsakligen på en enkät som skickades till odlarna. Den genomfördes med ett enhetligt frågeformulär i fem översiktsplaneringsområden på vintern 2009. Förfrågan skickades till cirka 360 lantgårdar, av vilka 128 svarade på förfrågan. Utöver förfrågan, består utredningens undersökningsmaterial av en kombination av översiktsplaner och möten mellan fyra regionala miljöcentraler.</p> <p>På basen av utredningen kan man konstatera att odlarna i allmänhet ser översiktsplanering som ett fungerande medel att utveckla dialogen mellan aktörer inom jordbruk. Utredningen visar att planering har huvudsakligen genomförts enligt kommunikativa metoder och odlarna upplever att översiktsplanering befrämjar både naturens mångfald och vattenskydd. Dessutom estimerar odlarna att översiktsplanering verkar positivt bland annat på odlarnas miljöimage och dialogen mellan odlarna och andra aktörer. Enligt rapporten kunde en ännu öppnare inställning till samarbetet med olika aktörer förbättra översiktsplaneringens effektivitet. Under översiktsplaneringens utvecklingsarbete kände odlarna att särskilt kommunikation och interaktion bör utökas. Resultaten visar att också rådgivningsarbetet under översiktsplanering borde förbättras. Endast en del av odlarna har fått tilläggsinformation om möjligheter inom miljöspecialstöd. Dessutom anser odlarna de erbjudna stödformerna vara oekonomiska och komplicerade att genomföra.</p>			
Nyckelord	utredning, jordbrukare, översiktsplaner, lantbruk, miljöstöd, vattenskydd, biologisk mångfald, våtmarker, delaktig planering			
Finansiär/ uppdragsgivare				
	ISBN (hft.)	ISBN 978-952-11-3491-3 (PDF)	ISSN (print)	ISSN 1796-1807 (online)
	Sidantal 113	Språk Finsk	Offentlighet Offentlig	Pris (inneh. moms 8 %)
Beställningar/ distribution				
Förläggare	Birkalands miljöcentral			
Tryckeri/tryckningsort -år				

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Pirkanmaa Regional Environment Centre			<i>Date</i> June 2009
<i>Author(s)</i>	Riina Koivuranta			
<i>Title of publication</i>	Vahvuutena vuoropuhelu – Viljelijöiden kokemuksia maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden ja kosteikkojen yleissuunnittelusta (Strength in dialogue - Farmers' experiences on regional planning for wetlands and biodiversity in agricultural landscapes)			
<i>Publication series and number</i>	Pirkanmaan ympäristökeskuksen raportteja 02/09			
<i>Theme of publication</i>				
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>Regional planning for wetlands and biodiversity is a planning method that is used to map areas that enhance water conservation and biodiversity in agricultural landscapes. The objective is to increase active collaboration between various actors in implementing the agri-environmental aid. One of the main objectives is a communicative process in which planners, other experts in the administration as well as farmers, land owners and representatives of professional societies can bring their input and view. The central principle is to improve the administrative process of environmental aid and the co-operation between farmers, authorities and consultants.</p> <p>The main purpose of this evaluation was to assess how regional planning has been conducted and what actions are needed to further improve the planning process. The evaluation focused on farmers perspectives and thus for example the view of local associations is not considered in this report. Evaluation is primarily based on a survey conducted on farmers in five regional planning areas. The survey was sent to ca. 360 farms from which 128 replied. In addition to the survey, the empirical data consisted of published regional plans and meetings held between four Regional Environment Centres.</p> <p>According to the evaluation farmers see regional planning as a functioning tool in developing dialogue between agri-environmental actors. Farmers also see regional planning beneficial to biodiversity as well as to water conservation. Though the evaluation shows that regional planning has been carried out communicatively, further emphasis on interchange and collaborative planning are needed in order to fully use the potential of regional planning. According to farmers, enhancing communication and interaction is important in developing the regional planning process. According to the evaluation consultationwork also needs upgrading. Only some of the farmers had received further information about the possibilities provided by the special environmental subsidies. Furthermore farmers criticized the provided subsidies for being uneconomical and complex to carry out.</p>			
<i>Keywords</i>	evaluation, farmers, regional planning, agriculture, agri-environmental support, biodiversity, wetlands, collaborative planning			
<i>Financier/ commissioner</i>				
	ISBN (pbk.)	ISBN 978-952-11-3491-3 (PDF)	ISSN (print)	ISSN 1796-1807 (online)
	No. of pages 113	Language Finnish	Restrictions Public	Price (incl. tax 8 %)
<i>For sale at/ distributor</i>				
<i>Financier of publication</i>	Pirkanmaan regional Environment Centre			
<i>Printing place and year</i>				

Kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelulla tarkoitetaan vesiensuojelun ja luonnon monimuotoisuuden hoidon suunnittelutyötä, jonka tarkoituksena on kartoittaa valitulla maatalousalueella ympäristötuen erityistuin perustettavia ja hoidettavia kohteita. Tämän selvityksen päätavoitteena oli tarkastella kuinka yleissuunnitteluprosessit ovat tähän mennessä toteutuneet ja kuinka prosesseja voidaan edelleen kehittää tulevaisuuden tarpeisiin. Selvityksen näkökulma on rajattu koskemaan viljelijöiden yleissuunnittelukokemuksia ja ensisijaisesti se rakentuu viljelijöiden yleissuunnittelukokemuksia koskevan kyselyn pohjalle, joka toteutettiin talvella 2009 viidellä yleissuunnittelualueella.

Selvityksen tulosten perusteella voidaan todeta, että viljelijät pitävät yleissuunnittelua toimivana työkaluna maatalouden toimijoiden vuoropuhelun kehittämisessä. Yleissuunnittelua on toteutettu kokonaisuudessaan kommunikatiivisin ottein ja viljelijät kokevat yleissuunnittelun edistävän sekä luonnon monimuotoisuutta että vesiensuojelua. Lisäksi viljelijät arvioivat yleissuunnittelun vaikuttavan positiivisesti mm. viljelijöiden ja muiden toimijoiden väliseen vuoropuheluun sekä viljelijöiden ympäristöimagoon. Selvityksen perusteella yhä avoimempi yhteistyö eri toimijoiden välillä jatkaisi kehitystä ja lisäksi edelleen yleissuunnittelun tehokkuutta. Yleissuunnittelun kehittämisessä viljelijät kokevat keskeiseksi juuri viestinnän ja vuorovaikutuksen lisäämisen. Tulosten perusteella parannettavaa on lisäksi yleissuunnittelun aikaisessa neuvontatyössä. Vain osa viljelijöistä on saanut hankkeiden aikana lisätietoa yleissuunnittelun avulla edistettävistä erityistukimuodoista. Lisäksi viljelijät arvioivat tarjotut tukimuodot sekä taloudellisesti kannattamattomiksi että monimutkaisiksi toteuttaa.

PIRKANMAAN
YMPÄRISTÖKESKUS